ŽIVOT

JURU TRANOVSKÉHO,

VEHLASNÉHO CIRKEVNÉHO PEVCA SLOVENSKÉHO.

K 300-ROČNEJ PAMIATKE JEHO NARODENIA

NAPÍSAL

JÁN MOCKO,
FARÁR A KONSENIOR.

V SENICI, 1891.
TLAČOU JÁNA BEŽU A SPOL.

„Chvalmež již muže slavné a otce naše p
rodích. Velikau slávu spůsobil Pán skrze
velebnosti své od věkův. — Maudré řeči by
v učení jejich; vyhledávali noty zpěvákův,
vypravovali písně sepsané. — Všickni tito v r
dinách oslaveni jsau, a za dnův svých byli
slávě. Byli někteří z nich, ješto pozůstavi
jména, aby vypravována byla chvála jejich. –
Sláva jejich nebude vyhlazena. Těla jejich s po
kojem pochována jsau, a jméno jejich živo je
od národu do pronárodu. O maudrosti jejic
vypravují lidé, a chválu jejich rozhlašuje shro
máždění.“ Sirach 44. 1—15.

Úvod.

Tri sto rokov tomu, čo narodil sa náš vehlasný cirkevný básnik, Juro Tranovský. Cirkev evanj. a. v. v národe slovenskom, dľa napomenutia sv. Apoštola: »Zpomínejte na vůdce své, kteříž vám mluvili slovo Boží, jejichžto obcování jaký byl cíl spatřujíce, následujtež jejich víry« (epišt. k Žid. 13, 7.), strojí zasvätiť pamiatku narodenia nevyrovnatedlného pevca svojho. Čo je prirodzenejšieho, ako že po troch stoletiach hlásiac sa k nemu s novou vďačnosťou a láskou, túži bližšie poznať jeho život i prácu, jeho boj i utrpenie, od jeho koliebky až po hrob jeho?

Ťažko ukojiť oprávnenú túžbu túto po uplynulých vekoch. Ideme-li do Sliezska, kde stála koliebka pevca nášho, tam znajú ho len dľa mena; prejdeme-li Česko a Moravu, od Prahy až po Meziříč, kam spadá väčšia čiastka požehnanej práce jeho, tam o ňom nič nevedia; putujemeli na Slovensko k jeho hrobu, tam sa málo o ňom dozvieme.

Boľastne cítime nedostatok bližších zpráv o jeho živote a práci. Divíme sa, jako sa mohla temer len na meno obmedziť pamiatka tak slávneho muža, ktorý trom kmenom slovanským evanjelium Božie hlásal a svojimi vieryplnými spevy duše veriace za poltreťa stoletia k výšinám slávy a útechy povznášal!

Ale niet sa tomu čo diviť. Pohroma tridsatročnej války (1618—1648) mnohú vzácnu pamiatku zničila a desaťročné prenasledovanie cirkve našej pod Leopoldom I. (1670—1680) a na to nasledovavšie celé stoletie jej najväčšieho poníženia a útisku neboly prajné k oceneniu a k zvečneniu zásluh významných mužov. A keď konečne

zasvitla túžobne čakaná svoboda cirkvi evanjelickej vo vlasti našej, už vtedy vždy viacej zmáhajúci sa rationalismus nemal smyslu pre mužov viery, podceňujúc jich práce a snahy, boje a utrpenia v službe Pána a jeho cirkve. Bohuslav Tablic v Poeziach svojich, vo Vacove r. 1806 a nasl. vydávaných, odbyl básnika Tranovského tou povrchnou poznámkou, že »byl jeden z nejlepších svého století veršovcův.«*)

Nestalo sa to teda výlučne našou vinou, že tak málo známe o našom pevcovi. Boh dopustil pohromy na cirkev našu a tie hrubou vrstvou prikryly stopu jeho, a pozostalé lístočky, poukazujúce na neho, rozniesly a rozmetaly pozdejšie povíchrice. My dnes mozolne odstráňujeme tú hrubú vrstvu a v potu tvári sbierame rozmetané lístočky, aby sme ich uložili v knížku, svedčiacu o tom. že pamiatka pevca nášho ani po toľkých stoletiach nezanikla a že meno jeho so zaslúženou úctou spomína sa od národu do pronárodu.

Najstarší životopisný nástin Juru Tranovského zanechal nám Ján Lochmann, farár nemecko-lupčiansky, vo svojej pohrabnej reči, ktorú držal v chráme mikulášskom nad rakvou Juru Tranovského a ktorý nachodí sa v spise »Vale Tranoscianum, aneb kázání pohřební dvoje a t. d.« na str. 34—37. Je to jediný spoľahlivý prameň, z nehož čerpáme známosť o živote jeho. Pozdejší životopisci Tranovského, počnúc od Bohuslava Tablica, nevyčerpali ani tie dáta, ktoré Lochmann podáva.

Roku 1873 vyšlo v Pešti tiskom Viktora Horňanského dôležité sem spadajúce dielo: »Cithara Sanctorum, jeji historia, jeji původce a tohoto spolupracovníci. Sestavil Ludevit Haan, ev. slb. kazatel v B. Čabě.« Trebárs Haan v životopise Tranovského obmedzil sa na dáta Tablicom podané, už to, že prvý pokúsil sa sostaviť historiu Tranovského kancionála, povzbudilo mnohých k bádaniu, čím životopis Juru Tranovského mnoho získal, bo jeho kancionál poskytuje nám hojne dát k bližšiemu poznaniu jeho života i práce.

Lochmann, a za ním všetci noví životopisci Tranovského, dôrazne vyzdvihuje to riadenie Božie, že Tranovský bol napred kollegom, alebo učiteľom v škole, ktorá sa nachodila v Prahe na Malej Strane pri chráme sv. Mikuláša, potom že bol kazateľom v Bielsku v chráme u sv. Mikuláša a konečne, že ako farár v Lipt. Sv. Mikuláši život svoj dokonal. O veľa významnejšie riadenie Božie je to, že

*) Viď Bohuslav Tablic Poezie diel I. Vacov 1806 str. L.

on činný život svoj v službu posvätil trom bratrským kmenom, totiž Poliakom, Čechom i Slovákom, medzi nimiž čo kňaz úradôval, ba i kancionál jeho u nich za dlhé časy v úžitku bol. V Čechách a na Morave ustúpil Leškovmu »Zpěvníku«, v Sliezsku pak teprv roku 1865 zavedený bol poľský spevník, a náš kancionál len vo troch ešte cirkvách dosiaľ sa tam udržuje. Evanjelici všetkých troch kmenov teda zaviazaní sú k vďačnosti naproti p. Bohu, že tak vzácny dar dal v Tranovskom cirkvi našej a mali by dať výraz tomu v tomto jubilejnom roku tristoročnej pamiatky jeho.

Pôvod a narodenie J. Tranovského.

Šťastnýť jest ten den,
V němžto sem narozen.
Tran. kanc. 990. v. 13.

V kniežatstve sliezskom v blízkosti Tešína leží dedinka od prvopočiatku až dosiaľ k cirkvi tešínskej prifárená, Trzanovice. Tu žili predkovia pevca nášho ako roľníci. Dedo jeho Adam, asi r. 1520 narodený, bol muž opatrný, múdry a nábožný. V rodnej dedinke zastával úrad richtára. Nová doba bez viery a bohabojnosti jak zohavila hodnosť túto! Terajší svet s pochopom richtára spojuje vlastnosti nie chválne. No inač bolo vtedy, keď zákon Boží bol základom a merítkom života a jednania vôbec. Na základe toho, čo nám pevec náš o svojom dedovi sdelil, musíme si predstavovať Adama Tranovského čo patriarchu, zákonom Božím spravujúceho čeľaď svoju i obec jemu svercnú. Bol milovníkom spevu i hudby. Po ťažkých prácach povolania svojho, posvätil hodinky oddychu nábožným spevom, ktorý sprevádzal harfou. Pravnuk jeho Jur Tranovský hovorí o ňom v básni svojej »Coronis ad posteritatem« nazvanej takto:

»On rád spieval nábožné piesne; áno spieval i v samej hodine smrti. Sťa labuť, pevcom na svojom vlastnom pohrabe. Lebo ten ľúbezný spev so zvukom strún pokorne prevádzal hlasom (ústy) a srdcom pejúc: »Ježíši, věčný Bože, všecka má naděje, myť dauľání v tobě máme při každé hodině Ježíši věčný Bože.« Viď Tran. kanc. str. 597. Ako vrúcne je to ostatné (ostatný text tejže piesne), to zná každý, kto českého národa starobylé skládanie v pamäti drží.*)

*) Viď báseň Tranovského: »Coronis ad posteritatem« a t. ď. v prílohe.

Bohabojnému Adamovi Tranovskému poprial Boh tej milosti, že mu dal dožiť dlhého veku a videť deti pravnuka svojho Juru Tranovského. Žil ešte r. 1623 a počítal vtedy 103 rokov Pevec náš nazýva ho »starčekom sošlým sto a trojmi letami.« O jeho blahoslavenom, v dobrom strávenom veku svedčia tie slová Juru Tranovského: »Nežiadam si, aby môj vek tak dlhý, ale aspoň tak ľúbezný bol, menovite, aby som ho tak dokonal, ako môj ded.« Ako totižto istý pevec vo veľmi pravej a pravdivej piesni peje: »Koniec dobrý, všetko dobré«; alebo ako sám Tranovský veršík tento preložil: »Každá to vec dobrá bývá, která šťastný konec mívá!«*) Tranovský túžiac po dobre trávenom a zakončenom veku, bol si toho dobre povedomý, od koho ten dar očakávať má. V spomenutej už básni svojej hovorí: »Kto dá taký nesmierny dar? Ty Vykupiteľu Kriste, pre ktoréhožto smrť, bez smrti je smrť pobožným!«

Dotyčne rodinného mena poznamenáva pevec náš, že ded jeho Adam prvý započal sa menovať dľa rodiska svojho Trzanovic »Tranovský«, a že toto skromné meno udelil i potomstvu svojmu.

Adamov vnuk Valentin, otec to pevca nášho mal iste staršieho brata, ktorého otec podržiac pri hospodárstve, mladšieho, dľa tehdajšieho zvyku, dal vyučiť remeslu. Valentin Tranovský vyučiac sa kotlárskemu remeslu, osadil sa v blízkom meste Tešíne, kde byval na starom námestí, v dome, čo uhlom priliehal k pivováru. Vynikal čo obozretný kotlár.**) Dľa tehdajších cechových poriadkov mohol len mešťan čo majster do cechu prijatý byť. Udelenie práva mešťanstva a prijatie do cechu venkovana, alebo cudzinca bolo vtedy so značným nákladom spojené. Že tomu všemu Valentin Tranovský zadosť urobiť mohol, to poukazuje na zámožnosť rodiny Tranovských. Tu si pojal za družku života Hedviku, jejž rodinné meno sa nám nezachovalo a s ňouž splodil viac synov a tri dcéry. Zo synov do smrti otcovej zostal jediný Jur a s ním tri sestry, ktoré pozdejšie otcovské meno odložily, ako to býva po zákone manželstva, že mladá nevesta totižto rod i všetko imanie svojho manžela prejme.***)

---

*) Viď Johannis Burii Micae historiae evangel. in Hungaria. Edidit Paulus Lichner Posonii 1864 str. 218.

**) Tranovský v »Coronide« hovorí, že otec jeho bol »in aere faber«, obrábateľ kovov, teda kováč, alebo kotlár. Že býval v súsedstve pivováru, zdá sa poukazovať na to, že bol kotlárom.

***) Tieto slová sú prekladom Tranovského »connubii ceu — ille subit.« Učil sa ich na universite, »in jure ecclesiastico.« V coronide vhodne použil jich, utvoriac z nich pekný distichon.

Bolo to 9. aprila r. 1591, keď sa týmto šľachetným a bohabojným manželom narodil syn, jehož pokrstiť dali na meno Juru.*) Bohužiaľ niet viac tej matriky, do nejž vnesenо bolo meno dieťatka, jeho rodičov, krstných rodičov a kňaza, ktorý učiniac nad ním znamenie kríža, dal mu prvé posvätenie k budúcej službe v sbore krížovom. V búrkach tridcatročnej války zničená bola cirkev evanj. v Tešíne a jezuiti pečlive odstránili všetko, čo upomínalo na jej jestvovanie. No Tranovský sám zanechal nám deň svojho narodenia v básni svojej, ktorú nazval »coronis ad posteritatem« = doslov k potomstvu. On vôbec rád sa rozpomínal na deň svojho narodenia a pokrstenia. Za šťastný pokladá ten prvý, za šťastnejší ten druhý v piesni svojej: »Duch můj velebí« v kanc. na str. 990, hovoriac:

Šťastný jest ten den,
V němžto sem narozen;
Šťastnější hodina,
V niž jsem znovu zrozen,
Kdež má vina
Jest mi odpuštěna.

Tým viac máme príčinu my šťastným nazývať ten den, bo v ňom narodil sa muž, ktorý mnohým pokoleniam k vzdelaniu slúžil a slúžiť bude.

Z toho vidno, že Tranovský bol pôvodom Poliak. Predkovia jeho od nepamäti žili v poľskej dedinke Trzanovičiach, od nejž vzali i rodinné meno; on sám narodil sa v Tešíne, kde v pospolitom živote hovorilo sa ovšem poľsky, avšak vyučovacou rečou v škole a bohoslužebnou v chráme bola reč česká. Tranovský teda už v detinskom veku osvojil si reč českú, v ktorej pozdejšie uradovať mal. Ohľadom mena poznamenávam ešte, že pevec náš ako žiak osvojil si ho v polatinčenej forme »Tranoscius« dľa tehdajšieho medzi učenými mužmi panovavšieho zvyku. V matrike vittemberskej zapísaný je už polatinčeným menom »Tranosci.«

---

*) Ku dňu narodenia Jurovho vrátime sa ešte.

Rodičovská výchova.

Aby své dítky k ctnosti
Vedl hned od mladosti:
Do škol je dávajíc,
Utrat nelitujic,
Do chrámu s sebou vodíc,
Z hříchů časně vyvodíc.
Tran. kanc. 738, 8.

Sťastné sú tie dietky, ktorým sa za podiel dostáva dobrá rodičovská výchova. Mnohí rodičia zapomínajú na túto povinnosť, uspoliehajúc sa, že školy a život nimi opominuté hojne nahradia. Ký div potom, že sa tak často vidia byť sklamanými. Do škôl a života treba priniesť zásady mravné, už do útleho srdca vhodným slovom rodičovským vkladané. Ťažko bez vesla po vode sa plaviť, ťažko bez dobrej rodičovskej výchovy životom iste kráčať.

Akej výchovy stal sa účastným náš pevec, o tom sa on nikde nezmienil, za zbytočné to držiac, keď vtedy v každej počestnej rodine tá zásada panovala, ktorú Tranovský tými slovami tlmočí:

Aby své dítky k ctnosti
Vedl hned od mladosti.

Ján Lochmann, súc s Tranovským spriatelený, iste od neho samého počul, jak pečlivej výchovy rodičovskej účastným bol. V »Personaliách« hovorí o tom, že rodičia Tranovského snažili sa, aby syna svojho dobre vychovali; tým cielom oddali ho k liternému umeniu, aby tak v známosti Pána Boha, v pobožnosti a dobrých mravoch prospieval. Tieto slová Lochmannove sú až na poslednú písmenu pravdivé. Nie je to obvyklá forma s akou sa temer v každom životopise stretáme. Život i dary Tranovského svedčia o tom, jak pečlive bol hneď v mladosti svojej vychovávaný. On už z rodičovského domu vyniesol zvláštne zaľúbenie k spevu a modlitbe. Cithara Sanctorum a Phiala odoramentorum, harfa a baňa, spevy a modlitby Zjev. 5, 8. traditionálne v rodine Tranovských pestované boly. A keď pevec náš už v detinskom veku počul dedka svojho ľúbezný spev so zvukom strún pokorne prevádzať a nábožné piesne srdcom i ústy spievať, to zanechalo vo vnímavom srdci jeho dojmy trvalé. Dedkova pokora a úprimnosť, vrúcnosť a oddanosť, jakou prednášal Bohu spevy a modlitby vhlbily sa do duše jeho. A keď s určitosťou predpokladať možno, že týmže duchom pravej nábožnosti nesený bol i rodinný život rodičov pevca nášho: tedy je isté

že v prajných pomeroch pohybovala sa mladosť jeho. Tranovský už z domu rodičovského vyniesol zvláštne zaľúbenie v modlitbách a piesňach. Tomu sa mladík v školách nenaučí, to musí vssať do seba výchovou rodičovskou. Jako modlitby pobožnej Moniky, čo anjel strážny sprevádzaly blúďacieho Augustina, až konečne otvorilo sa srdce jeho milosti Božej; jako Dr. M. Luther vždy ďakoval Bohu za vernú, nábožnú výchovu rodičovskú; a jako místr Ján Hus s vďačnosťou pripomínal si, že ho matka jeho už v detinskom veku učila modliť sa: tak i Tranovský vyniesol tento dar z domu rodičovského a on rozhojnil sa v ňom tak, že jeho prenikavé modlitby prvé miesto zaujímajú medzi modlitbami cirkevnej spisby našej. To isté platí i o jeho bohatej známosti staročeských nábožných piesni. Tú si inde nemohol nadobudnúť, ako v dome rodičovskom, bo veľmi mladý opustiac Tešín, študoval na zahraničných školách, kde nebolo viac k tomu príležitosti, ba kde už česká pieseň našla ozvenu v jeho prvých pokusoch. Dľa toho oprávnení sme zatvárať, že bohabojní rodičia jeho, ako sami v úprimnosti slúžili Bohu, tak i synka svojho zavčasu vychovávali v cvičení a napomínaní Pána. Námahy jejich neboly marné. Dosvedčuje to sám Tranovský, keď o takejto výchove dietok hovorí:

Neb co chytí v mladosti,
Vězí v nich i v starosti.

Rodičovskú výchovu doplňovala škola tešínska. Sotva bola tak zriadená, že by bolo možno v nej dokončiť gymnasiálne študia; ačkoľvek Tešín, čo hlavné mesto tohože mena kniežatstva, majúceho vlastnie kniežatá z rodu opolských Piastovcov, mohol mať i gymnasium. Bezpochyby bola tu škola mešťanská zodpovedajúca terajšiemu podgymnasium, jaké školy v tých časiech malo temer každé znamenitejšie mestečko.

Rodičia ho zavčasu do školy tešínskej poslali, však to bola snaha jejich, aby ho dobre vychovali. A peknými dary od Boha hojne obdarený syn jich zdarne prospieval, takže už r. 1603, keď mu minulo 12 rokov, mohol sa vybrať na gymnasium.

No nie len domácnosť a škola, ale i chrám bol jedným z tých faktorov, ktoré vplývaly na vývin mladého Tranovského, dajúc mu istý smer, v ňomž ho vidíme ďalej kráčať. Žiactvo bolo pilne vodeno do chrámu k službám Božím jako v nedeľu, tak i vo všednie dni, menovite keď bola kázeň. V škole potom vyslýchaní boli žiaci, čo si z počutej kázne zachovali. V tom čase bol kňazom v Tešíne a

Rodičovská vý

Šťastné sú tie dietky, ktorým sa za
čovská výchova. Mnohí rodičia zapomínajú
tom, že sa tak často
...
brej rodičovskej výchovy
Akej výchovy
nezmienil, za zbytočné to držiac,
dine tá zásada panovala, ktorú Tranovský

Ján Lochmann, síc s Tranovským
samého počul, jak pečlivej výchovy
»Personaliách« hovorí o tom, že rodičia Trano
syna svojho dobre vychovali,
umeniu, aby tak v známosti Pána Boha,
mravoch prospieval. Tieto slova Lochmannove
písmenu pravdivé. Nie je to obyčajná
dom životopise stretáme.
jak pečlive bol hneď v mladosti
čovského domu vyniesol
zbara Sanctorum a Phiala
modlitby Zjev. 5, 8, traditionálne
boly. A keď pevne náš už v
hlbezný spev
srdcom i ústy
trvalé. Dedkov
prednášal Boh
s určitosťou
nosti nesen

...prajných pomeroch pohybovala sa mladosť jeho. Tranovský už ...omu rodičovského vyniesol zvláštne zaľúbenie v modlitbách a ...ťach. Tomu sa mladík v školách nenaučí, to musí vssať do seba ...ovou rodičovskou. Jako modlitby pobožnej Moniky, čo anjel ...ny sprevádzaly blúďacieho Augustina, až konečne otvorilo sa ...e jeho milosti Božej; jako Dr. M. Luther vždy ďakoval Bohu za ...ú, nábožnú výchovu rodičovskú; a jako místr Ján Hus s vďač... ...ou pripomínal si, že ho matka jeho už v detinskom veku učila ...liť sa: tak i Tranovský vyniesol tento dar z domu rodičovského ... rozhojnil sa v ňom tak, že jeho prenikavé modlitby prvé miesto ...majú medzi modlitbami cirkevnej spisby našej. To isté platí i ...ho bohatej známosti staročeských nábožných piesní. Tú si ... ...ohol nadobudnúť, ako v dome rodičovskom, bo veľmi ... ...stiac Tešín, študoval na zahraničných školách, kde nebolo ... ...u príležitosti, ba kde už česká pieseň našla ozvenu v jeho ... ...soch. Dľa toho oprávnení sme zatvárať, že bohabojní rodičia jeh... ...sami v úprimnosti slúžili Bohu, tak i synka svojho zavčas v... ...ávali v cvičení a napomínaní Pána. Námahy jejich ... ...edčuje to sám Tranovský, keď o takejto výchove ...

Neb co chytí v mladosti,
Vězí v nich i v starosti.

Rodičovskú výchovu doplňovala škola tešínska ... ...adená, že by bolo možno v nej dokončiť gymnasiálne ... ...ľvek Tešín, čo hlavné mesto tohože mena kniežat... ...astnie kniežatá z rodu opolských Piastovcov ... ...um. Bezpochyby bola tu škola mešťanská ... ...dgymnasium, jaké školy v tých časiech ... ...tejšie mestečko.

Rodičia ho zav... ...lo školy tešínskej ... ...aha jejich, aby ho ... vychovali ... ...ra ...ojne ob...lar...yn... ...ne ... ...y bol ...u minu ... ...o... vy... ... aby sa

N... ...lo ... ...hách, la-
...ktoro... ...lý ... ...bolo vrcho-
... ...už ... ...ch trval riadne
... ...k ... ...pilní žiaci skon-
...enu ...keď ... ...listy, jeho diela d...
... ...j k ... Návodom Cicerový...

dekánom synedria kniežatstva tešínskeho Slovák, Timotheus Lovčáni.*) Tak teda i tento vzdelaný Slovák vplýval na vývin mladého Tranovského.

Tranovský na zahraničných školách.

A nedopauštěj stratiti
Darů, kterýchžs mi popříti
Ráčil z veliké štědrosti.
Tran. kanc. 592.

Jako Anna syna svojho Samuela v službu Pána postavila, tak i Tranovského rodičia prechovávali v srdci svojom túžbu, aby syna svojho pre úrad cirkevný vychovali. Nadaný a pilný syn jejich mal už v 12. roku školu tešínsku skončenú, pripravený súc do vyšších gymnasiálnych tried. Nastala teda rodičom starosť, kam majú poslať synka svojho, aby základné vzdelanie si osvojil. Nerozhodoval tu ani náklad, ani dialka, ale jedine dobrý chýr gymnasia. V ten čas bolo preslulé gymnasium v Gubenu, tam ho teda na jaseň r. 1603 vystrojili.

Gubín, alebo Hubín, ponemčene Guben, bol hlavným mestom nižnej Lužice, niekdy slovanskej, vtedy už ponemčenej a patriacej ku korune českej. Tento Gubín vzhľadom na tehdajšie kommunikačné pomery, bol veľmi vzdialený od Tešína. Do Vratislavy, kde bolo tiež gymnasium, mali len polovičnú dialku. Že teda rodičia Tranovského dali prednosť vzdialenému Gubínu, dokazuje, že hľadali dobré školy, a pak že sa nachodili v prajných hmotných pomeroch, keď mohli i tehdajšiemu zvyku zadosť urobiť. Bolo totiž v ten čas vo zvyku, že študenti, trebárs mali doma, alebo i v blízkosti školy, vybierali sa do ďalších miest na učenie, aby si väčších zkúšeností nadobudli. Že i nadaný mladík Tranovský túžil po poznaní ďalších krajín, to uvidíme v ďalšom vypravovaní, a že rodičia mohli ukojiť túto túžbu jeho, to zase poukazuje na jich zámožnosť, bo ťažko uveriť, že by sa sotva 12. rok života pokročivší mladík svojou pilnosťou vydržiavať vstave bol býval.

Súčasná matrika gubínskych žiakov nezachovala sa ovšem,

---

*) Viď Andreas Schmal: Adversaria ad illustrandam historiam evang. hungaricam pestinencia. Pestini 1867 str. 55.

zahynula v búrkach tridsatročnej války a počína sa len rokom 1669. Následkom toho nemožno s určitosťou udať, kedy prišiel Tranovský do Gubína, do ktorej triedy prijatý bol a do kedy sa tam zdržoval. Odkázaní sme teda na kombináciu, ktorá pravdepodobným činí, že prišiel tam na jaseň r. 1603, a že prinesúc značnú sbehlosť v latinskej reči, prijatý bol do sekundy. V ten čas bol rektorom školy magister Pavel Trescovius. Ako v ten čas všade, tak i na gubínskom gymnasiume váha položená bola na známosť latinskej reči, ktorá bola i naukosdeľnou. Že tu Tranovský s výtečným výsledkom konal svoje študia, vidno z jeho rýchleho postupu.

Sotva vyše roka pobyl Tranovský v Gubíne. Jeho snaživý duch túžil po ďalších a hojnejších prameňoch vedy. Aby túžbu svoju ukojil, neštítil sa ani pre tehdajšie kommunikačné pomery veľkej vzdialenosti, vyberúc sa na preslulé vtedy lyceum do Kolberku, k Baltickému moru.

Kolberg, pôvodne Kolobreh, alebo Kolobrieg, v starých listinách Koluberch (1159), Colbiarg (1173), Choleberch (1175), Choleberga (1180), bolo pôvodne vendické mesto. Starodávny poľský kronikár nazýva ho: gloriosa et praecipua urbs Pomeranorum. Tu boly už v pradávnych časoch chýrečné solivárne, z nichž už starí Slovania hojne ťažili. Nemci podrobiac Vendov pod svoj vplyv, založili v súsedstve Kolobrehu nemecké mesto s totožným menom a viedli čulý obchod do súsedných krajín so soľou a menovite do Poľska s harasom; následkom čoho poľská reč nebola v Kolberku cele neznáma. Kupectvo podporované blízkosťou baltického mora, bolo prameňom blahobytu mešťanstva, jehož dobročinnosť pochvalne sa spomína menovite oproti cudzozemským žiakom, ktorí tu našli zdarma i hospodu i stravovanie.

Tu bolo preslulé lyceum, jehož návšteva už na konci XVI. stoletia bola tak hojná, že museli miestnosť rozšíriť a piateho učbára povolať. Jako po iných gymnasiach Nemecka, tak i tu zavedený bol učebný plán Šturmov, dľa nehož váha položená bola na to, aby sa žiaci dôkladne naučili po pri biblii a vierovyznanských knihách, latinskú reč. Osvojenie si latinskej reči slovom i písmom bolo vrcholom výučby. Najvyššia trieda bola prima, jejž náukobeh trval riadne za 6 semestrov, teda za tri roky; avšak nadaní a pilní žiaci skončili ju skôr. V prime čítali žiaci Ciceroné reči, listy, jeho diela de officiis, senectate, amicitia, Horáca a Virgilia. Návodom Cicerových

spisov cvičili sa prakticky v rečníctve. Žiaci dostali themata, o nichž ústne dišputácie viedli, aby tak myšlienky písomne vyvedené i ústne zastávať znali. — Prima, ktorá zodpovedá asi našemu vyššiemu gymnasium, bola najviac navštevovaná, menovite inostrannými žiakmi.

Sem zavítal na jaseň r. 1605, keď bol rektorom lycea magister Valentin Scherping, i náš Jurko Tranovský. Tu sa zdržoval až do jari r. 1607, teda jestli je správne udaný príchod jeho, za poltreťa roka. Niet ovšem žiadnych určitých zpráv o jeho pobyte v Kolberku, bo pustošenie tridsaťročnej války zasiahlo až sem; avšak zo všetkého vidno, že Tranovský tu položil základ svojej klassickej známosti latinskej reči. Jeho latinská prosa i verš sú ozvenou rimských klassických spisovateľov. Bol to menovite Horácius, ktorý cele zaujal básnického ducha Tranovského. On Horácove ódy nielen zpamäti znal, ale znal i krásy jich foriem a myšlienok. Bozpochyby už tu pokúsil sa napodobňovať Horácove ódy, avšak tie, ktoré pozdejšie skladal a i tlačou vydal, svedčia o tom, že mu bol Horácius vzorom, šťastne napodobňovaným.

Tranovský nezakopal hrivnu Bohom mu sverenú. On krásne dary pilnosťou rozhojňoval. Že bol vynikajúcim žiakom, toho najlepším dôkazom je, že už v 16. roku jeho uznali ho professori za súceho a dokonále pripraveného nastúpiť akademické študia. Z Kolberku chodievali žiaci na universitu Vittemberskú. Tą sa odobral po dokonaných gymnasiálnych študiach i náš Tranovský.

Od časov Lutherových vo veľkej vážnosti stála universita vittemberská v kresťanstve, ktoré Lutherom obnovené učenie prijalo. Po smrti Lutherovej pôsobením Melanchtonovým prišly ovšem k rozhodnému vplyvu smery, ktoré sa vždy viac od čistoty učenia v Augšpurskom vyznaní vyjadreného a ustáleného uchylovaly. Zastanci tohoto smeru nazývajú sa v cirkevnom dejepise dľa Filipa Melanchtona Filipistami. V kryptokalvínskom boji, kde sa jednalo o zblíženie sa ku Kalvínovmu učeniu o Večeri Pána, tak sa zdalo, že universita vittemberská, Filipistami zaujatá, spreneverí sa čistému učeniu lutheránskemu. No vyznanie naše zvíťazilo! Formulou Svornosti (1577) — ačkoľvek nepriatelia vtipkovali, že je Concordia discorr = nesvorná svornosť — uvedená bola jednota učenia do cirkve našej. Nastala učeniu cirkevnému doba rozkvetu, v nejž dogmatika, alebo vierouka obdivuhodným dovtipom súzvučne vzdelaná a vyvedená bola. I tu universita vittemberská v popredi kráčala, majúc na čele mužov,

jako bol Leonhard Hutter, vynikajúci dovtipom a učenosťou. Ona bola svetlom cirkvi lutheránskej a jako mesto na hore.

Niet divu, že vysoké školy vittemberské priťahovaly mladíkov z blízkych i ďalekých krajín, chcejúcich sa vzdelať za služobníkov cirkve ev. lutheránskej. Sem zavítal na počiatku apríla r. 1607 i náš Jurko Tranovský a bol immatrikulovaný dňa 13. apríla r. 1607, keď bol rektorom Wolfgang Franz. Do matriky je vnesený nasledovne: »Georgius Tranosci, Teschiniensis Silesius.« Mal vtedy Tranovský práve 16 rokov, patril teda medzi najmladších synov Muzy.

Bohužiaľ nič viac sa mi nepodarilo vypátrať o jeho pobyte vo Vittemberku. Bez hodnoverných dát ťažko stopovať vývin jeho. Že ale napriek mladuškému veku vniknul do hlbín tajomství Božích a že sediac u nôh preslulých, dôvtipom a vedou vynikajúcich mužov, ako bol Hutter a iní, vstave bol ich nasledovať a chápať a že s celou láskou bohuoddanej duše svojej osvojil si pravoverný smer theologie vtedy vo Vittemberku vývodiacej, toho dôkazom je jeho bezúhonnosť v učení, jako sa zračí z jeho spisov, i jeho vernosť a vytrvalosť v boji za cirkev až po mučedlníctvo.

No čím boľastnejšie pohrešujeme určité a hodnoverné zprávy o mladosti jeho, menovite z doby jeho študovania, tým výtanejším je nám lístok, na ktorý napísal Tranovský nasledujúci distichon:

Omnes Auctoris prima isthaec, praeiit odas:
Quâ juvenis Christum, saepè colebat ovans.

V slovenskom preklade: Zo všetkých táto prvá je pôvodcova pieseň, ňouž v mladosti, vrúcne plesajúc, často slavieval Krista.

Tento distichon, sostavujúc r. 1635 kancionál, položil Tranovský nad pieseň: Ježíši darce milosti. Viď jeho kancionál str. 592. Na základe toho s istotou vieme, že Tranovský už v mladosti svojej, teda po čas študiumu svojho skladal nábožné piesne. On zachoval nám len túto jedinú z prvých pokusov svojich, no i ona postačuje nám, aby sme videli mladosť jeho osvetlenú žiarou zbožnosti a snahy po rozmnožovaní darov, ktorých mu Boh z veľkej štedrosti udelil.

Viďme, o jakých túžbach, snahách a bojoch mladosti Tranovského svedčí pieseň táto!

On už z domu rodičovského vyniesol vieru v Krista. Ona nevyhasla v ňom, trebárs za roky vzdialený bol od rodičov svojich, naopak, rozhojnila sa v ňom, a on si je povedomý toho, že všetko čo je a má je milosť a že darca tejto milosti je Ježiš. K nemu sa

teda utieka s tým vyznaním, že milosť jeho na darmo bral »skutků, myšlení i řeči, nemaje vážně na péči«, v. 2; ale veriac, že milosť jeho nemá miery a že on i za jeho zlosti »učinil smrti svou dosti,« prosí, aby Kristus ten beránek tichý krvou svojou vymazal jeho hriechy, v. 3.

Ani študentský život nenie bez pokúšenia. I v tých časoch preslulej pravovernosti, nebol prostý hriechov mladosti. Ony často vystupovaly na povrch tehdajšej dobe primerane v surových výbuchoch. Nemohly ich zamedziť ani prísne zákony a kázeň školská; ba ani tomu nemohli predísť, aby sa surovosti nedopustili proti svojim učbárom. Uvediem jeden príklad surovosti študentskej z tých časov.

Po odchode Tranovského z Kolberku bol tam rektorom pozdejšie preslávený dogmatik David Hollaz. Bol všeobecne známy, ako muž mierny, ktorý však v priateľskom posedení nezdráhal sa vypiť pohár piva. Traja primani zo zemänského rodu boli tak drzí, že raz priniesli do auditoria krčah piva a pohár, a keď Hollaz dnu vkročil, pripili mu volajúc: prosit, bratre! Hollaz zadržiac chladnokrevnosť, sostúpil s kathedry a obráťac sa k ostatním žiakom, riekol jim: »Milí žiaci, nepohoršite sa na neprávosti týchto lotrov. Boh ich najde!« A prvý z tohoto Chámového plemena zomrel vo väzaní, druhý na šibenici, tretí na smetisku.*)

Príležitosti k hriechom všelikého druhu bolo dosť; ale Tranovský bojoval proti pokušeniu, prosiac Pána, aby mu dal víťazstvo z neba, vyznávajúc: »Ach jistě bez tvé pomoci, nelze svět, ďábla přemoci.« V. 4. Čo si žiadal, i dosiahol. V sloke 5. máme zrkadlo mladého života Tranovského, stráveného »v čistotě, v tichosti, v střídmém životě, v pokoře, v lásce, v svornosti, v nadeji a trpělivosti.« — Od dobrého žiaka čakáme viac, ako tieto cnosti, čakáme, aby prospieval v známosťách, rozhojňujúc tak dary Bohom mu udelené. Tranovskému štedre nadelil Boh pekných darov, ale on nezakopal hrivnu mu sverenú, ale ju pilnosťou zveľaďoval. Z tej príčiny prosí Pána:

A nedopauštěj ztratiti
Darů, kterýchžs mi popříti
  Ráčil z veliké štědrosti.
  Za něž tobě na výsosti
Vzdávati budu věčnou čest,
I zde pokudž ve mně duch jest.

---

*) H. Riemann: Geschichte der Stadt Colberg. str. 482.

On porúčal sa Synu Božiemu, a vo spojení s ním, »cítil v srdci rozvlaženie.«

Pieseň táto predstavuje nám teda Tranovského, ako mladíka k Bohu zrenie majúceho, života svojho jemu posväcujúceho a k budúcemu ťažkému povolaniu vážne sa pripravujúceho.

Ale i z druhého ohľadu dôležitá je táto pieseň pre bližšie poznanie snaživého mladíka Tranovského. Z nej vidíme, že čo mu neposkytovaly nemecké školy, to dosadzoval súkromnou pilnosťou, totiž vzdelávanie sa v rodnej reči, a že pri krásach ód Horácových a básní Virgilových nepohrdnul vrúcimi a prenikavými piesňami staročeskými, ktoré mu slúžily za vzor pri skladaní nábožných piesní.

No nielen české, ale i latinské ódy skladal Tranovský už v tom čase. Sem možno snáď pripočítať 89. ódu v jeho sbierke, ktorá má nápis: »Fidei Christianae Speculum« a pripísaná je: »Clariss. viro Dn. Melchiori Bithnero Vratislaviensi, Pietatis ac Med. Cand. amico intimo olim sacratum.«

Jak dlho sa bavil Tranovský vo Vittemberku, kedy dokonal študia, o tom niet doteraz spoľahlivej zprávy. Možno že časom i táto citlivá medzera hodnoverným zápisom zaplnená bude. I tu sme teda odkázaní na kombináciu, ktorá pravdepodobným činí, že sa bavil tu za 5 rokov, teda od 13. apr. 1607 do skončenia zimnieho semestra 1612.

Po skončenom študiume nastúpil cestu cieľom nadobudnutia zkúseností a poznania nových krajín. Lochmann hovorí o tom v Personaliách toto: »Odtud (totiž z Vittemberka) nezahálejíce, prošel všecku slavnau Českau zem, až přišel do hlavního města Pražského.« Je pravdepodobné, že nešiel zrovna do Čiech, ale napred cestoval po Lužici a dolnom Sliezsku, kde mal veľa priateľov a priaznivcov a kde sa často obrátil na cestách svojich z Vittemberku do Tešína. Tak sa zdá, že z dolnieho Sliezska pochodila i manželka jeho. Pobaviac sa v rodisku svojom, vybral sa na cestu do Čiech.

Česko bolo vtedy zanímavou krajinou pre každého evanjelika. Bola to zem v prevážnej väčšine obyvateľstva evanjelická a čo viac, evanjelici tamejší dosiahli majestátom cisára Rudolfa II. zákonné uznanie, svobodu náboženskú. Ohlas tohoto výdobytku niesol sa ďaleko, všade medzi evanjeliky budiac radosť veľkú. Ale Česko bolo zanímavé pre Tranovského i z druhého ohľadu. Ono bolo v širšom smysle slova jeho vlasťou, bo Sliezsko patrilo pod korunu Sväto-

Václavskú a práve v ten čas záujem i cirkevný i politický zblížil obe krajiny viac ako inokedy. Nadto Česko bolo koliebkou tých vrúcich spevov, ktoré on už v detinskom veku s úľubou načúval z úst dedka, otca i matky a ktoré oduševnily mladistvé srdce jeho, aby i sám zapel pieseň k chvále Božej. Už výš uvedená pieseň, jedna z jeho prvotín, prezradzuje veľkú príbuznosť so staročeskými piesňami. Je to teda cele prirodzené, že Tranovský túžil bližšie poznať z mnohých ohľadov zanímavú Českú zem Pohnúc sa teda z Tešínska, cez Moravu vniknul do Čiech a prišiel až do staroslávnej zlatej Prahy, kde Božím riadením započal verejné účinkovanie svoje. No prv akobysme stopovali úradovanie Tranovského, pohliadneme na súčasné

Cirkevno-politické pomery v Čechách.

Keď Ferdinand I. r. 1526 dosadnul na trón český, bolo v Čechách dvoje zákonom uznané náboženstvo, totiž rim. katolícke — poneváč Večeru Pána len pod spôsobom chleba prijímali, nazývali ich pod jedným spôsobom — a náboženstvo husítske, alebo kališníci, alebo pod obojí, poneváč Večeru Pána prijímali pod spôsobom chleba a vína. Uznanie kališníkov alebo podobojích zakládalo sa na kompaktatoch, ktoré boly od pápežov stvrdené a do dásk zemských vložené. Jednota bratrská v opravách cirkevných a v učení išla o mnoho ďalej, ako kompaktatá dovolovaly a preto nepožívala ochrany zákona a bola často krutému prenasledovaniu vystavená! Hlavou katolíkov bol arcibiskup pražský s horejším konsistoriom, — tak sa volalo preto, že na Hradčanoch malo sídlo svoje; hlavou kališníkov alebo podobojích bol na čas volený administrátor s dolejším konsistoriom.

Lutherova reformácia veľmi včasne zasiahla i do Čiech a základne zmenila stávajúce cirkevné pomery. Kališníci, ktorí sa kompaktatami uspokojili, temer cele zmizli. Z väčšej čiastky osvojili si Lutherom obnovené učenie, mnohí však pripojili sa k Jednote Bratrskej. Tak sa stalo, že Lutheráni tvorili v krajine väčšinu, zaujali miesta v konsistoriume, ačkoľvek podržali staré meno podobojích, aby ochrany zákona požívali.

Novým, alebo správnejšie luteránskym kališníkom, alebo podobojím staly sa kompaktatá nepohodlnými. Vynasnažovali sa teda

kompaktata z krajinských zákonov vytreť, v čom jim boli nápomocní i Českí Bratri, ktorým ony tiež v ceste stály. Docielili to pod cisárom Maximiliánom II. r. 1567. Avšak bolo treba predložiť vyznanie viery, na jehož základe mohliby požívať ochrany krajinských zákonov. Augšpurské vyznanie bolo už v ríši pokojom Augšpurským z r. 1555 uznané, ale Jednota bratrská nechcela naň pristať. Ona v mnohých článkoch viery odchýlne od Augšpurského vyznania učila. Po mnohom vyjednávaní dohodly sa obe strany na »české konfessii,« ktorá sa síce Augšpurskému vyznaniu neprotivila, ale v nej ani stávajúce rozdiely medzi učením Jednoty a lutheránov vyznačené neboly. Konfessia česká bola tak usporiadaná, aby v nej ničoho nebolo, čo by bolo proti učeniu ktorejkoľvek strany, ale jedine to, v čom sa všetky strany shodovaly, tak aby k nej obe strany bez všetkých rozpakov pristúpiť mohly. Táto konfessia podaná bola cisárovi Maximiliánovi II. r. 1575, ktorý ju schválil, ale pre skoro na to nastalú smrť cisárovú, nebola do zemských dásk vložená.

Česká konfessia bola strane lutheránskej k nemalej škode. Ona sa nemohla všestranne upevniť vo vierovyznanskom vedomí. Najvyššia vrchnosť cirkevná, konsistorium, bola javiskom ustavičných trenic privržencov staro-utrakvismu a lutheránov o nadvládu. Hneď mali v ňom rozhodný vplyv staro-utrakvisté, hneď zase lutheráni. Pri takej rozháranosti a nestálosti najvyššej vrchnosti nemohla byť cirkevná správa dobrá. Následok bol záhubný. Jednotlivé sbory vystavené boly ľúbovole zemských pánov a nemal ich kto zastať. Niet osudnejšieho pre cirkev, ako keď ju pospolu nedrží ani jednotné, určité, jasné vyznanie, ani jemu zodpovedajúca pevná organisacia a cirkevná správa. Cirkev lutheránska v Čechách postrádala i jedno i druhé!

Vo väčšej výhode bola Jednota bratrská! Ona tiež pristúpila k českej konfessii; ale nevzdala sa zvláštneho cirkevného rádu svojho, na ktorý väčšiu váhu kládla, ako na odchýlky v článkoch viery. Ona pristúpiac k spoločnému konsistorium, vymienila si v ňom zvláštne postavenie, takže záležitosty Jednoty spravované boly odborom, majúcim na čele seniora Jednoty. Ona si hájila zriadenie svoje ako zrenicu oka a preto mala pevnú postať. A jako lutheránska strana v nezriadenosti svojej malatnela, tak Jednota v pevnom zriadení svo-

jom veľadila sa, priťahujúc k sebe tých, ktorých nemohla uspokojiť nesriadenosť strany podobojí.

Na počiatku XVII. stoletia bol numerický pomer českým evanjelikom veľmi priaznivý Popri 2.330,000 obojích evanjelikov, čítalo sa len 170,000 katolíkov a popri 1300 evanjelických šľachtických rodín, čítalo sa len asi 70 rodín katolíckych. Ale číslice tu nerozhodujú a mýlia sa tí, čo rozdielne vierovyznania spojujú, v uniu uvádzajú, aby silu cirkve na priaznivejších čísliciach založili. Číslice spájaným rôznych vyznaní docielené sú tie hlinené nohy, ktoré pri prvom otrase rúťa sa. Cirkev je mocná len skrze vieru a to určitú, na slove Božom založenú, len skrze vyznanie od zcestných náhľadov oddelené. »Víra naše je to vítězství, které přemáhá svět.«

V týchto pomeroch povzniesla sa cirkev katolícka z veľkého úpadku k novému lesku. Kráľovia českí boli vrelými jej podporovateľmi; obnovením stolice arcibiskupskej a koncílom tridentským dostalo sa jej novej organisácie, rádom jezuitským učeného a výbojného elementu.*)

Do Prahy zavítalo r. 1556 12 jezuitov a počali vyučovať synov panských rodín. Pokolenie nimi vychované dorastalo a dostalo sa do vysokých štátnych úradov. Tak r. 1599 stal sa Zdenek Vojtech Popel z Lobkovíc najvyšším kanclerom, r. 1600 Vilém Slavata z Chlumu, pôvodne český bratr, kráľovským maršalkom, r. 1603 Jaroslav Borita z Martiníc cisárskym radcom a t. ď., všetko vychovanci jezuitov, Títo započali v Čechách pod cisárom Rudolfom II. protireformáciu prevádzať. Roku 1602 vystúpila strana jezuitská s mandátom cisára Rudolfa II., ktorým tenže zo svojej vôle, bez snemu, zrušil pod Maximiliánom uvedenú svobodu náboženskú, ustanoviac, aby ako predtým, krem katolíckeho a utrakvistického náboženstva žiadne iné trpeno nebolo. Cisár kde mohol i mocou vojanskou poddaných svojich nútil, aby sa tomuto proti zemským zákonom vydanému mandátu podrobili.

Na šťastie s jeho panovaním neboli národy spokojné. Povstal mocný odpor proti nemu, na jehož čele postavil sa brat jeho Matiáš a pritiahol válečne až ku Prahe. Tieseň Rudolfovú použily stavy české k tomu, že mu predložili 15 článkov svobody náboženskej sa týkajúcich, od jichžto potvrdenia závyslou učinili válečnú pomoc. Ru-

*) Viď Dr. Ant. Rezek: Dějiny prostonárodního hnutí v Čechách, str. 13.

dolf niektoré z nich hneď potvrdil, ostatné odložil do budúceho snemu, ktorý na deň 28. januára 1609 svolaný bol. Dlhý a tuhý boj vedený bol tu o svobodu nádoženskú medzi evanj. stavy a vládou, odchovanci jezuitskými obsadenou. Výsledok bol majestát cisára Rudolfa a porovnanie medzi stranou pod jedným a pod obojím spôsobom, ktoré keď obdržalo kráľovské stvrdenie, stalo sa základným zákonom, jako sám majestát.

Dňa 12. júla r. 1609 prinesený bol majestát uprostried nekonečného jásotu obyvateľstva na staromestskú radnicu. Radosť bola z toho po celej krajine, ale netrvala dlho. Výstrední katolíci tak rozumovali, že je rozdiel v tom, čo cisár povoľuje a čo nakladá. Cisár k majestátu povolil ovšem, ale to nenariadil. Dľa toho aj jednali. Keď si totiž evanjelici Brúmova a Hrobu vystavili kostoly, opát brevnovský a arcibiskup pražský, na jichž území postavené boly, dali ich zrúcať. Vláda a výstredná katolícka strana bola na jich strane, naproti tomu celý národ napnute čakal, či majestát zostane len na papieri.

Medzitým Rudolf zomrel a r. 1612 dosadnul na trón český bezdetný brat jeho Matiáš. Nádeje evanjelikov v ňom složené nepotvrdily sa. Za jeho panovania potlačovaná bola svoboda náboženská bezohľadne a s neslýchanou drzosťou. I on patril medzi tých, čo veľa sľubujú a málo dávajú.

Nepriaznivou okolnosťou pre evanjelických Čechov bolo to, že Matiáš nebýval v Prahe, ale vo Viedni. Následkom toho nepriatelia evanjelikov dosahovali vždy väčšieho vplyvu. Jezuiti a jich nástroje použili každú príležitosť, aby narušovali náboženskú svobodu. Oni otvorene hlásali, že majestát nemôže mať žiadnej platnosti, bo že je vydaný bez súhlasu rím. pápeža. Katolícka strana bez ustania rozmýšlala o tých prostriedkoch, ktorými by moc evanjelikov zlomená byť mohla. Zťažnosti a žaloby evanjelikov na uštrbovanie náboženských svobôd množily sa, vo veľa pádoch bezvýsledne. Konečne prišlo k tomu, že kráľ Matiáš žiadal evanjelikov, aby ho ušetrili so záležitosťami náboženskými. On bol inými vecmi zaujatý. Hovorí sa, še si obľuboval ženy, a že túto okolnosť vedeli jezuiti použiť, snažiac sa mu vždy nové pôžitky pripravovať. Odpadlíci a chovanci jezuitov Klevel a Pázmán mali naňho hlavný vplyv. Z jezuitských kazateľní ozývaly sa fulminantné reči proti evanjelikom a jich zákonným svobodám, ba i traktatmi napádali evanjelikov, nadávajúc jim do kacírov. Obrana zo strany evanjelikov obťažená bola tým, že už r. 1613 ob-

medzené bolo tlačenie evanjelických spisov. Menovite jeden spis z katol. strany, proti Augšpurskej konfessii namerený, pobúril evanjelikov náramne.*)

Z toho je patrné, že z vonku hrozilo českým evanjelikom veľké nebezpečie. Jezuitská strana vytkla si za cieľ: zničiť cirkev evanj. v Čechách. Bolo jim to usnadnené tým, že medzi českými evanjelickými stranami nebolo jednoty. Rôzne strany náboženské prijaly konfessiu českú, vedené nie jednotou viery a učenia, ale preto, aby prostriedkom jej domohly sa zákonného uznania. Preto neciťac sa byť touže konfessiou viazanými, každá strana snažila sa napomáhať len svoje záujmy, trebárs i na újmu iných Menovite povážlivé bolo šírenie sa kalvinismu, k nemuž sa i sama Jednota bratrská od r. 1604, menovite v učení o svátosti Večere Pána, viac klonila, ako predtým.**) Dosť skoro ozývaly sa žaloby, še v pražských a iných kráľovských mestách zriedka sa nájde fara a škola, kde by sa farár a rektor v náboženstve srovnávali: lebo kňaz je sakramentárom (kalvínom) a rektor sa konfessie českej pridŕža, alebo naopak. To pochodilo odtiaľ, že v konsistoriume bolo mnoho tajných a zjavných kalvínistov, ktorí pri obsádzaní miest farských a rektorských vedeli uskutočniť vplyv svoj v prospech svojej veci. O pražských universitných professoroch, ktorí v konsistoriume zasedali a zväčša privrženci Kalvínovho učenia boli, hovorí starý zápis: »že ve dne i v noci o to se usilují, aby takové mládence odchovati mohli, kteří jejich náboženství jsau, ty potom do měst za správce školní fedrují a skrze ně bludy sakramentárské v toto království uvozují, a to vše pod zástěrou a pláštěm konfessí české.«***) Po školách počal sa rozširovať heidelberský (kalvínsky) katechismus. Ba i konfessia česká z r. 1575, na jejž základe dosiahli evanjelici majestátom Rudolfovým zabezpečené práva a svobody, podstúpila v roličných vydaniach mnohé zmeny.

Táto zvláštna unia so spoločnou konfessiou, ktorej sa ani jedna strana úprimne nedržala, bolo hotovým nešťastím pre českých evanjelikov. Ona zplodila sváre vo vlastnom lone evanjelikov, ktoré osla-

---

*) Viď Bernhard Czervenka: Geschichte der evang. Kirche in Böhmen, II. str. 598.

**) tamže na str. 520.

***) Viď Samuela Martiniusa Obranu, v Perne, r. 1635, str. 108.

bily odpor proti spoločnému nepriateľovi. Spoločné konsistorium stalo sa javiskom bojov strán, pod nimiž najviac trpela strana lutheránska. Nepriatelia mohli sa len tešiť tejto unii, už či ju pomenujeme reálnou a či uniou spoločných záujmov, vediac, že ona je viac ako hatou prirodzeného vývinu a utúženia evanjelictva, že ona je zárodom záhuby pre všetkých.

Predvideli toto nebezpečie mužovia osvietení a nechýbalo ani na výstražných hlasoch. Poučný je v tomto ohľade list Dr. Polykarpa Leysera, dvorného kazateľa draždanského, dňa 10. okt. 1609, na grófa Joachíma Ondreja Šlika upravený, ktorý som vo výťahu sdelil v Cirkevných Listoch z r. 1890 na str. 123. On medzi iným radí českým lutheránom: »jestliže vás Bratři počtem a mocí převyšují, proč se časně od nich neoddělite? V politických a domácích věcech přátelé by jstě mohli býti, v cirkevných každý nasledujíce svého náboženství a vyznání, tak by ste ani svědomí neobtížili, bližních nepohoršili, Boha neurazili a k přemyšlování o odjetí vám propujčeného dobrého příčiny neposkytli.«

No marné boly i najlepšie mienené rady! Vzájomná neúprimnosť strán a jich snaha veľadiť sa na újmu druhej, nedala jim prehliadnuť, aby videli priepasť, reakciou všetkým rovnako pripravovanú.

Tranovský v školskom úrade.

Tranovský príjduc na cestách svojich do Prahy, našiel tam zamestknanie. Prijal totiž učiteľský úrad na gymnasium pri chráme Sv. Mikulášskom na Malej strane. Učiteľov gymnasiálnych volali kollegámi, teda i Tranovský bol kollegom. Ktorého roku prišiel do Prahy a jak dlho zdržoval sa tu, o tom niet zmienky v Lochmanových Personaliach, ale jestli je správne udané, že koncom zimného semestra r. 1612 dokončil akademické študia, teda sme oprávnení položiť začiatok jeho úradnej činnosti na jaseň r. 1612. Do pozdejšieho času preto nie, bo nedá sa predpokladať, aby mladý učenec, tak výtečne skončivší študia svoje, za dlhší čas bol bez zamestknania býval. Veď i svoju cestu po Čiech podniknul medzi iným aj preto, aby si vyhľadal zamestknanie.

Pre mladého učenca bol pobyt v Prahe v mnohom ohľade prospešným. Tu boly vysoké školy a kvet učencov; tu boly sústrednené

cirkevné i politické pohyby, slovom bolo tu dosť podnetu a prostriedkov pre ďalší vývin. Ale výš označený prúd, ktorým tiekol cirkevný život, nemohol Tranovského povzniesť, uspokojiť. Za jedno Tranovský bol rozhodný privrženec Aug. vyznania, a pre jeho silno vyvinuté vierovyznanské vedomie bol tehdajší stav cirkve lutheránskej v Čechách práve nesnesiteľný. Za druhé on nikdy nebol priateľom polemie toho druhu, ako sa viedla v ten čas verejne i súkromne, v spisoch i na kancloch medzi náboženskými stranami. On bol mužom tichej, účinnej práce, smerujúcej k vzdelaniu a utvrdeniu cirkvi Božej. Do vášnivých a stranníckych bojov nikdy nezasiahnul. No keď šírením sa kalvinismu v Čechách bolo do popredia potisnuté odchýlne učenie o praedestinácii, o Večeri Pána a o všadeprítomnosti Kristovej v smysle kalvínskom, a keď dôvodilo, podvracalo a dokazovalo sa nie zjaveným slovom Božím, ale rozumom ľudským: vtedy i Tranovský pozdvihol slovo v piesňach svojich a apologeticky chránil čistotu vierovyznania nášho symbolického, a polemicky odháňal útoky na vieru, cirkev od ďábla, sveta a rozumu činené.

V piesni »Znejmež o křesťané věrní«, kanc. str. 560., ktorá nesie nápis: »O předzřízení k životu věčnému,« učí pozorovať na to, »jaké jest písem učení o našem k věčné slávě z milosti předzřízení.« V otázkach, o nichž sám Ap. Pavel k Rim. 11, 33. zvolal »Ó hlubokosti bohatství, i maudrosti i umění Božího! jak jsau nezpytatedlní saudové jeho, a nevystižitedlné cesty jeho«, nedá nič trebárs na jak dômyslné závierky logické marného rozumu ľudského. On sa opiera na svedoctvá písem svätých a v každej sloke vždy nové a nové dôkazy donáša z nich o tom, že Boh nielen že žiadneho nepredzrídil k zatraceniu večnému, ale že ani len nechce smrti hriešneho, áno chce radšej, aby sa obrátil a »živ byl.« A jakou láskou k človeku, hľadajúcemu pravdu ale mýlenému v tom rozumom ľudským, dýcha zakončenie dôvodov písem svätých:

> Protož má duše jediná,
> Pozorůj slov pravdivých Božího Syna,
> Nezpytuj Páně tajnosti,
> Na zjeveném učení
> Vděčným srdcem měj dosti.

Podobne i prítomnosť Kristova pri Večeri Pána, šírením sa kalvinismu do popredia potisnutá, bola denným predmetom náruživých polemií. Jednota bratrská tak obojetnými výrazy formulovala

učenie svoje o svátosti Večere Pána, že lutheránom zdalo sa byť kalvínskym, kalvínom však lutheranizujúcim. Oni vyznávali síce prítomnosť tela a krve Kristovej pri Večeri Pána, ale označili ju ako posvatnú, sacramentalis a duchovnú, spiritualis. Substantia corporis, hovoria, je výlučne na pravici Božej a nesostúpi Kristus telesne pred dňom súdnym. R. 1575 písali Bratri z Ivančic preslulému theologovi Bezovi, udávajúc, že tak znie jich konfessia: »Retinemus tamen fundamentum id, quo servato omnis falsa de hoc sacramento persvasio suasponte concidit et evertitur, Christum cum corpore suo non esse in terris amplius.«*) Porovnaj Tranovského pieseň: »Aj, divná maudrost, dobrota,« kanc. str. 414., menovite v. 3. a 8.

Rozdielne učili Bratri a kalvíni z jednej, lutheráni z druhej strany o sedení Syna Božieho na pravici Božej. Súvisí otázka táto s učením o Večeri Pána. Bratri a kalvíni rozumujúc učili, že povýšené človečenstvo Kristovo obmedzené je na nebe, a že Kristus nesostúpi v tele ľudskom až v deň súdny. Prirodzene, že museli zapierať i prítomnosť tela a krve Kristovej pri Večeri Pána a voči slov Kristových: »totoť jest tělo mé, totoť jest krev má«, označovali prítomnosť tela a krve ako sacramentalis, posvätnú a spiritualis duchovnú.

I tu povstal Tranovský na obranu cirkevného učenia. Učinil to v svojej prekrásnej piesni: »Aj, Pán kraluje, Božskau čest maje,« kanc. str. 285, v nejž majstrovsky dáva výraz tomu učeniu, že Kristus Pán po svojom na nebe vstúpení neprestal byť pravým človekom, ale že on človečenstvo naše povýšil v božskú slávu svoju. On spieva:

> To pak vedění,
> Jakž i vstaupení,
> Nenít — věz jistě —
> Na jednom místě
> Hmotné stavení
> A obmedzení,
> Pravda písem haní
> To tělesné zdání. V. 2.

A o povýšení človečenstva našeho v božskú slávu svoju hovorí:

> Neb k tomu zboží, (totiž k slávě)
> Kteréž Syn Boží

*) Viď Dr. Gerh. Zetschvitz: Böhmische Brüder. Real-Encyclopaedie für protest. Theologie u. Kirche. II. Auflage. str. 674.

Měl od věčnosti,
V času plnosti,
Své člověčenství
Vzal k účastenství;
Po stavu snížení,
Přišel k oslavéní.« V. 4.

Na tejto pravde založil Pán útechyplný sľub svoj: »Aj, já s vámi jsem,« nie: duch môj, ale »ja« hovorí on. A tak i Tranovský na tomto čistom učení písem založil potešujúcu a povzbudzujúcu čiastku piesni svojej. Len to nás môže posilniť v boji proti bránam pekelným, že nie duch Kristov, ale sám Kristus Pán je s nami. Neprevýšene pekne hovorí Tranovský:

Jestli Pán s námi,
Takť nejsme sami,
Kdo můž proti nám?
On potře zlé sám,
Když řekne: jáť jsem;
Hned padnau na zem,
V své moci i radě,
Co židé v zahradě.

Tranovský i keď zasiahnul do všedných bojov, učinil to bez vášne straníckej, jako muž duchom Božím naplnený. Jemu sa ošklivily denné náražívé hádky a polemie, ktoré nevzdelávajú. Jeho odrádzanie od zcestných náhľadov je výplyvom tej lásky, ktorá nehľadá svojich vecí, ale dobré bližného svojho a preto je presvedčujúce. Tak dobre padnú slová jeho človeku chcejúcemu tajomstvo viery rozumom svojim vyzpytovať:

Křesťané věrní,
Buďmež důvěrní,
Ne zpytujíce;
Ale věříce,
Co Božské řeči
O Kristu svědčí,
Víceť jemu známo,
Než rozumu dáno.

Toto odbočenie od niti vypravovania držal som za potrebné, abych poukázal, že Tranovský súc vo vierovyznaní cirkve našej pevne zakorenený a duchom pravého kresťanstva naplnený, nemohol mať zaľúbenie v panujúcich vtedy treniciach a polemiách, jichžto javiskom bola menovite Praha. A to bude bezpochyby jedna z tých

príčin, prečo tak skoro opustiac Prahu, za tichý kút chalupy zamenil svet veľmesta. O pobyte jeho v Prahe niet dosiaľ žiadnych dát.

Na Morave boly cirkevné pomery priaznivejšie. Ta nezasahovala moc konsistorium pražského, nasledovne i vierovyznanie cirkve našej a na ňom založený cirkevný život voľnejším prúdom sa niesol. Tam vyšly prvé kancionále lutheránskeho smeru, r. 1572 Jakuba Kunvaldského a r. 1602 Tobiáša Závorku. Tam odhodlane pôsobil v lutheránskom smere Martin Philadelphus Zámoský, kazateľ v Opave, ktorý spísal obsiahlu »Postillu evanjelitskú« r. 1592 prvý krát a potom viackrát vytlačenú a u nás až po dnes v početných výtiskoch rozšírenú.

Na Moravu teda uchýlil sa Tranovský, prijmúc pozvanie do Holešova za rektora tamejšej školy. Holešov je mestečko na Morave blízko hraníc Uhorska ležiace. Jur Deutsch na základe rukopisu Jána Petra Cerroniho, historika a moravsko-sliezskeho guberniálneho sekretára, tvrdí, že cirkev holešovská prináležala k Jednote bratrskej.*) Ale jeho udania sú nesprávne jako ohľadom Holešova, tak i mnohých iných miest. Už menoslov farárov tam úradovavších, z Uhorska pochodiacich a vo Vittemberku posvätených, vyvracia tvrdenie toto. Zriadenie Jednoty nedopúšťalo, aby cudzozemci, na luth. školách študovavší a tam posvätenie dosiahnuvší, v tak hojnom počte zaujímali úrady v sboroch Jednoty. Farári holešovskí z Uhorska pochodiaci boli nasledujúci: Peter Bendinus, Martin Holecius 1573, ordinovaný vo Vittemberku; Matej Horantius, ale Plačko r. 1595, ordinovavý vo Vittenberku: Daniel Hrabetius, ináč Hrabovský r. 1606, ordinovaný vo Vittemberku. Iné pramene udávajú, že bol rodák z Medziriečia (Meziříčí), možno teda, že jeho otec pochodil z Uhorska. R. 1612 prešiel za farára do Medziriečia a na jeho miesto prišiel do Holešova Matúš Kapsander, pod nímž asi na jaseň r. 1613 povolaný bol Ján Tranovský za rektora tamejšej školy. Dlho spolu neúradovali, bo Kapsander už 20 decem. r 1613. sišiel samovraždou zo sveta.

O Tranovského úradovaní v Holešove nemáme žiadnych zpráv. Dlho tu nebol, bo už r. 1615 nalezáme ho v Medzirieči. Tam sa započalo jeho pamätné úradovanie. Prv ako by sme tam sprevodili pevca nášho, pripomeneme si niečo z minulosti tohože mesta.

---

*) Viď: Die mährischen evang. Kirchengemeinden und ihre Seelsorger in der Reformationszeit. Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich. 1888. Heft III.

Valaské Medziriečie

pozostáva z mesta Medziriečia a mestečka Krasna. Nižej mesta spojuje sa dolnia, alebo rožňovská Bečva s horňou, alebo Vsáckou (Vsetínskou) Bečvou. Mesto leží teda medzi riekami, ztadiaľ i meno jeho. Teraz sú obe spojené, majú vyššie štátne gymnásium, odbornú školu pre drevársky priemysel a živnostenskú školu, a počitujú 5730 obyvateľov, z nichž je len 24 evanj. helv. vyznania, ktorí prifárení sú do cirkve střítěžskej. Medziriečie bolo manským, alebo lenným statkom, Krasno svobodným, alebo allodiumom. R. 1549 prešlo oboje v držanie Viliama staršieho zo Žerotína. Pod Žerotínovci povstal v Krasne bratrský sbor, jemuž Bernhard zo Žerotína r. 1560 rozličné výsady udelil. R. 1577 bol tu evanj. farár Ondrej Schindler rodom z Liptova, za ním Jur Erzinger 1591, Lukáš Gallus, ktorý 1606 prešiel do Lednice v Uhrách; Florian Theofilaktus 1606; Daniel Hrabovský 1616 a posledný Jur Tranovský.

Výš zpomenutý Jur Schwartz v menoslove cirkví moravských i Medziriečie nesprávne medzi bratrské sbory pripočituje. Bratrský sbor už koncom XVI. stoletia musel zaniknúť, bo sa viacej nespomína.

Obe mestá maly svoje školy a síce Medziriečie školu terajšiemu podgymnasium zodpovedajúcu, kde sa učilo i latinskej reči. Takú školu malo vtedy každé mesto; riadil ju rektor, ktorý mal jednoho alebo i dvoch pomocníkov, z nichž jeden bol kantorom. Za rektorov povolávali len mužov na universite študovavších, ktorí potom prechádzali na fary, alebo zaujímali mestské úrady.

Jako Medziriečie tak i Krasno malo svoj kostol so spoločným farárom, ktorý povinný bol dva týždne v Medziriečí služby Božie odbavovať a tretí týždeň v Krasne.

Pod Jánom Viliamom zo Žerotína stíhalo mesto jedno nešťastie za druhým. R. 1602 ležalo cisárske vojsko tiahnuc proti Turkom za 8 týždnov v meste, od nehož mnoho pretrpelo, bo vojsko to bolo zpustlých mravov a hovorilo sa o ňom, že má malú známosť s Páňom Bohom. R. 1605 vtrhlo Bočkayovské vojsko na Moravu, pred nimž mnohí i z Medziriečia utekali, medzi nimi i Ján Sivý, otec Ondrejov, o ňomž bude častejšie zmienka. R. 1607 v svadobnom dome Václava Hrdinu povstal požiar a zničil 80 domov, radnicu s archivom a i málo pred tým postavený kostol. Tohože roku zúril mor a v

oboch mestách padlo mu v obeť 2000 ľudí. R. 1608 zomrel Ján Viliam zo Žerotína, zanechajúc dvoch synov: Bernarda a Baltazara. Poneváč títo v školách meškali, správy panstva ujal sa brat zomrelého, Detrich zo Žerotína.*)

Detrich zo Žerotína je pre naše vypravovanie dôležitým. Keď zomrel brat jeho, zdržoval sa vtedy vo Francúzsku. Bolo to vtedy v obyčaji, že synovia panských rodov, odbaviac štúdia svoje, šli do cudzozemska, menovite do Anglicka, Francúzska alebo Talianska, aby si nadobudli ďalších zkúseností. Detrich vrátil sa z Francúzska, aby sa ujal správy rozsiahlych statkov rodinných. Z toho sa dá zatvárať, že bol muž vzdelaný, na výške tehdajšej vzdelanosti stojací

Tranovský vo Valaskom Medziriečí.

Tranovský svojou učenosťou a pilnosťou v úrade rektorskom v Holešove dosť skoro stal sa známym v okolí. Upozornil sa naňho Detrich, svobodný Pán zo Žerotína a povolajúc ho za rektora školy medziriečskej, stal sa jeho zvláštnym priaznivcom.

Tranovský prišiel do Medziriečia r. 1615. Tu mal príležitosť vyznačiť sa jako v škole, tak i v literátskom spolku. V Čechách a na Morave totiž hneď po válkach husítskych sostupovali sa učení mužovia v jednoty tým cieľom, aby u ľudu nábožnosť, kázeň a poriadok šírili. Keď sa tieto jednoty i v menších mestách šírily, literátom stať sa mohol ten, qui literas noscit, kto čítať znal. Konečne prijímali za členov i takých, čo ani čítať ani spievať neznali, ale tí túto svoju neznalosť v »literáckem umení« napravovali tým, že platievali krem povinného príspevku do bratrskej pokladnice, ročne istú časť vosku, aby chor ku cti a sláve Božej aspoň svetlom ozdobovali.

Hlavnou povinnosťou literákov bolo viesť život nábožný a bohabojný, účastniť sa spevu pri službách chrámových a na pohraboch a ujímať sa nudzných a nemocných spolubratov. Tieto spolky maly i svoje stanovy, svedčiace o tom, jak Evanjelium Kristovo preniklo všetky pomery života tehdajšieho. Na dôkaz toho uvediem druhý bod zo zachovaných stanov v Starčí, ktorý znie:

*) Viď E. Domluvil: Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna. Meziříčí nad Bečvou. 1881.

»Spievanie aby bolo pobožné, na grunte slova Božieho založené, menovite také piesne spievať majú, ktoréby sa srovnávaly vo všetkom s účením pravým, nebeským, od Boha vydaným, v písmach prorockých a apoštolských obsaženým: summovne pak v trojom starom cirkevnom kresťanskom vyznaní, totiž apoštolskom, nicenskom a Athanasia biskupa zavreným, v Augšpurskom vyznaní z r. 1530, v malom a veľkom katechisme Lutherovom a v Apologii.*) Přesní pak tomuto pevnému fundamentu odporných modlářskych a rúhávých, žiadnych naprosto aby nespievali, do cirkve neuvádzali, ani proti svojmu svedomiu komukoľvek k vôli, rade, alebo porúčeniu v cirkvi spievať žiadnym spôsobom povinní neboli.»

I v Medzirieči bol takýto »literácky spolek,« ktorý ešte majiteľ panstva Ján z Pernšteina okolo r. 1540 založil a potom Bernard zo Žerotína r. 1575 znova zriadil. Údovia spolku toho cvičili sa v cirkevnom speve a účinkozali pri službách Božích. Za Tranovského spolok tento k novému rozkvetu privedený bol a počítal mnoho údov, tak že si r. 1623 zo spoločnej pokladnice »grunt« kúpiť mohli »k užívání svému a školy meziříčské.« Tranovský sám mal pekný, zvučný hlas, mal v speve odľúbenie a bol i výtečným znalcom cirkevnej hudby, jako o tom svedčia nápevy ním složené a vo štvorhlas uvedené. Iste i spolok tento dal mu podnet ku skladaniu nábožných piesní a opatreniu jich nápevami, jako pozdejšie uvidíme.

Tranovský majúc čo rektor medziriečsky k založeniu rodinného života dostačujúci dôchodok, vstúpil ešte r. 1615 do stavu manželského,**) pojmúc za družku života Annu Polani z Polansdorfu. Lochmann, Tablic a ostatní životopisci Tranovského nazývajú ju »Polancdorfovou.« Už Lauček v Collectaneách menuje ju jej pravým rodinným menom: »Polani de Polansdorf.« Sám Tranovský v Coronidé svojej hovorí o nej, že pochodila »de celebri stirpe Polanorum.« A v nápise ódy 29., ktorú Tranovský složil na heslo svokra svojho, menuje ho: »Vir Clarissimus Dn. Georgius Polani à Polansdorff.« Vlasť a stav jeho nepodarilo sa mi dosiaľ vypátrať. No, z hesla jeho

*) Z toho vidno, že na Morave boly v platnosti symbolické knihy cirkve našej, že teda Lutherom obnovené učenie tu hlbšie korene pustilo, nežli v Čechách.

**) Jozef Jireček v Rukověti k dějinám českým tvrdí, že sa Tranovský v Holešove oženil; no jeho udania nie su spoľahlivé. On na pr. tvrdí i to, že už r. 1608 v Prahe vyučoval, kdežto teprv r. 1607 na universitu bol prijatý.

»Nil sum, sed me Spes non sinit esse Nihil«, dá sa zatvárať, že bol muž kresťanstvom preniknutý.

Tranovský svojou učenosťou a v úrade dokázanou horlivosťou stal sa skoro v cirkvi váženým a obľúbeným. Obľúbil si ho i svobodný Pán Detrich zo Žerotína, a dosť skoro podal mu dôkaz priazne svojej.

Dňa 2. oktobra r. 1616 oženil sa tamejší farár Daniel Hrabovský a vzal si za manželku vdovu po Malúšovi Kapsandrovi, farárovi a dekánovi niekdy holešovskom, ktorý 20. decem. r. 1613 samovraždou skončil život svoj. Bližšie okolnosti tohto smutného prípadu niesu známe; ale tehdajšia prísnosť mravov nesniesla, aby si farár vdovu po samovrahovi za manželku pojal. Urážali sa na tom bezpochyby i Medziriečania i zemský pán jejich a preto ho tento, ako patrón cirkve, majúci moc, farára prepustiť i povolať, už 16. oktobra z úradu prepustil a na uprázdnené miesto rektora Juru Tranovského povolal.

Tranovský ešte nebol na úrad kňažský vysvätený. Lauček v Collectaneách svedčí, že ho ordinoval Neschitzius, čo je ale mylne. I tu nám vypomáha sám Tranovský. Z venovania tretej knihy ód a hymnov jeho dozvedáme sa, že ho ordinoval r. 1616 Magister Samuel Heinnitzius, farár olešnický a kniežatstva olešnického superintendent. Na tento pamätný deň vyslania svojho na žeň Pánovu rozpomínajúc sa hovorí vo venovaní: »Te magne Heinitzi, debita salutare jussit gratitudo: aequum enim judicavi, gratae mentis erigere monumentum, Antistiti arae atque cathedrae illius, à quà in messem Domini ire jussus sum; Apostolico ritu ad sacrum ecclesiae ministerium (anno 1616 à quo tempore illi feliciter praees) inauguratus.«

Olešnica (Oels), v dolňom Sliezsku blízko Vratislavy ležiaca, bola na tehdajšie komunikačné pomery od Medziriečia značne vzdialená. Keď teda Ondrej Sivý do svojho denníka zaznačil, že »26. oktobra byla nová mše držaná kněze Jiříka Tranovského«, z toho možno súdiť s jakým spechom bol Tranovský vyslaný k ordinácii. Že Ondrej Sivý služby Božie evanjelické omšou nazýva, tomu sa nenie čo diviť. Bol on údom Jednoty bratrskej a oproti jednoduchosti kultu bratrského vynímala sa evanj. bohoslužba čo pompa kat. omše.

Tranovský čo farar medziriečsky mal na ten čas výhodné materiálne postavenie. Do r. 1600 dostávali medziriečski farári desiatok

v prírodninách, čo obrátené bolo na peniaze tak, že Tranovský dostával od mesta Medziriečia ročite 200 zl., od Krasna 100 zl. a z dediny Krivé a iných 50 zl. Krem toho rozhodnutím svob. pána Jána Viliama zo Žerotína z r. 1611 povinné bolo Medziriečie farárovi ročite dávať: potrebné pivo, jednoho vytučeneho brava, drevo a dve tretiny obilia; Krasno jednu tretinu.*) Koľko dostával obilia neudáva sa. Keď povážime, že k fare patrily i pozemky, a že cirkevníci naproti obľúbenému farárovi svojmu vďačnými a štedrými sa byť preukazovali, o čom nižšie, vtedy musíme za skvelé považovať jeho materiálne postavenie.

Požívajúc lásku patróna i cirkve milo plynuly prvé roky jeho úradnej činnosti. Len r. 1617, keď sa jim malo narodiť prvorodené dieťa, mračno zdalo sa sťahovať nad jich domácim blahom. Ale Boh tento zármutok premenil v radosť. Tranovský ospieval prvú túto udalosť v rodinnom živote v lat. básni: Coronis ad posteritatem, kde hovorí:

»Najprv dcérečka pribudla, porodená v mnohých boľasťách, ktorážto ako horkonarodená, Mariou bola nazvaná. Ona však začala všem k podivnej sladkosti vzrastať, a bola ľúbeznou pred svojou matkou a otcom. Ešte sedemročnou nebola a už znala knihy čítať; ľúboznuškým hláskom modlitby pela k Bohu. Sladký Ježiš, ktorého vždy si žiadala videť, bol jej snúbencem: — toľký plamen driemal pod tým popelom.«

Tak pri svedomitom konaní úradu svojho, pri láske a úcte, jakú požíval v cirkvi svojej a pri šťastnom rodinnom živote, blažene plynuly dni jeho tamejšieho pobytu. Ale jak rýchlo minuly sa tie blažené dni! Dosť skoro roztrhly sa mračná nad jeho hlavou a už bol prichystaný kríž, pod nimž mal kráčať za Pánom svojím.

Udalosti pred katastrofou belohorskou.

Už za života bezdetného Matiáša korunovaný bol Ferdinand II. za kráľa českého. Evanjelici nemali príčiny tomu sa tešiť, bo tento panovník už pred tým bol zničil cirkev evanjelickú v Štýrsku. Čo sa po jeho korunovaní v Čechách dialo, svedčilo o tom, že pod ním

*) Viď Gregor Volný: Kirchliche Topografie von Mähren. Band III., S. 74.

zákon má pozbudnúť platnosti a na jeho miesto má byť platná ľubovoľa panovníkova. Ferdinand našiel v Čechách vhodné nástroje, čo vykonávali zámery jeho. Vychovanci a privrženci jezuitov, bojujúci za potlačenie evanj. cirkve, obetovali svobodu vlasti, vediac, že len absolutismom budú môcť poraziť evanjelikov. Vybavenie záležitosti kostola brúmovského a hrobského bola tá posledná kvapka, padnuvšia do pohára už už pretekajúceho. Brúmovský kostol bol na rozkaz vlády zatvorený a s hrobskými evanjelikmi naloženo tak ukrutne, že to presahovalo všetko, čo sa dosiaľ proti majestátu vykonalo. Hrobskí evanjelici nútení boli chodiť do kat. kostola, ba museli dať reversy, že na budúcne chcú byť poslušní katolíckej cirkvi. Konečne hrobský kostol bol rozborený. Tento výčin presvedčil evanjelické stavy, že náboženskú otázku budú museť vybaviť mečom.

Dňa 23. mája 1618, urobili osudný krok, vyhodili totiž z okna miestodržiteľskej kancellárie hradu pražského miestodržiteľov Slavatu a Martinica a sekretára Fabriciusa, jako pôvodcov popáchaných nezákonitostí. Zriadenie dočasnej vlády a konečne pozbavenie trónu Ferdinanda II., čo sa stalo dňa 19. aug. 1619 na generálnom sneme všetkých zemí českých, to bolo prirodzeným následkom defenestracie. Len že bohužiaľ strana za svobodu vlasti i cirkve bojujúca, nemala geniálnych mužov, ktoríby boli k zdarnému koncu priviedli započaté dielo. Za veľké nešťastie treba pokladať i vyvolenie neschopného, vtedy ešte len 23 ročného kurfiršta falckého Bedricha za kráľa českého. Nádeje na pomoc protestantského Nemecka, ktorú popri ňom dosiahnuť trúfali, zklamaly ich. Na všetkých stranách potkával ich nezdar. — V protivnom katolíckom tábore bola jednota. Jedon cieľ mali vytknutý: zničenie svobody náboženskej evanjelikov, teda zničenie cirkve evanjelickej a prostriedkom toho vyzdvihnutie ústavy. Čo týchto oduševňovalo, boly isté výhľady pre všetkých na moc, postup a bohatú korisť.

Odboj rozšíril sa i na Moravu. Ondrej Sivý v denníku svojom zaznačil, že pán Breclavský už r. 1618 zvolený bol za generála nad ľudom moravským a Detrich zo Žerotína za stotníka jazdy. Morava stala sa javiskom rozhorčeného boju. I jedna i druhá strana snažila sa Moravu pre seba udržať. Dňa 7. aug. 1619 svedená bola krvavá bitka u Vyškovic na Morave medzi stavovským a cisárskym vojskom. Ondrej Sivý poznamenal, že »padlo mnoho lidu z obojí strany.«

Pre Tranovského nastala doba ťažkých zkúšok. On v týchto

nepokojných časoch tým horlivejšie sa modlil s církvou svojou k Bohu, »aby svau chudičkau církev a křížem zemdlené křesťanstvo vždycky, a zvláště v těchto nynejších zarmaucených časích, přítomností svou odhajovati, Duchem Svatým říditi, a od hříchu i všelikého pohoršení, milostivě zachovati ráčil.«

Vyvolenie kalvínskeho kurfiršta falckého, Bedricha, za kráľa českého, pričom prevahu mala šľachta bratrská a čím výbojný kalvinismus získal oporu nemalú, povzbudilo Tranovského k tomu, aby pozdvihol slovo na ochranu vierovyznania lutheránskeho, výbojným kalvinismom znebezpečeného. Učinil to tak, že už r. 1619 podujal nový preklad Augšpurského vyznania, a pripíšuc ho magistrátu tešínskemu, vydal ho v Olomúci r. 1620. Český preklad Augšp. vyznania vyšiel už r. 1544 v Čechách. No potreboval mnohých opráv. K tomu sa vzťahuje nápis Tranovského prekladu znejúci: »Augustana Confessio rursus in Slavicum versa et meliorata et suis Teschiniensibus dedicata.« Keď teda Tranovský českej konfessii oproti postavil Augšpurské vyznanie, tým v poslednom ešte okamžení poukázal na nebezpečie, ktoré hrozí cirkvi evanj. lutheránskej v Čechách a na Morave v neprirodzenom spolku s výbojným kalvinismom. Bol to hlas verného strážca na Sione, cirkvi lutheránskej privolávajúci: »drž se toho co máš, aby žádný nevzal koruny tvé.« Bohužiaľ svetský živel prihlboko zabŕdnul do politického víru, dúfajúc v človeka a kladúc telo za rameno svoje. Tranovského podnik nemohol už do pravého toku priviesť prúd cirkevnej otázky. No aspoň tím, čo verní zostali Augš. vyznaniu dal do ruky spoľahlivé pravidlo viery.

Rok 1620 bol pre Tranovského rokom mnohého utrpenia. Viedenská vláda robila rozsiahle prípravy k potlačeniu odboja. Hľadala spójencov, uzavierala smluvy s nimi, následkom čoho shromažďovalo sa vojsko pomocné z ďalekých krajín: z Nemecka, Španielska, Talianska, Polska, a t. ď. Tranovský videl tu opätovať sa vo veľkom, čo sa vypravuje v Skut. Apošt. v kap. 4, keď sa sešli kniežatá a starší a zákonníci, Annáš biskup, a Kaifáš v Jeruzaleme, aby sa radili, čo majú podniknúť proti zjímaným Apoštolom. No Boh ich vysvobodil od všetkého zlého. A keď boli prepustení a vrátili sa k svojím a títo počuli, jako ich Boh ochránil, pozdvihli hlasu k Bohu a riekli: »Hospodine! ty jsi Bůh, kterýž si učinil nebe i zemi, i moře, i všecko, což v nich jest; kterýž si skrze ústa Davida, služebníka svého řekl: Proč se bauřili národové, a lidé myslili marné věci a t. d.«

Z tohoto chválospevu cirkve Jeruzalemskej složil Tranovský pieseň svoju: »Hospodine, ty jsi Bůh náš«, aby utvrdil veriacich v tom dúfaní, že Boh svojich neopustí, ale i prítomné shluknutie a radenie sa kráľov a kniežat, jich hubiace vojská a ukrutné zámery k zahanbeniu privedie.

Pieseň táto nenachodí sa v terajších kancionáloch. Prešporskí jezuiti, keď jim r. 1768 predložený bol vnove vytlačený kancionál k censúre, vytrhli ju s mnohými inými a nesmela byť viac tlačená. Poneváč však mučedlnícka cirkev naša neraz útechu z nej čerpala a i na ďalej čerpať príčinu mať bude, bo ešte nenastal čas k víťazstvu Siona, ešte »v šancech ležíme, trpíc světských pýchu,« z tej príčiny sdeľujem ju tu z prvého vydania, jako nasleduje:

Z knihy Skutků Apoštolských, kap. 4.

1. Hospodine, ty jsi Bůh náš,
   Stvořils nebe i zemi:
   Ty propast mořskau v rukau máš,
   S jinými věcmi všemi:
   Kterýž si skrz Davida
   Ctného služebníka svého,
   Zlost světa dávno vida,
   Tak pověděl ústy jeho:

2. Proč se bauří národové,
   Proč myslí marné věci?
   Proč knížata a králové
   Puntují se dalecí,
   Proti Pánu věčnému,
   A pomazanému jeho,
   Aby, na odpor jemu,
   Hájili tyranství svého?

3. Jakož někdy biskupové,
   Zlý Herodes a Pilát
   Mívali spolky takové,
   A množství ukrutných rad
   Proti slávě Svatého
   Syna tvého Jezu Krista,
   Chtějíce jmeno jeho
   Vykořeniti do čista.

4. Právěť se i nyní sešli
   Pravdy tvé odporníci:
   V radu a jednotu vešli,
   Vojska majíc hubící;

Aby ve všem samého
Téhož Pána vždy nectili;
Než líbost srdce svého
Bez přestání provodili.

5. A nyní, Pane, pohlediž
Na pohrůžky ukrutných;
Rady a praktyky zkaziž,
I moc všelikau jejich:
Zmocni služebníky své,
Ať tobě slauží vesele,
A zvěstují slovo tvé
Vždycky svobodně a směle.

6. Vztáhni svau Božskau pravici
K činění divů s námi:
Kdyžby slova svého svíci,
Zachoval mezi námi:
Ó učiň to pro svého
Milého Syna, Ježíše,
Aby času každého
Ctila tě kresťanská říše.

Porovnámeli túto pieseň s inými od Tranovského »v den saužení« skladanými, uvidíme, že pri jej skladaní teprv podával mu Pán kalich utrpenia. Ale už počiatok kríža poukazoval na trpkosť jeho, jako svedčí nasledujúca udalosť.

Kráľ poľský Žigmund III. z dávnej príchylnosti k domu habsburskému a z oddanosti k cirkvi katolíckej, sľúbil Ferdinandovi II. pomoc proti odbojcom. A skutočne v prvých dňoch februára r. 1620 pohnulo sa 4000 kozákov z Krakova a v tichosti, bez hluku prišli až k hraniciam moravským. Boli od nepriateľov dobre informovaní, kde na ceste cez Moravu majú napadnúť hlavných účastníkov odboja. Prepadli teda predovšetkým mesto Medziriečie. Bolo to vo fašiangoch. V meste práve slávili páni moravskí veľkolepú svadbu: buď ženích, alebo nevesta bola z rodu Žerotínskeho, vtedy preslávenébo. V najlepšom prúde hodovania a tančenia pritrhli nenadále kozáci k zámku, obsadili všetky východy a zajali ženícha s nevestou i so všetkými svadobnými dary. Zo zajatých niektorých znamenitých mužov, vraj, usmrtili a iných sebou vzali. Ukoristili množstvo drahocenných nádob i šatstva. A keď sa nikto nebránil, zmocnili sa i mesta a vylúpiac ho, odtiahli. 5. februára plienili už statky Václava Bitovského v Bystrici pod Hostýnom, ktorý bol vtedy v Brne k uvítaniu palatína uhorského. Tu farára Václava Votického, starca v ne-

moci ležiaceho nielen olúpili, ale i prestrelili. Na druhý deň 6. febr. Pavla Kapitu, farára v Napajedlách niekoľko ranami zbodeného ukrutne zamordovali. Viď: Summa historie o protivenstvích církve České. kap. L. 8 febr. stáli už pod Viedňou, kde drahocenné veci za lacný peniaz predávali.*)

Bola to len predihra tých hrozných vecí, ktoré teprv nasledovať maly. Prišly nad očakávanie skoro! Dňa 8. nov. 1620 svedená bola bitva na Bielej hore u Prahy medzi stavovským a cisárskym vojskom; po jednohodinovom boji porazené bolo vojsko stavovské. Kráľ Bedrich zutekal ako nájomník, čím nemálo soslabil odpor tých, ktorí chceli v boji sotrvať. Cisárske vojsko rozbehlo sa po celej krajine všade týrajúc a sdierajúc obyvateľstvo.

Koncom novembra t. r. zjavilo sa jedno oddelenie cisárskeho vojska na Valasku a hrozne zpustošilo Holešov, Bystricu a iné okolité mesta a dediny. Ondrej Sivý zaznamenal do denníka svojho, že obyvateľstvo utieklo do hôr a poneváč bola krutá zima, mnoho ľudí a detí tam hladom i chladom zahynulo. Statní Valasi týmto neľudským riadením vojska cisárskeho tak boli popudení, že sa srotili a bezprávie na nich páchané ukrutne mstili. Už 2. decem. 1620 vtrhli do zámku Lukova, ktorý prináležal Albrechtovi z Valdštína, známemu vojvodcovi z tridsaťročnej války a mnoho cisárskych tam pobili.

Hrozné pomery zavládly vo Valasku na konci r. 1620. Z jednej strany sdierali a úbožili ľud cisárski vojaci, z druhej strany zúrili proti odporníkom k zúfalstvu privedení Valasi. Tak sa zdá, že Medziriečie ušetrené bolo v ten čas ešte od jedných i druhých. Mesto bolo ohradené a mohlo sa pred menšími zástupy ubrániť. Avšak priemysel bol zastavený a obyvateľstvo trpiac tým nemálo, trnulo v strachu, očakávajúc to najhoršie každým dňom. A prišlo to zlé rýchlejšie a v desnejšej podobe, ako len očakávať mohli. Ak bolo zakončenie roku tohto smutné, tým smutnejší bol začiatok nasledujúceho.

---

*) Viď E. Domluvil: Paměti města Val. Meziříčí str. 107 na základě vypravovania Jána Středovského v knihe: »rubinus Moraviae.«

Dni súženia v Medziriečí od r. 1621—1625.

Prvé vyhnanstvo Tranovského.

S Novým rokom 1621 otvárala sa i pre Tranovského i pre jeho cirkev nová doba, doba navštívenia a zkúšenia Božieho. Bohužiaľ nezachovala sa nám pamiatka toho, jako on s cirkvou svojou zasvätil prvý deň tejto strastiplnej doby. No zachovala sa nám kollekta, ktorú sám Tranovský složil a v nedeľu po Novom roku pred čítaním evanjelického textu zpred oltára s cirkvou sa modlil. Počujme ho, na kolenách pred Otcom Pána našeho Ježiša Krista modliaceho sa:

»Pane Bože, spravdlivý Saudce všech věcí, pohleď jak církev tvá s děťátkem narozeným, přečasto se pokrývati, utíkati a mnohé těžkosti od zlého světa snášeti musí. Dej, prosíme, i nám slyšeti tu Anjelskau dobrau novinu, že zemřeli ti, kteříž ukrutným srdcem hledají bezživotí ctitelů děťátka toho. Mezitým pak spravuj a posilňuj nás, abychom po všecken čas putování našeho, v štěstí i v neštěstí na to milé Dítě nezapomínali; ale je v srdcich vždycky a všudy nosili, a od víry a pravdy jeho až do smrti se neodvracovali: tak abychom po nynějších právě egyptských nevolech a bídách, do země zaslíbené věčného života dostati se mohli: pro a skrze zásluhy svatého narození téhož Syna tvého, Ježíše Krista, Pána našeho; Amen.

Na druhý deň po Novom roku bola voľba mešťanostov a richtára. Meštianstvo vyvolilo si za mešťanostov pre Medziriečie Jána Stískala a Petra Valentína a za richtára pre Krasno Jiríka Malinu. Avšak len málo dní uplynulo a pocítili nad sebou i títo moc iných pánov, jichžto rozkazy museli práve tak plniť, ako i ostatnie obyvateľstvo.

Cisárskym vojskom olúpení a následkom natískania katolíckej viery do zúfalstva privedení Valasi hneď v prvých dňoch nového roku počali prevádzať dielo pomsty za utrpené bezprávie. Ondrej Sivý zaznamenal do denníka svojho, že 5. jan. vpadli do Málenovíc a pobili tam cisárskych vojakov, 8. jan. do Visovíc a 12. do Zlína a na Lukov, všade mnoho ukoristiac. Spojili sa s nimi i rožňovskí obyvatelia a spolu zmocnili sa mesta Medziriečia a tu za dva mesiace mestom vládli. Ondrej Sivý hovorí, že mali svojich »hejtmanov« a zpomína nejakého Goldu, Macháča, fojta hovězského, fojta z de-

diny Vitče, Vanducha fojta z Lhoty a t. ď. S tymito vpády robili najviac na biskupské statky, pustošili a brali, kde čo našli. Sivý hovorí, že žiaden jim nesmel nič povedať, »žeby byl hned v nebezpečenství živóta býval; že tak byli zlí učiněni, že pro slovo zabili člověka.«

Ťažko niesol Tranovský vládu rozvzteklenéhо ľudu. Vedel, že surové výbuchy jeho nezostanú bez pomsty a že svojimi častými nájezdami len prirýchlia pomstu. Tak sa i stalo. Dňa 28. febr. 1621 prišli cisárski furýri do Medziriečia, byty a potravu cisárskemu vojsku obstarať. Z tých povstalci hneď jednoho zabili. Medziriečania bezpochyby upozornení, čo z toho pôjsť môže, zasadili sa za ostatných a drahými peniazmi vykúpili ich od istej smrti. V zápätí za furýrmi, totiž už 6. marca, tiahlo cisárske vojsko do Medziriečia. Povstalci zbadajúc vojsko, opustili mesto. Ale i na Medziriečanov prišiel strach, prečo húfne opúšťali mesto, hľadajúc v horách a zčiastky v Sliezsku útočište pred známymi ukrutnosťami vojska. Medzi prvými, čo v úteku spasu hľadali, bol Detrich zo Žerotína. Mal aj príčinu k tomu. Pod Bedrichom bol zemským sudcom a pri vojsku stotníkom. Keďby bol prišiel do rúk vojska, nebolby ušiel smrti. Za jeho príkladom šli ostatní obyvatelia mesta. Krem 4—5 osôb, všetci sa rozutekali a jedni v horách, iní v okolných mestách, v Novom Jičíne, ba i v Tešíne hľadali útulok.

Keď sa celá cirkev rozpŕchla i Tranovský vezmúc tehotnú manželku svoju a asi 4-ročnú dcérku Marienku, a zanechajúc v meste všetok majetok svoj, šiel do rodného mesta svojho, do Tešína. Bolo to smutné shľadanie sa v dome rodičovskom. No ale Boh milostivý skoro premenil zármutok vyhnanstva v radosť. Tu, kde on uzrel svetlo sveta, narodilo sa mu druhé dieťa, chlapček význačného obličaja a darov. Dľa prvého kresťanského cisára Konštantina, pomenoval dieťa svoje hovoriac: »Konštantin v znamení kríža všetko zlé premohol, čo maličký vyhnanec prv než rodný deň dožil.« — Druhú radostnú udalosť zaznamenal Tranovský v básni svojej: Coronis ad posteritatem a t. ď. nasledujúcim chronostichom:

> »Nona DIes aprILIs erat, trIgesIMa Vt aestas,
> EnItVIt nobIs. In patrIo orbe soLI.«

To jest: »Bolo to 9. dňa apríla, ako mi zasvitlo tridsiate leto, v zemi mojej otčiny.« Teda 9. apríla roku 1621 zasvätil v rodnom dome svojom tridsiaty deň narodenia svojho. Tým spôsobom keď v búr-

kach tridsaťročnej války zahynuly matriky tešínske, on sám v básni tejto zanechal nám rok a deň svojho narodenia.

Melichar Smrtník v kázni pri pohrabe Tranovského držanej hovorí, že »Tranovský pil kalich vyhnání dvojího neb trojího.« Dvoje vyhnanstvo jeho je známe, to tretie je útek jeho i Medziriečanov pred cisárskym vojskom. Medziriečania počali sa po 24. apríli domov navracovať. Bezpochyby i Tranovský dosť skoro presťahoval sa s rozmnoženou rodinou do Medziriečia a tak by toto jeho vyhnanstvo len krátky čas bolo trvalo.

Mnohý čitateľ pozastaví sa nad tým, že Medziriečania prv akoby bolo prišlo vojsko rozutekali sa. Nesvobodno to zbabelým útekom pomenovať. Treba do povahy vziať, že povstalci, ktorí mnohého cisárskeho vojaka zabili a statky biskupské pustošili, držali mesto Medziriečie za dva mesiace v moci svojej. Mohli sa z toho očistiť Medziriečiania pred cisárskym veliteľom, že sa oni dobrovoľne nedali pod moc povstalcov a že s nimi nesúhlasili a nedržali? To by jim žiaden cisársky veliteľ nebol uveril a prvé dielo jeho v Medziriečí bola by hrozná exekucia bývala na cti, hrdle a statku obyvateľov. Boly to vtedy také časy, že sa nevyšetrovalo, ale len hneď trestalo. Medziriečania v očiach cisárskych už čo evanjelici boli hodní trestu.

Viďme, jako si počínalo cisárske vojsko v meste. Našlo mesto opustené. Ondrej Sivý v denníku svojom výslovne hovorí, že zostalo v ňom 4—5 ľudí.

Valasi bezpochyby sosiliac sa novými zástupy už na druhý deň, teda 7. marca zmužili sa k útoku na mesto, chtiac ho útokom dobyť a vojsko vyhnať. Na pochode potkali žida, dva okovy páleného vezúceho. To keď mu odňali a vypili, rozdelili sa na dva húfy. Jedni uderili na bránu rožňovskú a tam stodoly zapálili, chtiac cisárske vojsko zastrašiť. Druhé oddelenie pokusilo sa zámkom dostať sa do mesta. Veliteľ zpozorujúc taktiku Valachov, vyslal jazdu bránou krasenskou, aby útočníkov zo dvoch strán napadli, mesto samé bránil skrze mušketyrov, ktorí zo zdí mestských strielali. Valasi zbadajúc, že ich jazda obkolesiť chce, dali sa na útek ku Krivému. Tu pred dedinou ešte raz sa na odpor postavili. I nastala tuhá pálba a seč. Valasi, súc porazení, uti ahlisa do dediny a kto kde mohol, ukryl sa. Vojsko Krivé obstúpiac, poslalo pre mušketyrov do mesta, ktorí keď dorazili, zapálili dedinu, tak že tí, ktorí zostali v dedine shoreli a ktorí v úteku hľadali spásu, pobití boli. Ondrej Sivý po-

znamenal, že do 300 Valachov tu zahynulo a že jich telá ležaly po poli ako snopy obilné. Cisárskych bolo 300 pešiakov a 400 jazdy.*)

Všetko vojsko nezostalo v meste; už 16. marca odtiahly tri kornety (snáď čo teraz švadrony). Ostatní zostali ešte v meste, zväčšej čiastky už vypálenom. Mali tam hojnú korisť, bo obyvatelia v spechu všetko zanechali. Vojaci teda všetko, čo malo jakú takú cenu, vozili do Lipníka a do Olomúca a predávali. Museli byť ale opatrní, bo Valasi číhali na nich u lesov a na cestách, a kde koho z nich zastihli, zabili. Tak robilo i cisárske vojsko.

Ondrej Sivý hovorí, že 18. marca pokúsil sa s osem inými osobami dostať sa do mesta. Bola to nebezpečná cesta. Dostanúc sa do mesta za 6 tyždňov opravoval vojakom ručnice (flinty). To bolo jeho remeslo. Ďalej tam nemohol vydržať, bo medzi vojskom panovala veľká zpustlosť a nešvara. 24. apríla odtiahlo vojsko nemecké z mesta a na jeho miesto prišla španielska pechota. Ač i na tých mal sa ľud čo zťažovať, ale predsa ľudskejšie sa chovali k obyvateľstvu, nežli nemecké vojsko, tak že Medziriečania počali sa domov navracovať, a dokladá Sivý, že i Valasi sa trochu uspokojili. 29. apr. vznikol oheň v meste a mnohé domy popolom ľahly.

Návrat rozprchlého obyvateľstva bol smutný. Našli domy svoje zčiastky vypálené, zčiastky vydrancované. Zámožnosť klesla a ľud upadol do biedy. Kedy sa vrátil Tranovský, nedá sa s určitosťou povedať; že však našiel faru pustú, vyrabovanú, samo sebou sa rozumie. Keď považime, že za jeho života viackrať opakovalo sa takéto vandalské zachádzanie s jeho majetkom a že čo prešlo na syna Samuela, to zase v preháňkach Leopoldovských zkazu vzalo, nezadivíme sa, že tak žiadna pamiatka z jeho literárnych prác nezachovala sa nám.

Čo Tranovský ztratil, to u horlivého kňaza, jakým bol on, nepadá tak na váhu, jako čo cirkev ztratila. A tá ztratila mnoho. Medzi tou ztratou zemský, časný majetok zaujíma posledné miesto. On učil cirkev svoju považovať tak časné zbožie, že »čest, dům, statek přijdeli na zmatek, tu počátek bude cti i bytu tvého, i statku v nebi pravého: Sám Pán ráčil slibovati, cožkoli kdo zde proň ztratí, že stokráte víc navráti.« Viac ako časné zbožie ztratila cirkev. Život cirkevný hlboko klesnul, nátisk a bieda mnohému z Medziriečanov

*) E. Domluvil: Paměti města Val. Meziříčí, str. 109.

otupily svedomie, bo — jako Sivý poznamenal — niektorí i z Medziriečanov pridali sa k Valachom, činiac s nimi vpády na zámky a statky panské, tak že niektorí z nich následkom toho i zbohatli. — Na Tranovského čakala práca, rozrytú a zničenú viničku Božiu do predošlého stavu uviesť. Ale jak neprajný bol čas k tomu! Každý deň priniesol z blízka i z ďaleka desné zprávy o prenasledovaní stádečka božieho. Vojsko cisárske, v menších oddeleniach po celej krajine rozptýlené, majúc na čele z celého sveta posháňaných dobrodruhov, ktorí prenasledovanie cirkve Božej za prostriedok k zbohatnutiu použili, — lúpilo, pálilo, väznilo a k inej viere nútilo vyznavačov Pánových.

V Prahe dňa 21. júna zo 24 najprednejších, cisárskym súdom na smrť odsúdených mužov niekoľko pod mečom katovým padlo a niekoľko na šibenici odvislo. A kto by vypočítal, koľko jich následkom mučenia zbovädilej sberby zahynulo! Neboly to časy príhodné k znovubudovaniu v rumoch ležiaceho Siona. Tranovský prirovnávajúc časy prítomné k tým, v ktorých prvotná cirkev od pohanov tak kruté prenasledovanie snásať musela, rozpomenul sa na slová Matatiáša: »Proč máme dále živi býti« I. Mach. 2, 13. a na slová pobožného otca Polykarpa: »Bone Deus, in qua nos reservasti tempora!« a založil na nich pieseň svoju:

Ach Bože k jakému věku
  Ráčils nás dochovati!
Stýštěť*) se v pravdě člověku
  Na světě již trvati:
Pro mnohé vzešlé neřesti,
Jež musíme pořád nésti,
  A to čím dál, tím více.

Trefne a mocne porovnáva pevec vražedný boj sveta proti cirkvi Božej vražedným útokom Kainovým proti jeho bratovi Abelovi. Ale z toho vyvodí i mocnú útechu pre tých, ktorí hynú v súženiach: že jako vyhľadával Boh krve Abelovej z ruky Kainovej, »tak přijde i ta hodina saudce spravedlivého, kterýž od toho zlosyna, požádá krve jeho:«

Díť mu, kde jest brat(r) zabitý?
Mordeři a vrahu litý,
Již mé pomsty neujdeš.

---

*) »Stýštěť se« je výraz u nás neobvyklý, znamená toľko ako: teskno, úzko. Teda: Úzko je v pravdě člověku na světě již trvati.

Vo v. 5. obracia sa pevec k cirkvi, k tej lodičke pred búrkou od mnohých opustenej, a pozostalých verných povzbudzuje k stálosti v. 6.; pripomínajúc jim reč Pána v Ev. sv. Ján. 15, 19, výraznými slovy poukazuje, »proč jich svět nenávidí,« hovoriac:

Ale víť dobře satanáš,
Že jsme my Boží a Bůh náš,
Protož proti nám bauří.

Vo v. 8. prechodí pevec k prosbe a prímluve, aby Boh vyslyšal krik, plač a žiadosti k nemu odsielané, a keď chce trestať nepravosti stádečka presmutného, aby ho trestal sám a nedal ho v moc nepriateľskej zlosti, dôvodiac:

Tobě, tobě sme zhřešili,
A tvých pokut zaslaužili.
Toběť se poddáváme.

Na politickom obzore v prostried leta r. 1621 vzchádzalo svetielko, ktoré súžení českomoravskí evanjelici držali za hviezdu lepšej budúcnosti. Bol to Gábor Bethlen, ktorý sa strojil k válečnej výprave na Moravu. Knieža Krňovské (Jägerndorf) Ján Juro, ktorý až do smrti svojej zostal odporcom cisára Ferdinanda, vtrhol na Moravu s 12,000 mužmi, chcejúc sa spojiť s Bethlenom v Trenčiansku. 28. júna prišiel do Nového Jičína, predmestie vypálil a 500 Španielov pobil. Prišiel i do Medziriečia, kde chcel len prenocovať, ale veľký príval zdržal ho v pochode, následkom čoho mužstvo jeho pokosilo zbožie a narobilo si búd, aby sa chránilo pred nepohodou. Tým utrpeli Medziriečania citlivú škodu, pozbavení súc značnej čiastky úrody, na ňuž boľastne čakali, a náhrady nebolo žiadnej v žiadnom ohľade. Markgróf Krňovský spojil sa ovšem s Bethlenom a tento majúc pri sebe i Matiáša z Turnu vtrhol na Moravu s 50,000 mužmi, ale bol Albrechtom z Valdštínu dňa 18. okt. 1621 u Kromeríža porazený, následkom čoho uzavrel v Mikulove s cisárom pokoj. Toľké nádeje evanjelikmi v neho složené prišly na zmar. Cisár súc zo stránky Bethlenovej zabezpečený, pristúpil k dielu vyhubenia evanjelikov, vypovediac pod ztratou hrdla evanj. kňazov z Prahy a všetkých kráľovských miest.

Objavenie sa markgrófa Krňovského na Morave posmelilo Valachov k pustošeniu nepriateľských miest a statkov. Ondrej Sivý hovorí, že vyrabovali Koprivnicu (Nesselsdorf), v Hranici menovite židov, ba že sa s nimi spojili i Uhry (bezpochyby z Trenčianska), Medziriečania a pán Adam z Vickova a tak spolu vpadli do Příbora, Kelči a iných biskupských statkov.

Medziriečania objavením sa kniežaťa Krňovského na Morave aspoň to získali, že tam ležiaca pechota španielska utiekla pred ním do Olomúca. Avšak 4. decembra prišlo vojsko Krňovského a ležalo tam až do 20. febr. 1622.

Utíšenie pred búrkou.

Českí spisovatelia, ktorí v spisoch svojich spomínajú Tranovskéko, tvrdia napospol, že r. 1622 musel opustiť Medziriečie a ísť do vyhnanstva. Je to mýľne tvrdenie, jako nižšie uvidíme. Rok tento vzhľadom na Medziriečie možno pomenovať utíšením, za nímž ovšem tým desnejšia búrka nasledovať mala.

Cisárske vojsko bolo zamestknané na bojišti v Nemecku a to, ktoré v Čechách a na Morave zostalo, nepostačovalo, aby skrze nej protestantismus v Čechách a na Morave odrazu potlačený a vyhubený bol, jako si to Rímom a jezuitmi podnecovaná strana katolícka žiadala. Vláda mohla na krk cirkvi evanjelickej hodenú smečku len pozvoľna priťahovať, bo Evanjelium hlboké korene pustilo bolo do národa českého vo všetkých vrstvách jeho. Tu mala vláda do činenia s národom uvedomelým, mravne zachovalým a hotovým brániť si cirkev a sväté Božie slovo, to drahé dedictvo otcov až »do těch hrdel a statků«. Každá dedinka mohla byť vohnatá do cudzieho ovčinca len presilou vojska a dielo pokatolíčenia malo len tak dlhé trvanie, dokiaľ vojsko tam zostalo.

Vláda pozvoľna kráčala k cieľu. Dňa 4. mája r. 1622 publikovaný bol »generálny pardon«, všeobecná milosť, tým ktorí sa »ohavnej rebellie« proti cisárovi účastnili. Milosť tá v tom záležala, že jim cisár daruje česť i život, a len na statkoch jejich trestať ich mieni. Tým ztratila evanjelická šľachta statky svoje a evanjelická cirkev svojich patrónov a ochrancov. Jich miesto zaujali dobrodruhovia z celého sveta posháňaní, ktorí skonfiškované statky za lacný groš poskupovali. Koľko nových statkárov takto povstalo, toľko trýzniteľov dostal úbohý ľud evanjelický.

Týmto krokom vlády zadaná bola hlboká rana cirkvi evanjelickej. Na život cirkve samej siahnuť si ešte netrúfali, ale jako Ko-

menský vypravuje,*) počiatok učinili s novokrstencami na Morave obydlenými, jakoby na zkúšku, čiby s vyhnanstvom cieľa dosiahnuť mohli.

Na Morave bývali novokrstenci, alebo anabaptisti, náš ľud ich volá habánmi. Mali asi 45 dvorov (v každom dvore od 200—3000 duší), živili sa spoločne a mali i spoločný majetok ; boli usilovní remeselníci a roľníci. Na jaseň r. 1622 boli vypovedení. Oni teda zanechajúc domy, role a vinice — malo byť práve vinobranie — vo veľkých húfoch vysťahovali sa do Uhorska a Sedmohradska, kde sa v nitranskej a prešporskej stolici, v Sobotišti, Dobrej vode, Levároch atď. osadili a potomci jich ešte podnes už čo katolíci žijú v označených mestečkách pod menom Habánov v habánskych dvoroch.

Z novokrstencov poučili sa nepriatelia, že takým vypovedaním ostatních »kacírov« krajina by schudobnela. Ustálili sa teda na tom, evanjelikov napred o všetko pripraviť a až ničoho mať nebudú, potom že ich snadnejšie ku katolicismu privedú, alebo keď ich čo tvrdošijných a neustupných vyženú, že tým krajina žiadnej ztraty neutrpí.

Avšak vráťme sa k Tranovskému. Už z tohoto je patrná bezzákladnosť toho tvrdenia, že r. 1622 musel opustiť Medziriečie. Naopak, on celý tento rok v pokoji — ak možno si v tých burných časiech pokoj mysleť — ztrávil v Medziriečí. Práve v tomto roku prijal dôkaz, jakou láskou oddaní mu boli cirkevníci jeho a jako i v poslednej hodinke snažili sa mu vďačnosť svoju preukázať. Na počiatku roku 1622 zomrel Matiáš Štumberský, mešťan medziriečský a poručil Tranovskému zahradu svoju pri kostole svätej Trojice ležiacu, ako o tom svedčí zápis v gruntovnej knihe medziriečskej na žiadosť Tranovského dňa 4. febr. r. 1622 do nej vnesený, v ňomž výslovne zaznačeno je, že otáznu zahradu poručil Štumberský dvojejctihodnému »kniezi Jirzikovi Trzanovskemu k diedicznemu jeho, manžjelky, y potomkův užívaní.«

Keď Štumberský zomierajúc porúčal zahradu milovanému duchovnému otcovi a keď Tranovský žiadal úrad, aby poručenstvo do mestských kníh vneseno a tak právo jeho na zahradu zabezpečené bolo, nemysleli vtedy ani jeden z nich na vyhnanstvo, ale sotrvávali v tej nádeji, že jich Boh pokúšenia na cirkev prišlého milostive zbaví. Ale radosť, ktorú spôsobil mu tento dôkoz vďačnosti cirkevníka, zamenil Hospodin opäť hlbokým zármutkom v rodine jeho. V

*) Summa historie o protivenstvích církve české, kap. XLV.

tomto roku totiž zomrelo mu dieťa, chlapček »význačného obličaja a darov«, Konštantin, o ňomž v básni svojej »Coronis ad posteritatem« a t. ď. hovorí, že »vzbudzoval nádej, že bude pracovať na úľave tých nebezpečenstiev, ktoré v lodičke Kristovej vznikly, a na uskutočnení snáh pokoja. No súc krátkovekým, »jednoročný zlobe časov ustúpil, potupiac ľahkovážnu luzu v svete.«

Že ani tento rok pomerne pokojný neminul bez útrap a hrôz, súdiť možno z toho, že cez Medziriečie tiahly vojská priateľské i nepriateľské a jednako obťažovaly mesto válečnými daňami, jako i z toho, že v tom istom roku zajali na Otrokoviciach 32 svobodníkov (tí neboli k robote zaviazaní) a povešali ich v Olomúci.

Roku 1623 vyvolení boli za mešťanostov Vít Bravenný a Ján Provazník. Tak sa zdá, že nepriatelia našli Judášov i v Medziriečí, ktorých použily proti Tranovskému, aby mu jamu záhuby kopali. Že mu skutočne hrozilo nebezpečenstvo zo strany zlých a nepokojných ľudí, zrejmé je z jednej jeho modlitby, majúcej nápis: »Proti usilování zlých a nepokojných lidí.« Proti úkladom mu strojeným nemal sa Tranovský kde utiekať ako k Bohu. Utiahnúc sa teda do komôrky svojej, vylial žalosť svoju pred Bohom, ktorý bol jeho štitom. Málo je tých piesní, alebo modlitieb Tranovského, v nichžby on osobnú záležitosť svoju tak prizvukoval, ako práve v tejto. Tým vzácnejšia je nám ona k bližšiemu poznaniu jeho utrpenia. Znie ona jak nasleduje:

»Ach Hospodine, Bože můj! jak jsau mnozí nepřátelé mojí! jak mnozí povstávají proti mne! duše má všelijak na to myslí, a k tomu směřuje, aby všem prospívala, žádnému pak neškodila, dobré milujíc a zlé snášejíc; však cíle toho dojíti a pokoje od světa míti nemůže, tak velice se rozmohla nepravosť uprostřed synů lidských: zlost a nepravost podjala mnohé proti mně, kteříž úklady činí statku, cti a životu mému. Smiluj se nade mnou, ó Bože! smiluj se nade mnou: neboť v tebe daufá duše má, a v stínu křídel tvých zchráním se, až přejde saužení. Duše má jest uprostřed lva, bydlím mezi lidmi, jejichžto zubové jsau jako kopí a střeli, a jazyk jejich jako ostrý meč. Roztáhli síti nohám mým, sklíčili duši mau, vykopali přede mnou jámu, avšak věřím, že sami upadnau do ní. Hospodine, Bože můj, v tebeť daufám: vysvoboď mne ode všech protivníků mých, a vytrhni mne, aby zlý člověk neuchvátil jako lev duše mé a neroztrhal, kdyžby nebyl, kdoby vyšvobodil. K toběť Hospodine, duše své pozdviduji: Bože můj, v toběť naději skládám,

nechť nejsem zahanben, aby se neradovali nepřátele moji nade mnou. Ostříhej mne jako zřítedlnice oka, v stínu křídel svých skrej mne, od tváři bezbožných, těch, kteříž mne hubí, od nepřátel mých úhlavných obkličujících mně: kteřížto tukem svým zarostli, protož mluví pyšně usty svými. Hospodine, Bože můj, ty víš, že duše má nehoří zlostí neukojitedlnou proti nepřátelům svým, aniž jim zahynutí žádá: nebo dosti má na slovích tvých: Mně pomsta, a já odplatím; áno raději srdečně tebe prosím, dej hancům a protivníkům mým hříchů jejich poznání, spasitelné k tobě se obrácení, a pokoje se mnou, i se všemi milujícími tebe, ostříhání. Pakli úmyslu dobrého nemají a nenapravitedlní jsau, zruš, prosím, rady a usilování jejich: nechať zahanbí a zapýří se ti, kteříž hledají duše mé, zpět ať jsau obráceni a zahanbeni ti, kteříž mi zlé obmýšlejí: ať jsau jako plevy před větrem, a Anjel Hospodinů rozptylůjž je: cesta jejich budiž temná a plzká, a Anjel Hospodinův stíhej je. Učiniž to, mocný Pane, k zahanbení ďábla i všech činitelů nepravosti. Proč se pohybuješ duše má, a zlosti lidské přemoci se dáváš? daufej v Pána, kterýž jest útočiště bezpráví trpících.« a t. ď.

Z tejto modlitby vidíme, že mal Tranovský nepriateľov v Medziriečí, ktorí úklady strojili statku, cti a životu jeho. To bola taktika nepriateľov: čo nemohli násilím, chceli dosiahnuť intrigami a úklady. Cieľ jejich bol, vyhrýzť Tranovského z Medziriečia, bo pokým on tam bol, nemohli pomýšľať na pokatolíčenie Medziriečanov. Ale Tranovský nebol nájomník, ktorýby bol pre pohodlie svoje opustil stádečko Pána. On snášal ťažké zkúšky a utrpenia trpelive a zmužile, dajúc tak príklad cirkvi svojej k vernosti a vytrvalosti i v úzkosti a zármutku. Bo jako proti Tranovskému, tak pokračovali nepriatelia i proti cirkvi medziriečskej. Z piesni: »V úzkosti a zarmaucení« vidíme, jako si proti ním počínali. Keď sa vrátili rozpŕchnutí obyvatelia Medziriečia v apríli r. 1621 nazpäť a našli mesto vypálené, domy rozbúrané a chceli svoj Jeruzalem (v. 3. piesni) stavať, prekážali jim v tom všemožne. Keď totiž cisárske vrchnosti zemských pánov do cirkve katolíckej poprevádzaly, medzi nimi i Bernarta a Baltazára zo Žerotína: týchto pomocou potom cirkvám nesnádze robily, evanj. kňazov čo kacírov tupily, ľud do katolíckej cirkve nútily, a iné ťažkosti pripravovaly cirkvi zo dňa na deň. Výraz dal tomu Tranovský v piesni svojej: »V úzkosti a zarmaucení,« ktorú poneváč ju jezuiti r. 1768 z kancionála odstránili; tu sdeľujem, ako nasleduje:

1. V úzkosti a zarmaucení,
Tvé, ó Bože! promluvení
Tobě připomínáme;
Ó pozoruj! žádáme:
Řekl si: v den soužení tvého,
Vzývej mne, Boha mocného,
Já uslyše spomohu,
Aby mi vzdal čest mnohau.

2. Aj my očí, i rukou svých,
Ovšem pak srdcí důvěrných
Pozdvihujeme k tobě,
Jsouc již v smrtelné mdlobě,
Z víry k tvým nohám padáme,
Z vnitřnosti k tobě vzdycháme:
Ó nechť proniká nebe
Hlas náš, a jde před tebe.

3. Nebť po svém z hradu Siona,
Zajetí do Babylona,
Když máme předsevzetí
Jeruzalem stavěti,
Zlostní naší nepřátelé
Hledíc na to nevesele,
Bauří se a vztekají,
Stavěti nám nedají.

4. Vrchnosti ctné podtrhují,
V bludy své je zachvacují,
Haní věřné pastýře,
I honí, co kacíře,
Lid nutí k modlářství svému,
Jak někdy k masu svinskému,
Antioch bezbožný král
Izraelské nutíval.

5. Dlauholiž, ó svatý Pane!
Stádečko tvé zbědované
Tak se bude trápiti?
Když budeš to sauditi?
Viz ó zlost nevěstky lité,
Ujmi se krve vylité:
Ej, moc lidská ustává,
Nechť pomoc tvá nastává.

6. Myť v svém největším trápení
Jsauc ze všech stran opuštění,
Jakž se nyní děje nám,
Že bídní nevíme kam:

To jen potěšení máme,
Že na tě očekáváme,
Na tě Boha mocného,
Boha milostivého.

7. O skroť Ezavitské símě,
A sejmi z nás jeho břímě:
Neb chytivše se tebe,
Nedámeť již od sebe,
Až požehnáním oslávíš,
A v bezpečnosti postavíš,
Jako sluhu věrného
Jákoba, v bídě jeho.

8. A ač toho nejsme hodni,
V hřích padajíce den po dni;
Však se vinni dáváme,
A milosti žádáme:
Učiň to pro Syna svého,
Ježíše Pána našeho;
Všaks pro naše spasení
Vydal jej k umučení.

9. Ty jsi Bůh, ty se neměníš,
Ó na to se rozpomeniž,
Že jsi v obci Sodomských,
Pro deset spravedlivých,
Chtěl všem mile odpustiti:
Věřímeť, že ráčíš míti,
I v nás počet svých milých,
V Kristu ospravedlněných.

10. Daufejž Izraeli v Pána,
Onť bude naše obrana,
Uzříme to s radostí;
Nepřátelé s žalostí:
Slovo jeho trvá věčně,
A protož věřme srdečně:
Amen, ať se tak stane,
Způsob to Kriste Pane.

Jako z tejto modlitby a piesni Tranovského vyčítať možno, podkopné dielo nepriateľov proti Tranovskému i cirkvi jeho namerené dospievalo k rýchlemu výbuchu. Pomery r. 1623 boly vhodné k tomu, uvaliť súženie ako na pastýra, tak i na stádečko jeho.

Búrka v Medziriečí, Tranovský vo väzení.

Na počiatku r. 1623 zase sa ukazovalo svetielko na obzore, od nehož českomoravskí evanjelici očakávali, že rozptýli tmu dlhého utrpenia a že konečne svitne jim deň voľnosti.

U Bethlena kniežaťa sedmohradského zdržovalo sa viac exulantov českých. Gróf Matiáš Thurn slúžil vo vojsku jeho a po mikulovskom pokoji zdržoval sa u neho i markgróf Krňovský, horlivý evanjelik a nepoddajný nepriateľ cisárov. Títo mužovia pripravovali novú válku proti cisárovi. Tým cieľom vymáhal Thurn v Carihrade pomoc tureckú, v čom ho podporovali vyslanci: anglický, holandský a benátsky. Dľa plánu Mannsfeld mal vpadnúť zo severného Nemecka do Sliezska a Moravy, Bethlen s Thurnom do Moravy a Rakús. Pritom počítali na všeobecnú nespokojnosť a povstanie v Čechách a na Morave. A skutočne Bethlen vtrhol na Moravu a čaty jeho zabiehaly až k Olomúcu a Brnu. Proti nemu viedol cisárske vojsko Karaffa de Montenegro, ale súc slabý, zavrel sa v pevnom tábore pri Hodoníne, ktorý Bethlen obliehal. V cisárskom tábore panoval hlad, tak že i konské mäse jedli, a i mnoho cisárskych pomrzlo, ako to Ondrej Sivý v denníku svojom zaznamenal, Ale ani Bethlen nemohol vyúžitkovať nesnádze cisárskeho vojska. Od zahraničných priateľov nedostal pomoci a Turci ho nechceli poslúchať, zima sa blížila a k tomu rozniesla sa lživá zpráva, že Tilly je na ceste so 40,000 mužmi. Uzavreno bolo teda 20. nov. prímerie, ktoré predlžovalo sa až do r. 1624.

Počas obliehania cisárskeho vojska pri Hodoníne, tiahol gróf Krištof Dohna (Česi ho menovali Donín-om) so sliezskym vojskom a síce s 1000 mužmi jazdy a 3000 pechoty Karaffovi na pomoc. Dňa 30. okt. — jako Ondrej Sivý poznamenal — prirazil k Medziriečiu ; ale Medziriečania z roka na rok vojskom obťažovaní a do biedy upadnuvší, spoliehajúc sa bezpochyby na nádejné víťazstvo Bethlenovo, nechceli Donína hneď do mesta pustiť; učinili to však predsa později. Donín vtiahnúc do mesta, za pokutu, že ho nechceli hneď vpustiť, dovolil vojsku rabovať. Jak ukrutne si toto počínalo, súdiť možno z toho, že mešťanostu Víta Bravenného a iné 4 osoby zavraždili a mesto vylúpili. Ondrej Sivý poznamenal, že vtedy Medziriečania »po druhé o své statky přišli.« Na tom nebolo dosť. V de-

cembri tohože roku prišlo na Moravu 12,000 poľského vojska, ktoré rozložiac sa v Medzirieči a okolí, mnoho škody narobilo. Obec toho roku vydala na vojsko 32,000 zl, tak že do dlhov upadla a občania vydrancovaní upadli do veľkej biedy, jako nižšie uvidíme.

Pamätná kniha medziriečska*) hovorí, že Detrich zo Žerotína nedal Donína pustiť do mesta, ale hneď i ušiel. Nepriatelia Tranovského mali teraz vhodnú príležitosť sotiť ho do jamy jemu pripravovanej. Do tohto času treba klásť uväznenie Tranovského o ňomž i Meliehár Smrtník**) zmienku činí, hovoriac, že pil kalich väzenia, i Ján Lochmann, tvrdiac, že krátky život Tranovského »obsahoval v sobě i vězení.«***) Nič nebolo ľahšie nepriateľom u Donína dosiahnuť, ako uväznenie Tranovského; postačilo jim osočenie, že on bol pôvodcom zdráhania sa Medziriečanov, otvoriť mu brány mesta. I tak to bolo bežné, kňazom pripisovať búrenie ľudu a jim jeho odpor za vinu klásť.

Tranovský, jehož čistá duša vždy k tomu smerovala, »aby všem prospívala, žádnému pak neškodila, dobré milujíc, a zlé snášejíc«, ťažko niesol toto, jako ho sám menuje, poníženie. So žalárom bolo spojené neľudské a človeka nedôstojné zachodenie, v čom boli tehdajší velitelia a komissári vojanskí vynalezaví. Tranovský, čo vtedy prestáť musel, pomenoval »ponížením« a tým jedným slovom trefne a dostatočne označil unižujúci spôsob nakladania s ním. Cieľ nepriateľov bol obzvlášte kňazov ponížiť v očiach bližšieho i ďalšieho obecenstva. Tranovského až ku smrti zarmútila táto nezaslúžená potupa. On hlboký žiaľ svoj vylial v prekrásnej piesni:

> Proč tak truchlíš, proč se tak svíráš,
> A již odpolu umíráš,
> Má duše milá, má jediná?
> Že na nás přišla ta hodina
> Ponížení a žalosti,
> Ach trápíš mne dosti.

Málo je tých piesní Tranovského, v nichžby bol dal tak silný výraz osobným citom svojim. On bol cirkevným pevcom a spieval o utrpeniach cirkve. Len »v obzvláštnom zármutku,« jako keď šiel do vyhnanstva, — srovnaj: Rozhněval se můj milý Pán — tisknú sa do po-

*) Asi 70 hárkový súčasný rukopis nachodí sa v zemskom archíve v Brne,
**) Viď: Vale Tranoscianum str. 12.
***) Tamže str. 36.

predia jeho osobné utrpenia, ale i tie hneď ovláda dúfanie v Bohu složené. Tak hneď v druhej sloke našej piesni truchlú dušu svoju utvrdzuje v dúfaní v Pána, bo v. 3. znie:

On skála jest spasení mého,
On Pán můj, já sluha jeho:
Neníť možné, abych zahynul.

Pomer sluhu k Pánovi svojmu vyžaduje, aby sa sluha podrobil vôli Pánovej. K tomu povzbudzuje pevec zármutkom hynúcu dušu svoju, vo v. 4. hovoriac:

A byť i vůle jeho byla,
Aby kalich smrti pila;
Má duše, povol saudu jeho,
Jako on vůli Otce svého.

Vo v. 5—7. pripomenúc si mučedlníkov, »jak oni za zisk měli škody, na smrt chodili co na hody« a jakú Boh odplatu pripravil verným v sláve života věčného: vo v. 8—10. prosí Boha, aby ho posilnil za jich príkladom ísť a vôľu svoju vôli Pána svojho podrobiť.

Že pevec náš pri skladaní piesne tejto zanášal sa myšlienkou smrti — »k smrti časné mile půjdu, jen věčné ať ujdu« —: to práve je jedným z dôkazov, že oprávnene privodíme vznik jej do spojitosti s jeho uväznením; bo v tých časiech, kde nepanoval zákon a právo, ale nenávisťou náboženskou podnecovaná ľubovoľa, od žalára ku smrti nebolo ďaleko, ako to premnohé príklady z tých časov dokazujú.

No i toto väzenie poslúžilo Tranovskému k dobrému a nie ku zlému. Tá ruka všemohúca, ktorá Petra i Pavla z väzenia a početných služebníkov Božích z nebezpečenstva vytrhla, bdela i nad naším pevcom, vyviedla ho zo žalára, zachovala ho k ďalšej službe cirkvi. Jak dlho bol Tranovský väznený, nenie známo, že ale už nasledujúceho roku konal úrad svoj, o tom svedčí nasledujúce vypravovanie.

Tranovského ťažkosti r. 1624.

Obyvateľstvo Moravy a menovite Medziriečia utrpelo r. 1623 veľké škody. Bethlenové i cisárske vojsko zásobovalo sa bezohľadne. Z jednej strany Bethlenovi Turci, z druhej strany cisárske a menovite cisárovi na pomoc prišlé poľské vojsko pustošilo na Morave námne. Však mali ten cieľ, priviesť obyvateľstvo na žobrotu, aby

svoje politicko-náboženské ciele ľahšie previedli. Menovite Donínove a poľské vojsko vyrabovalo a spustošilo koncom r. 1623 Medziriečie a okolie tak, že už v decembri veľká bieda a následkom toho drahota povstala. Súčasné zápisy tvrdia, že merica raži bola tam za 32 zl., cent soli za 28 zl.

Tranovský už vtedy zase konal úrad svoj a jako pravý kňaz vysielal vrúcne modlitby k Bohu v shromaždeniach cirkevných, ktoré sa nám zachovalý v jeho modlitbách a ktoré láskavý čitateľ najde i v Jakobeyho Duchovnom Poklade vo vydaní z r. 1863 na str. 531. a 533. Menovite krásna je jeho modlitba k tejto príležitosti složená: »Ó lítostivý Synu Boží, Pane Ježíši Kriste! poněvadž tebe Otec za šafáře domu svého velikého ustanovil: vzhlédni, prosíme, na pusté a prázdné kauty naše, a uděl nám živnůtsky z plných špižírní bohatství svého« a t. ď.

Následok hladu bol mor. V Medziriečí začal sa, jako Sivý poznamenal, okolo Veľkej noci a trval až do sv. Václava, teda do konca septembra v tak desných rozmeroch, že denne až do 20 ľudí zomieralo, tak že v celku 2000 duší moru tomu v obeť padlo. Tranovský temer polovicu cirkve svojej odprevadil do hrobu. Oni unikli všetkému zlému, ktoré sa v krátkom čase shrnulo na hlavu pozostalých. I tu osvedčil sa Tranovský čo starostlivý pastýr stádečka jemu svereného. V shromaždeniach cirkevných vrúcne modlieval sa s cirkvou, prosiac toho najvyššieho biskupa duší, aby milostnou vôňou horiacich zásluh a prímluv svojich hnev Otca svojho ukrotiť ráčil.*) Vzácna je nám modlitba jeho, ktorú sa modlieval v chráme za ľudí morovou ranou navštívených a ktorá má nasledujúci nápis: »Za odvrácení morní rány od nás i blížných našich: říkaná v církvi meziříčské v moru, Léta 1624.«**) Vzácna je nám už i z toho ohľadu, že rok nad ňou položený svedčí, že Tranovský r. 1624 v Medziriečí ešte úradoval, a že keď koncom r. 1623 do väzenia upadnul, už počiatkom r. 1624 na svobode bol.

Morová rana vyhľadala si obeť i v rodine Tranovského, vyrvúc z nej prvorodzené dieťa, Marienku, milú matke i otcovi. Vtedy bezpochyby zomrel i druhý synčok Eliáš, asi r. 1623 narodený. Môže-li byť ťažšej rany pre rodičov, ktorí nežne a útle milujú dietky svoje,

*) Viď: Jakobeyho Duch. Poklad z r. 1863 str. 540.

**) Tamže str. 542.

ako keď jim jich Boh odníme všetky? S hlbokým žiaľom zpomenul si Tranovský na túto ranu pozdejšie, keď skladal báseň svoju: Coronis ad posteritatem a t ď., v nejž o tom hovorí:

»Ó žiaľ! Tri tieto zpomenuté kvietky sme len uzreli! Než čo riecť? — Boh jich dal, Boh jich vzal! Buď jemu chvála a česť! Pri chráme v Medzirieči poblíž rýchlotokej Bečvy, ležia vedľa seba a pod jedným náhrobníkom. No tento kryje len jich prach; jich duše chovajú nebeské Tempe.*) Tam ony tešia sa z pohľadu na Boha a na jeho bohatstvá.«

Rok 1624 priniesol mnoho zlého. Sotva že nové úrody odstránily hlad, drahotu a mor, už zase prišla nová rana a tentokrát smrteľná, nielen pre cirkev medzirиečskú, ale i pre cirkev evanjelickú v Čechách a na Morave vôbec.

Cisár Ferdinand II totiž, majúc pokoj s Bethlenom, a zabezpečiac sa i pred kurfirštom saským odstúpením mu Hornej a Dolnej Lužice, mohol bezpečne zasadiť smrteľnú ranu cirkvi evanjelickej. Rana tá prišla v desnej a ukrutnej podobe. V auguste r. 1624 vyhlásený bol nový mandát cisársky, ktorý nakladá, aby za šesť týždňov všetko kňazstvo evanjelické z celej krajiny vysťahovalo sa a ľud po mestách a dedinách aby sa prevrátil na katolícku vieru. S rozkazom cisárovým nakladali nepriatelia lstive, zadržujúc ho až do toho dňa, keď mali kňazia opustiť krajinu. Vyhnaním kňazov oslabený bol značne odpor ľudu. Avšak nešlo to tak snadno s tým vysťahovaním sa. Mnohí kňazia ukryli sa v horách a pomedzných krajinách a pamätajúc na svoju povinnosť, tajne vracali sa a cirkevníkov svojich buď po horách, jaskyňách, buď k ním prichádzajúc v jich domoch slovom Božím a svátosťmi vo viere posilňovali a potešovali. Dozvediac sa o tom nepriatelia, vymohli v júli 1625 nový cisársky rozkaz, v ktorom určená bola pokuta na tých, ktoríby evanj. kňazov tajne ukrývali, i odmena pre tých, ktoríby jejich úkryt prezradili.

Na Morave nešlo to jakosi s vyháňaním evanj. farárov dľa rozkazu cisárskeho a s vysťahovaním sa jich v určitý čas. Aspoň na mnohých miestach i cez ten termín zostali farári v cirkvách svojich a v úrade svojom. Platí to menovite o Tranovskom, ktorý sa zdržoval v Medzirieči a bezpochyby aj konal úrad svoj až do konca septembra r. 1625. Je to tým divnejšie, že už v auguste r. 1624, teda

---

*) Týmto slovom, z klassickej poesie vzatým, označuje Tranovský ráj nebeský.

súčasne s vydaním onoho cisárskeho rozkazu, prišly dva práporce pechoty regimentu Nassauského do Medziriečia, bezpochyby tým cieľom, aby cisársky rozkaz, keď by treba bolo i násilne previedly. Súvisí to bezpochyby s miestnymi pomerami na teraz nám neznámymi, ktoré znemožnily prevedenie cisárskeho rozkazu.

Posledné dni Tranovského v Medzirieči.

Trebárs po vydaní cisárskeho mandátu na vyhnanie evanj. kňazov z Čiech a Moravy Tranovský ešte vyše roka pobudnul v Medzirieči, dni jeho pobytu tam predsa boly už spočítané. Že on posledný čas svojho úradovania svedomite a s napnutím všetkých síl použil, aby prebudil svedomie stádečka svojho oproti vládou mu natískanej novej viere a utvrdil jich vo vernosti k viere Otcov, to je isté. Boh postavil ho za strážcu nad cirkvou medziriečskou, jeho vinou nemala žiadna ovečka poškvrniť svedomie svoje apostasiou, odpadlíctvom od viery Otcov.

Nemáme ovšem žiadnych určitých dát o poslednom pobyte a účinkovaní jeho v Medzirieči. Tým vzácnejšia je nám jeho prenikavá a čo do ceny neprevýšená modlitba, ktorú práve v tejto dobe s cirkvou svojou modlieval sa. Ona je a zostane drahou pamiatkou na horlivého modlitebníka Tranovského, ktorý s pokorou, dúfanlivosťou a vytrvalosťou Jakobovou vedel zápasiť s Bohom. Sdeľujem ju tu v celom znení z mnohých ohľadov, menovite i z toho, abych pomocou jej posvietil na tú dobu Tranovského pobytu a účinkovania v Medzirieči, o nejž sa nám žiadnych zpráv nedostáva.

»V čas protivenství církve, za vysvobození.«

Ó milosrdný, a v slibech svých pravdomluvný Pane Bože! V náramně velikých bídách našich rozpomínáme sa na tvé otcovské napomenutí, že si řekl: Vzývej mne v den saužení, ja tě vysvobodím, a ty mne budeš slaviti.*) Ach milý Otče! v pravdě nyní jsau dnové saužení, dnové zármutku, trápení a bolesti, kteréž duše naše jako ostrý meč pronikají: poněvadž se svědomí i spasení našeho dotýče. Povstali zajisté proti nám nepřátelé pravdy tvé, trápíce a zemdlívajíce srdce naše rozličným způsobem, aby nás k ustanovením

*) Žalm. 50, 15.

svým dohnali, a v službu sobě podlé líbosti své podrobili. V takových úzkostěch převelikých, když nevíme, cobychom činiti měli, ty jsi jedinké potěšení a utočiště naše. Poněvadž jsi Bůh lítostivý a všemohaucí, kterýž chceš i můžeš daufajícím v tebe pomoc učiniti; protož padajíce k nohám milosrdenství tvého, předkládáme tobě, Otče pravdomluvný, slovo tvé Řekl si: Vzývej mne v den saužení, já tě vyslyším. Aj, my bídné a zarmaucené dítky tvé, vzýváme tebe srdečně, ve jménu nejmilejšího Syna tvého, Ježíše Krista, Pána našeho: račiž nás vyslyšeti, a zlé předsevzetí protivníků našich zastaviti. Dej nám svatý pokoj a svobodu k slaužení tobě podlé pravidla tvého Evanjelium, abychom s radostí a s potěšením dobrého svědomí, v poznalé pravdě setrvati a věčnému spasení těšiti sa mohli. To jest ponížená prosba naše: vyslyšiž ji, Pane, jakž si slíbil, a my tebe slaviti budeme, jakž si poručil. Jest ovšem tomu tak, milý Otče, že sme tato nynejší protivenství rozličnými hříchy zaslaužili: spravedlivý jsi ty, a všickni saudové tvoji spravedliví. Nebo měvše svobodné chrámy, nerádi, sme se shromážďovali v nich; protož si je odjíti dopustil: měvše hojnost rozkošné manny (slova tvého, a velebných Svátostí), nemnoho sme ji sobě vážili; protož nás hladem tresceš, ne hladem chleba, ani žížní vody, ale slov tvých: jakož si tou pokutou (skrze Proroky) od dávných časů hrozil:*) měvše věrné pastýře, když nám pravdu mluvili, horšili sme se: protož si je vzdálil od nás. Avšak, ó Otče milosrdenství! netresci nás podlé spravedlnosti své, a neodplacuj nám podlé zásluh našich. Poznáváme to, náš milý Pane, že sme těžce zhřešili; odpuštění žádáme, kteréhož nejsme hodni: račiž ruky své padlým podati, kterýž si lotru pozdě kajícímu, bránu ráje rozkošného z milosti své otevříti ráčil. Odpusť, Hospodine, odpusť lidu svému: rozpomeniž se na to, žeť nás nepřátelé naši sužují, ne proto, že sme proti tobě zhřešili, ale proto, že ještě s nimi víc proti tobě hřešiti nechceme, přestupováním zjevné pravdy, a ustanovení tvého milého Syna, kteréhož si nám z nebe poslauchati poručil. Ach Pane! však tvá jest země i všecka plnost její, nechť na ní nepanují podlé líbosti své lidé ukrutní. Ach milý Otče! neopauštějž Dcery Sionské (církve tvé) před světem opovržené: však si slíbil, že ji opustiti, a na ní zapomenauti se neráčíš. A byť i matka nad plodem života svého se zapomenula, ty však že toho učiniti nemíníš: dokládaje to.

---

*) Amos 8, 11. 12.

že si ji na rukau svých vyryl. Pohlediž tehdy na otcovské ruce své, a viz, co, a k jakému konci si poznamenal. Dejž se nakloniti prosbám našim, milý Otče, nakládaje s námi podlé starodávního milosrdenství svého. Však si městům Sodomským odpustiti chtěl pro deset spravedlivých; ach! věřímeť, že i v církvích našich, aspon mezi prostým lidem a malými dítkami, deset spravedlivých máš: a pakliť takových i mezi nimi tak mnoho není; uslyšiž prosby naše, a buď nám milostiv, pro Pána Ježíše Krista, kterýž tisíc spravedlivých, áno všecky spravedlivé na nebi i na zemi, převyšuje, a nás tím ujistil, začbychom tebe ve jménu jeho prosili, že nám to dáti ráčíš: jenž s tebou živ jest a kraluje, na věky věků. Amen.«

Keď sa Tranovský túto modlitbu s cirkvou medziriečskou modlieval, vtedy už po iných cirkvách moravských boly chrámy poodjímané a kňazi povyháňaní. Či Medziriečania boly vtedy ešte v držaní svojho chrámu, o tom niet určitej zprávy, ale ovšem o tom, že Tranovský konal úrad svoj v Medziriečí až do 20. sept. 1625. Je to tým podivnejšie, že komissári cisárski: Ján Jakub Magno, talian, ktorý sa statkami konfiškovanými hojne obohatil, a Ján Arnošt Plateis, kanonik olomúcky, už r. 1624 po Morave chodili a všade kňazov evanjelických z úradu vyzdvihovali; pričom tak príšne prevádzali cisárski mandát, že ani Karol starší zo Žerotína, ktorý na odboji podielu žiadneho nemal a vždy na strane cisárovej stál, trebárs sa i odvolal na cisára, nesmel si ani len svojho domáceho kazateľa, Pavla Hronovského, podržať.

Čomu to pripísať možno, že Tranovský po vydaní výš zpomenutého mandátu ešte za celý rok v Medziriečí úradoval, to snáď zostane neobjasnené; že ale tam ešte r. 1625 bol, to dokazujú nasledujúce určité a zpoľahlivé zprávy:

V gruntovnej knihe krivskej (Křivé bolo za času Tranovského filiou medziriečskou) zmienka sa činí o tom, že dňa 2. apríla r. 1625 z kúpnej ceny za fojtstvo v Krivom »kniezy Yirzikovi podle poruczenství Pavla Nováka ze Lhoty 25 rynských dáno bylo.« Pod »knězem Jiříkem« má sa tu rozumeť Jur Tranovský. Dôležité je tiež svedectvo Ondreja Sivého, ktorí hovorí v denníku svojom: »Dne 20. sept. 1625 měl sem svatební veselí s Kateřinou Předmírskou za kněze Jiříka Tranovského, který nás oddával.« Sivý mal vtedy 32 rokov a bol o 2 r. od Tranovského mladší.

Nuž ale i pre Tranovského musela konečne nadísť tá smutná

hodinka rozlúčenia sa s milým stádečkom svojim, ako on cirkev svoju v piesňach a modlitbách svojich nazýval. Roku 1625 prišly dva práporce jazdy do Medziriečia a ležaly tam za 10 mesiacov. Vedel už Tranovský, že príchod vojska znamená jeho odstránenie. A keď si pomyslel, čo sa bude diať po jeho odchode s cirkvou, pri nejž zotrval i v ťažkých hodinách zkušenia; keď si predstavil, že po 10 ročnej svedomitej práci nastáva mu kráčať tŕnistou cestou vyhnanstva: hlboko zkormútila sa duša jeho. Mnoho zármutku podstúpil Tranovský v Medziriečí, ale tento pomenoval on sám »obzvláštním zármutkem.« Jako rozlúčil sa s úbohou cirkvou svojou nenie známo, ale v posledných okamženiach pobytu svojho v Medzirieči vylial žiaľ svoj v piesni: »Rozhněval se můj milý Pán, rozhněval na mé zlosti.« Viď kanc. str. 694. Sám položil na ňu nápis: »V obzvláštním zármutku složená r. 1625.«

Viďme zármutok veľkého muža Tranovského, ako ho vylial v v piesni svojej. Ktoby očakával, že tu uvidí slabosť muža súženého, jako slzy leje nad krutým ,nezaslúženým osudom, jako sa háda s Pánom Bohom, prečo ho tak ponížil, a jako zanevíera na nevďačný svet, sklamal by sa v tom veľmi. Tranovský dokázal sa byť služobníkom Božím i pod krížom, keď bol »od přátel opuštěný, od nepřátel saužený.« Niet trpkejšieho pocitu v súžení, ako keď je človek od priateľov opustený. I Tranovský musel horkosť túto okúsiť, jako drahý Spasitel náš, keď bol lapený. Však na to boly dva práporce jazdy, vládni komissári a v jich sprievode jezuiti a jich nástroje, aby cirkev žiadnym prejavom spoluútrpnosti nemohla uľahčiť boľastný kríž vyhnanstva milovanému duchovnému otcovi. No Tranovský i tento ťažký kríž dopustenia Božieho, zlobou nepriateľov až k nesneseniu obťažený, berie na seba s pokorným vyznaním hriechov svojich, ktorými ten boľastný kríž zaslúžil. V. 1. On neviní Pána Boha, ale viní seba. V. 2.

Však vždy Pán můj dobrý,
Já šafář jeho zlý:
  Spravedlivý jest v saudech svých,
  I nyní v těžkostěch mých.

Len keď sa takto pokoril pred dobrým a spravedlivým Pánom svojím, dotýka sa vo v. 3. zármutku svojho; krátko, no dojemne hovoriac:

Jako kuřátko ztracené,
  Ve dne i v noci kvílím:

Rady, pomoci nemaje,
Pod nepřátel násilím:
Úzko mi ze všech strán,
Srdce má mnoho rán,
Tvář má došla zahanbení,
Duše milá zemdlení.

Ale ani tento zármutok neodlúčil ho od Boha živého. Viera víťazí: a Tranovský vyšinul sa na výšku viery Jakobovej vo v. 4. hovoriac:

Avšak se předce nespustím
Boha mého živého:
Chytiv jej vírou, nepustím,
Až uzřím pomoc jeho.

Tento už i tak mocný výraz oddanosti svojej naproti Bohu i v trestaní, stupňuje ešte Tranovský vo v. 5.:

Předceť ja chci jeho býti,
Byť mne měl i zabiti.

On ničím neprevinil sa proti nepriateľom, ktorí s ním tak krute naložili, a preto ani nehľadá jich milosti, ale ovšem zhrešil Bohu svojmu, preto za jeho milosť žiada. A majúc milosť Božiu, nebojí sa zlosti nepriateľov. Krásne vyslovuje to vo v. 6.:

A coť on mi smaže,
Kdo psáti to káže?
Když mne on přijme, ochrání,
Kdo jemu v tom zabrání?

Preto len k Bohu svojmu volá pevec náš v svojej úzkosti, súc v rukách bezbožných. Úpenlivé volanie v. 7—9. končí slovami:

Můj Bože, můj Pane,
Ó nechť mi se stane!
Ó nechť mi se milosť stane,
Ó můj Bože, můj Pane!

a zaviera ho vieryplným: »Amen, jistotně Bůh slyší, mé srdečné upění, v. 10.

S touto klassickou piesňou zakončil Tranovský desaťročné pôsobenie svoje v Medziriečí. Bolo ono požehnané pre tehdajšie pokolenie i pre potomstvo. Pod krížom spieval on najkrajšie piesne svoje, ktoré mnohú pod krížom zomdlenú dušu povzniesly, potešily, utvrdily. Verím, že čím viac sa zahĺbi cirkev naša v jeho vieryplné piesne, tým viac pocíti blahodarnú moc jich a tým vrúcnejšie ďakovať bude Bohu za ten dar, ktorý jej v Tranovskom udelil.

Krem už vyšej podotknutých ešte nasledujúce piesne patria do tejto

doby: «V den saužení, když od nikud není spomožení, kanc. str. 533., »Mocný Bože pohleď na nás« str. 1151, »Bože smutných potěšení« str. 1150., »Již poslední časové konečně nastaly« str. 1125., a t. ď.

Pomery v Medziriečí po odchode Tranovského.

Prv akoby sme sprevodili Tranovského na novú postať jeho, obzrime sa ešte raz na Medziriečie, jako sa viedlo ovečkám po vyhnaní pastýra. Uvedenie katolicismu narazilo na ťažkosti. Trebárs posádka vojenská ustavične tu ležala a obyvateľov, ktorí ju vydržiavať museli, do biedy uvrhla, predsa to nešlo tak ľahko, ako si predstavovali.

R. 1625 a 1626 neprikročili katolíci k násilnému vohnaniu Medziriečanov do katolíckej cirkve. Nebol k tomu vhodný čas. Práve r. 1626 počal sa organisovať odpor proti víťaznému katolicismu v súsednom Sliezsku. Nebolo teda radno obyvateľov do zúfalstva hnať. Uspokojili sa s lákaním a nahováraním. No ináč sa mala vec, keď r. 1627 cisárske vojsko, na čele majúc Albrechta Waldštýna, víťazilo v Sliezsku nad vojskom dánskym a Mannsfeldovým. Tu potom už vážne prikročili protivníci k zavedeniu katolicismu v Medziriečí. Mešťanstvo hájilo si drahé dedictvo otcov. Muselo to prísť k tuhej srážke, kde ani stála posádka vojska nepostačovala. Pamätná kniha medziriečska udáva, že na sv. Bartolomea t. j. 24. augusta prišlo na pomoc 5 kornet chorvátskeho vojska a jedon práporec pechoty. Pred týmto vojskom utieklo obyvateľstvo, zanechajúc mesto. Ušiel i Ján Stýskal, toho roku starosta mesta; jeho miesto zastával Ján Fučikû za 19 týždňov, teda do konca roku. Ten istý Fučikû poznamenáva, že pribyla ešte jedna korneta jazdy a jedon práporec zlovestnej pechoty Lichtenšteinskej, a že »ti všeci velkau těžkost učinili.«

R. 1628 spomína sa prvý kat. farár v Medziriečí Peter Vlok. S jeho príchodom počalo sa tuhé preháňanie ľudu do katolíckej cirkve. Ondrej Sivý poznamenáva, že kňaz Peter s nejakým Františkom kapucínom mnoho jich väzením dohnali do kat. cirkve. »Dňa 2. marca 1629 — hovorí Sivý — Ján Omasta, úradník medziriečsky (panstva Žerotínskeho) pristupujúc k náboženstvu pápežskému, hroznú

prísahu činil pred ľudom v kostole, potom pak veľmi silne pomáhal aj iných preháňať.« Pri mešťanoch šlo toto preháňanie do kat. cirkve pomerne ľahšie. Žiadon evanjelik nemal práva mešťanského, ani nesmel žiadne remeslo, ani jakúkoľvek inú živnosť viesť. Preto na oko stali sa dosť skoro všetci katolíkmi. I Ondrej Sivý, vstúpiac druhýkrat do stavu manželského s Katarinou Jána Punčovského dcérou, bol dňom pred sv. Katarinou r. 1633 v katolíckom kostole skrz kňaza Bartolomea, toho času medzirieč́skeho farára sobášený. Sivý poznamenal, že dal od sobáša »dva dukaty a tolár« a že na jeho svadbe boli: svobodný Pán Baltazar zo Žerotína, Ján Pražma, Paní Hustopečská a mnoho zemänstva. Z čoho súdiť možno na zámožnosť a važnosť, akú požíval Sivý.

Dokiaľ bol kňazom Bartolomej, o ňomž Sivý hovorí, že bol mierny i kazateľ dobrý i pokojný, dľa rím. kat. učenia, bol tento stav Medziriečanov len na oko ku kat. cirkvi sa pripojivších snesiteľný. Ale Bartolomej zomrel na sv. Ondreja r. 1634, a na jeho miesto prišiel Václav Dolivius, pyšný, lakomý, ukrutný tyran, ktorý hrozné veci činil.

R. 1635 zvolený bol za mešťanostu Pavel Srba a Ján Malurný. Ondrej Sivý mal byť starším konšelom, ale aby tomu vyhnul, dal »hofmistrovi« 3 dukáty. Brat jeho Pavel Sivý stal sa mešťanostom v Krasne. Avšak príležitosťou vpádu Švedov na Moravu ukázalo sa, že Medziriečania sú v srdci evanjelici. Z toho nasledovalo ťažké prenasledovanie zo stránky — jako Sivý píše — »bezbožného kněze Václava Doliviuse, který se potom ve Vídni, že nebylo po jeho vůli všecko, co on chtěl, sám oběsil.« Medzi prezradenými bol i Pavel Sivý. Tento zavčasu, totiž v Bielu sobotu uprchnul, majetok jeho bol skonfiškovaný a meno jeho na bránach mestských na šibenicu pribité.

Jakými prostriedkami upevňoval sa katolicismus v Medziriečí, vidno z nasledujúcej poznámky Ondreja Sivého: »25. júna 1635 umřel Petr Polák náhle, bojím se, že byl otráven, od toho bezbožného kněze, že skrz přímluvy Pánů slavných vyhošťoval (totiž konal si prepustenie z vlasti) a chtěl také odejíti pro náboženství. Potom manželka i dítky tvrdí pápežníci učiněni jsau.«

Na Valasku, kam patrilo i Medziriečie, bolo mnoho utajených evanjelikov. Za dlhé časy chodievali tajne do súsedného Trenčianska, kam sa jich aj mnoho vysťahovalo. Z tých, čo sa nechceli no-

vému poriadku bodrobiť, ale ani vysťahovať, povstali mstitelia páchaných nepravostí a žili v pohraničných s Trenčianskom súsediacich horách. Ako vodca jich zpomína sa Adamčík, i na Slovensku dobre známy, na jehož hlavu vypísaná bola odmena 500 zl. — Keď Švédi r. 1643 na Moravu prišli a Kromeríž dobíjali, prišli jim na pomoc statní Valasi, majúc na zástave nápis: »Za slovo Boží a vlast!« No ešte podivnejšie je to, že vzdor poldruhastoročnému zatajovaniu pravej viery, r. 1777 hlásilo sa ešte 60 osád k cirkvi evanjelickej.*)

Sivý nemohol sniesť na dlho tento stav zatajovania svojej viery. Konal si teda výhostné listy t. j. povolenie k vysťahovaniu sa. V deň rozoslania Apoštolov r. 1637 prišlo mu povolenie k vysťahovaniu, ale ho stálo do 200 toliarov. V sobotu pred Smrtnou nedeľou r. 1638 narodil sa mu syn Pavel; krstil ho Dolivius a platil od krstu dva dukáty. V deň pred Božím Vstúpením r. 1638 vysťahoval sa z vlasti s manželkou a dietkami; prišiel do Trenčína a bol tam u Šelmecyho na hospode. Tohože roku v decembri zomrel mu synáček Pavel, pri jehož pohrabe od Jána Hodíka držaná kázeň, vyšla tlačou v Trenčíne. Taktiež Jozefa Heliadesa: Carmina nad smrti synáčka p. Ondreja Sivého, latinsky a česky v Trenčíne u Vokála r. 1639.**)

Ondrej Sivý písal denník, do ktorého chronologicky zapisoval súčasné udalosti; pokračoval v ňom i v Trenčíne. Pôvodný denník jeho, či a kde ešte jestvuje, nenie mi známo. V moravskom zémskom archive v Brne je len výťah z neho z pozdejších časov, asi na jednom hárku. Na záhlaví ztojí: „Aus einem Meseritschen Diarium zog ich nur das Bemerkenswertheste als folget.“ Že patričný nevytiahol z neho to, čo svedčilo o násilnom uvádzaní katolicismu, dá sa predpokladať. Keďby sa nám podarilo najsť pôvodný denník Sivého, dúfam, že by pôsobenie Tranovského dokonalejšie objasnené bolo. V Trenčíne žila rodina Sivých ešte na konci XVII. stoletia. Zachariáš Sivy zaznačoval súčasné udalosti, menovite odobratie kostolov v meste Trenčíne a vyhnatie tamejšieho znamenitého kňaza Jána Sinapia — Horčičku r. 1671. Viď Dr. J. M. Hurbana: Cirkevné Listy z r. 1866, str. 172.

---

*) Pútave píše o tom Dr. A. Rezek, v zpomenutom už diele.

**) Viď L. V. Riznera: Doplňky k Pantheonu, Korouhev z r. 1680 str. 69.

Zanímavo bude zvedieť, že r. 1889 zakúpila evanj. reformovaná cirkev Střítežská dom, v ktorom náš Tranovský býval, umiestila v ňom evanj. alumnistov, na tamejšom gymnasiume študujúcich a zariadila v ňom kazateľskú stanicu.

Tranovský v Sliezku od konca r. 1625 do konca r. 1627.

Nesu bolestný kříž,
Co činit nevím již,
Od přátel jsa opuštěný,
Od nepřátel saužený.

S týmto boľastným vzdychom nastúpil Tranovský cestu druhého, vlastne tretieho vyhnanstva s manželkou a synáčkom Samuelom, ktorý sa mu narodil v Medziriečí asi r. 1624, keď mu Boh prvé tri dietky bol odjal. Deň, v ktorom opustil Medziriečie, nemožno s určitosťou udať. Zo zápisu Ondreja Sivého, v ktorom poznamenal, že ho Tranovský dňa 20. septembra r. 1625. sobášil, zatvárať možno, že sa to stalo dosť skoro po tomto termíne. Keď by sme nemali tohto dôkazu a vyšej uvedeného zápisu z gruntovnej knihy krivskej, ťažko by bolo uveriť, že Tranovský ešte r. 1625 bol v Medziriečí.

Tranovský asi v oktobri r 1526 zase zavítal do rodičovského domu v Tešíne. Jak smutné to shľadanie! Chudoba a telesná bieda nepadla tak na váhu pri tomto smutnom shľadaní, ako to povedomie, že ešte len pred 5 rokmi kvetúca cirkev evanj. v Čechách a na Morave už viac nejestvuje. Ťažko to niesli sliezskí evanjelici a nakoľko mohli uľavovali trpký los vyhnancov, do Sliezska sa húfne dosťahovavších Medzi nimi nemohol na dlho zostať nepovšimnutým náš pevec. Počitoval on veľa priateľov a priaznivcov medzi hodnostármi cirkevnými v Dolňom i Horňom Sliezsku, ktorí sa ho ujali a do styku priviedli so známym ochrancom evanjelikov, barónom Jánom Szúnyogom z Jesenice a dedičným pánom Budatína a Bielska. Tento veľmož a horlivý ochranca cirkve evanj. lutheránskej prijal Tranovského za svojho dvorského kazateľa do Bielska.

Prv akobych vypravoval o ďalšom osude Tranovského, za potrebné držím soznámiť milého čitateľa so slavným v cirkvi našej evanj. lutheránskej rodom Szúnyogovským.

V cirkevno-politických spisoch uhorských, starých i novších, známy je tento slavný rod pod menom Szúnyogh. Naproti tomu iní spisovatelia, ktorí Jánovi Szúnyogovi blízko stáli, menujú ho: Lib. Bar. Johannes Sunegk de Jessenitz et Budjetinii Bilicii qae dominus. Tak Tranovský, Lochmann a iní. Tranovský, ako dvorský kňaz jeho, volá sa v súčasných spisoch: »concionator Sunegkanus aulicus.« Scherschnik bývalý prepošt a praefekt gymnasia tešínskeho, ako aj iní, nazýva ho: Johann Freiherr Ungnad von Szunogk. Szúnyoghovská rodina je teda vlastne Ungnadovská a síce tým spôsobom, že Ungnadovci obdržiac korutanský hrad Sonegg alebo slovinský Sunek, počali sa písať Ungnadi zo Suneggu, alebo Suneku. Jedna linia osadila sa v Uhorsku, kde ľahko zo Sunoka stal sa Szúnyogh. Mikuláš Szúnyogh, podžupan abaujskej stolice, kúpil r. 1394 od Michala nitranského biskupa Jesenicu, v Trenčiansku ležiacu, od ktorej obce prijal svoj nový predikát. Starý otec Jánov kúpil od grófa Schaffgottscha bielické panstvo v Sliezsku za 80,000 sliezskych toliarov.*)

Ungnadovci boli horliví privrženci cirkve evanjelickej. Menovite Ján Ungnad zo Soneggu vyniknul čo obhajca a rozširovateľ Evanjelium medzi Slovinci štýrskymi a Chorvátmi. Keď Ferdinand I. prekážal šíreniu reformácie v Štýrsku, Ján Ungnad vysťahoval sa do Würtemberku a shromaždiac vôkol seba učených mužov, ako Trubera, Dalmatina, Konsula a iných, v Urachu založil kníhtlačiareň na vydávanie biblií, postíl, katechismov a iných náboženských kníh v jaziku slovinskom a chorvátskom a to písmom latinským, cyrilským a hlaholským. Zomrel 27. decemb. 1564. Na smrteľnom loži pamätal na svoju slovanskú tiskárňu a porúčil manželke svojej, aby o udržovanie jej bedlive pečovala.**)

Práve takou horlivosťou vynikal rod Szúnyoghovcov. Mojžiš Szúnyogh bol horlivým lutheránom a bral podiel i na žilinskej synode r. 1610 vydržiavanej. Jeho bratranca syn, Ján, majiteľ Budatína a Bielska, bol cirkvi našej úprimne oddaný a druhým manželstvom s Annou dcérou po zosnulom palatínovi Jurovi Thurzo prišiel do rodiny s najprednejšími a najvplyvnejšími rodinami Uhorska.

Soznámenie sa Tranovského s barónom Jánom Szúnyoghom musíme považovať za riadenie Božie, z ktorého pošlo hojné požehnanie nie len pre Tranovského, ale menovite pre cirkev našu evanj.

*) Viď Alexander Lombardini: Slovenské Pohľady z r. 1884. str. 496.
**) Viď: Náučný Slovník: Ungnad.

lutheránsku v národe slovenskom. Už tým že bol prijatý za dvorského kazateľa v Bielsku, pripravený bol príchod jeho k nám, kde cirkev evanj. slovenská čakala na požehnanú prácu jeho, jako vyprâhla zem na zvlažujúcu rosu nebeskú.

Kedy prišiel Tranovský do Bielska, ťažko určite tvrdiť, keď sa nám nezachovala žiadna hodnoverná zpráva o tom. Avšak to udanie Jána Lochmanna v »Personaliách«, že »učil v Bílsku s velikou horlivostí okolo třech roků«, núti nás položiť prichod jeho do Bielska a nastúpenie úradu do konca roku 1625; bo jako nižšie uvidíme, Tranovský už koncom r. 1627 musel opustiť Bielsko. Tak by bol trval čas jeho úradovania v Bielsku málo vyše dvoch rokov.

Tak sa zdá, že Tranovský z počiatku bol len zámockým kazateľom v Bielsku. Ján Hoffmann, farár a dekan pĺžinský (Pless, mesto v Prus. Sliezsku), vo veršoch na Tranovského odznak, dňa 17. júna 1626 složených, menuje ho »toho času kazatelem dvorským.« Lochmann však výslovne hovorí, že bol správcom cirkve bielskej, tiež sväto-mikulášskej rečenej, tak mestskej, ako zámockej. Spôsob vyrovnania tejto zdanlivej protimluvy podáva nám sám Tranovský vo venovaní druhej knihy ód a hymien svojich mestám: Brehu, Olešnici a Levoči. O Levoči hovorí, že ho s ňou oboznámil muž staroötcovskej šľachetnosti a viery, Lukáš Vencelius, cirkve bielskej vyslúžilý farár, ktorý v najnovších smutných prevratoch prinútený bol vlasť svoju opustiť a zastavil sa v Levoči. Lukáš Vencelius bol teda predchodcom Tranovského v úrade farskom, jehož patrón cirkve Ján Szúnyogh do odpočinku dal, aby svojho zámockého kazateľa Tranovského i mestským farárom učinil.

Tranovský stal sa tým spôsobom farárom nemeckým, bo bielska cirkev bola nemecká, jako teraz, tak i za časov Tranovského. O jeho tamejšom úradovaní darmo by sme hľadali spoľahlivé zprávy. Protireformácia zničila každú stopu jeho tamejšieho pobytu. Tu sa vyvinul medzi Szúnyoghom a Tranovským láskavý priateľský pomer. Szúnyogh poznal v Tranovskom horlivého, veriaceho, bezúhonného a cirkvi až po mučedlníctvo verne oddaného muža, a preto si ho vysoko vážil a bol mu viac ako dobrodincom. Že Tranovský vďačnosťou odmeňoval sa dobrodincovi svojmu, toho dôkazy uvediem pozdejšie. Tento priateľský pomer ešte viac utvrdilo spoločné utrpenie.

Po mnohom súžení svitly Tranovskému dni pokojné a blažené. Ktoby sa tejto zmene nepotešil? Aj v domácnosti dal mu Poh okú-

V cirkevno-politických spisoch uhorských, starých i novších, známy je tento slavný rod pod menom Szúnyogh. Naproti tomu ní[illegible] spisovatelia, ktorí Jánovi Szúnyogovi blízko stáli, menujú ho: Lib. Bar. Johannes Sunegk de Jessenitz et Budjetinii Bilicii que dominus. Tak Tranovský, Lochmann a iní. Tranovský, ako dvorský kňaz jeho, volá sa v súčasných spisoch: »concionator Sunegkanus aulicus.« Scherschnik bývalý prepošt a praefekt gymnasia tešinskeho, ako aj iní, nazýva ho: Johann Freiherr Ungnad von Szunogk. Szúnyoghovská rodina je teda vlastne Ungnadovská a síce tým spôsobom, že Ungnadovci obdržiac korutanský hrad Sonegg alebo slovinský Sunek, počali sa písať Ungnadi zo Suneggu, alebo Suneku. Jedna linia osadila sa v Uhorsku, kde ľahko zo Sunoka stal sa Szúnyogh. Mikuláš Szúnyogh, podžupan abaujskej stolice, kúpil r. 1394 od Michala nitranského biskupa Jesenicu, v Trenčiansku ležiacu, od ktorej obce prijal svoj nový predikát. Starý otec Jánov kúpil od gróľa Schaffgottscha bielické panstvo v Sliezsku za 80,000 sliezskych toliarov.*)

Ungnadovci boli horliví privrženci cirkve evanjelickej. Menovite Ján Ungnad zo Soneggu vyniknul čo obhajca a rozširovateľ Evanjelium medzi Slovinci štýrskymi a Chorvátmi. Keď Ferdinand I. prekážal šíreniu reformácie v Štýrsku, Ján Ungnad vysťahoval sa do Würtemberku a shromaždiac vôkol seba učených mužov, ako Trubera, Dalmatina, Konsula a iných, v Urachu založil kníhtlačiareň na vydávanie biblií, postíl, katechismov a iných náboženských kníh v jaziku slovinskom a chorvátskom a to písmom latinským, cyrilským a hlaholským. Zomrel 27. decemb. 1564. Na smrteľnom loži pamätal na svoju slovanskú tiskárňu a porúčil manželke svojej, aby o udržovanie jej bedlive pečovala.**)

Práve takou horlivosťou vynikal rod Szúnyoghovcov. Mojžiš Szúnyogh bol horlivým lutheránom a bral podiel i na žilinskej synode r. 1610 vydržiavanej. Jeho bratranca syn, Ján, majiteľ Budatína a Bielska, bol cirkvi našej úprimne oddaný a druhým manželstvom s Annou dcérou po zosnulom palatínovi Jurovi Thurzo[illegible] do rodiny s najprednejšími a najvplyvnejšími rod[illegible]

Soznámenie sa Tranovského s baron[illegible] musíme považova[illegible] [illegible]denie Božie, [illegible] nanie nie len [illegible] [illegible]vského [illegible]

*) Viď [illegible]

**) Vi[illegible]

...ku v národe slovenskom. Už tým že bol prijatý za ...
...ateľa v Bielsku, pripravený bol príchod jeho k nám ...
...anj. slovenská čakala na požehnanú prácu jeho, jako ...
...a na zvlažujúca rosa nebeská.

...prišiel Tranovský do Bielska, ťažko môže zvedať, ke...
...hovala žiadnu hodnovernú zprávu o tom. Avšak to uda...
...amna v »Personaliach«, že »učil v Bielsku s veľikou h...
...o trech rokú«, môž nás položiť príchod jeho do Bielska...
...úradu do konca roku 1625; bo jako nižšie uvidíme, T...
...koncom r. 1627 musel opustiť Bielsko. Tak by bol trv...
...dovania v Bielsku málo vyše dvoch rokov.

...zdá, že Tranovský z počiatku bol len zámockým kaz...
...ku. Ján Hoffmann, farár a dekan plžinský (Pless, mes...
...ku), vo veršoch na Tranovského odznak, dňa 17. jún...
...ch, menuje ho »toho času kazateľom dvorským.« Loe...
...výslovne hovorí, že bol správcom cirkve bielskej, ti...
...kej vešenej, tak mestskej, ako zámockej. Spôsob vyro...
...anlivej protimluvy podáva nám sám Tranovský vo v...
...knihy ód a hymien svojich mestám: Brehu, Oleš...
...ovoči hovorí, že ho s ňou oboznámil muž starootc...
...u a viery, Lukáš Vencelius, cirkve bielskej vy...
...ý v najnovších smutných prevratoch prinútený...
...stír a zastavil sa v Levoči. Lukáš Vencelius bol ...
...anovského v úrade farskom, jehož patróna cirkv...
...počinku dal, aby svojho zám... kazateľa Tr...
...farárom učinil.

...al s tým spolkom fa...
...ka, jako teraz, tak i n...

siť z kalicha radosti. Tu sa mu narodilo piate dieťa, syn David. Akú radosť pocítil z toho, vidno z jeho básni »Coronis.« Hovorí v nej: »Jaké želania v ten čas oduševňovaly mňa? Aby pacholiatko to udalo sa na otca svojho v láske k nábožným spevom, nech sa menuje Davidom a riekol som, nech to meno stane sa skutkom! Veď na večnej. nadaethernej slavnosti niet inej práce, ako Hospodinu Trojsvätému sväté spevy sladko spievať

Pri tak radostnej zmene dlhého utrpenia svojho niet divu, že Tranovský vykreslil si hneď po príchode svojom do Bielska svoj symbol, alebo odznak, znázorňujúci úžitok prestalého kríža, ktorý však až na oravskon zámku dal do dreva vyrezať, ako r. 1628 na to poukazuje. Že však už r. 1626 mal nákres jeho, to vidno z latinských veršov Jána Hoffmanna, krajana Tranovského, farára a dekana pilžinského, ktoré napísal na odznak ten 17. júna 1626, vysvetlujúc ho, a ktoré vytlačené sú v knihe ód a hymien Tranovského.

Avšak krátka bola radosť Tranovského. Jemu ešte nebolo súdeno požívať dvojnásobnú radosť, ktorú na jeho odznaku dve z kalícha kríža vykvetajúce ruže znázorňujú. On mal i tu piť z kalicha kríža, a môžeme ďalšiemu vypravovaniu predchytiť a povedať, že mu bolo súdeno z kalicha toho piť až do smrti. »Kalich mnohého spasení« Žalm 116, 13. a koruny spravedlnosti došiel až vo večnosti Jakým spôsobom doliehal na Tranovského kríž po čas jeho pobytu v Bielsku, to pre nedostatok zpráv osoby jeho sa týkajúcich nevieme, ale súdiť môžeme z udalostí cirkevno-politických, ktoré sa v tých časoch odohrávaly v Sliezsku.

Cirkevno-politické udalosti v Sliezsku v rokoch 1626 a 1627 a tretie vyhnanstvo Tranovského.

Sliezsko pozostávajúce z viac kniežatství, v ktorých vládli kniežatá z rodu Piastovcov, potom Hornia a Dolnia Lužica. patrily ku korune sväto-václavskej. V týchto zemiach bola reformácia Lutherova rozšírená. Obyvateľstvo napospol priznávalo sa k vierovyznaniu cirkve evanj. lutheránskej. V týchto zemiach mali evanjelici predbežne pokoj. Sem sa teda obrátily zástupy vyhnancov česko-moravských. Avšak i zo strategického stanoviska staly sa kniežatstva sliez-

ské dôležitými. Víťazná vláda rakúska potláčala cirkev evanjelickú i v Nemecku. Na obranu jej povstalý kráľ dánsky, Kristian IV. nebol vo válke šťastný. Aby spojené vojská nepriateľské nezadlávily ho, naložené bolo Mannsfeldovi, aby vtrhol do Sliezska a pritiahnuc k sebe massy exulantov a použijúc nespokojnosť obyvateľstva v Čechách a na Morave, aby ohrožoval víťazstvo cisárskeho vojska na nemeckom bojišti. Sliezsko uznané bolo za vhodný bod, kde bolo treba cisára napadnúť. K tomu bol potrebný Bethlen Gábor, jehož pomoc mali už zabezpečenú.

S Bethlenom r. 1624 uzavrel ovšem cisár pokoj, ale mu neveril. S jakou nedôverou sprevádzala vláda viedeňská kroky Bethlenové, vidno i z toho, že keď sa Bethlen r. 1625 uchádzal o ruku sestry kurfiršta braniborského, a táto v sprievode niekoľko sto jazdcov cez Sliezko do novej vlasti doprevadená byť mala, báli sa vo Viedni, aby touto príležitosťou nevypuklo povstanie. Trebárs boly obavy tieto bezzákladné, ony poukazujú na nedôveru vládnych medzítok na proti evanjelickým Slezákom. Sprievod nevesty previedol sa v pokoji, ale cisár od r. 1626 nútil Slezákov ku zbrojeniu.

Tak sa zdalo, jakoby nebezpečenstvo od Sliezska malo byť vzdialené. Mannsfeld vo febr. 1626 utratil pri Dessave dve tretiny svojho zojska. Waldštýn a Tilly domnievajúc sa, že je Mannsfeld k ďalším podnikom nespôsobný, tiahly vždy ďalej do Dolnieho Nemecka. Ale práve to bolo pohnutkou, že ustanoveno, bojište preniesť do Sliezska, aby severná armáda dánskeho kráľa spojenými vojskami nebola zadlávená. Koncom júna r. 1626 tiahol Mannsfeld v rýchlych pochodoch od Havole k Frankfurtu nad Odrou. Vojsko jeho sosilnené vojskom Jána Ernesta Weimárskeho, asi 20,000 mužov počitujúce, stálo na hraniciach sliezskych. 12. augusta t. r. vtiahol Mannsfeld do kniežatstva tešínskeho, kde kňažná vdova Alžbeta Lukrecia zámok tešínsky vydať musela. Šiance jablunkovské a celá krajina bola obsadená. Jednotliví odvážlivci počali verbovať vojsko pre Mannsfelda i v Čechách a na Morave.*) Ačkoľvek očakávanie Mansfeldovo, ohľadom výdatnej podpory zo stránky Slezákov, Čechov a Moravanov, nepotvrdilo sa, anť Slezáci boli zastrašení a poučení bezpríkladnou exekuciou v Čechách po belohorskej bitve, Česko pak a Morava boly spustošené a ubiedené, — predsa však podnik Mansfeldov bol pre ci-

*) Viď: O protivenstvích církve české, kap. XVII. 2.

... Tranovského kníž po čas jeho po...

... jeho sa týkajúcich ...

... cirkevno-politických, ktoré sa v tý...

... Tranovského ...

žitými. Víťazná vláda rakúska potláčala cirkev evanjelickú i
cku. Na obranu jej povstalý kráľ dánsky, Kristian IV. nebol
e šťastný. Aby spojené vojská nepriateľské nezadlávily ho,
é bolo Mannsfeldovi, aby vtrhol do Sliezska a pritiahnuc k
assy exulantov a použijúc nespokojnosť obyvateľstva v Čechách
Iorave, aby ohrožoval víťazstvo cisárskeho vojska na nemec-
ojišti. Sliezsko uznané bolo za vhodný bod, kde bolo treba
napadnúť. K tomu bol potrebný Bethlen Gábor, jehož pomoc
ž zabezpečenú.
S Bethlenom r 1624 uzavrel ovšem cisár pokoj, ale mu [illegible]
S jakou nedôverou sprevádzala vláda viedeňská kroky [illegible]
vidno i z toho, že keď sa Bethlen r. 1625 uchádzal o ruku
kurfiršta braniborského, a táto v sprievode niekoľko [illegible]
cez Sliezko do novej vlasti doprevadená byť mala, [illegible]
ii, aby touto príležitosťou nevypuklo povstanie. [illegible]
y tieto bezzákladné, ony poukazujú na nedôveru [illegible]
k na proti evanjelickým Slezákom. Sprievod [illegible]
koji, ale cisár od r. 1626 nútil Slezákov ku [illegible]
Tak sa zdalo, jakoby nebezpečenstvo od [illegible]
alené. Mannsfeld vo febr. 1626 utratil pri Dessave [illegible]
ho vojska. Waldštýn a Tilly domnievajúc sa, že je Mannsfeld [illegible]
ším podnikom nespôsobný, tiahly vždy ďalej do Dolného Nemecka
práve to bolo pohnutkou, že ustanovené, bojište [illegible]
ezska, aby severná armáda dánskeho kráľa spojenými [illegible]
bola zadlávená. Koncom júna r. 1626 tiahol Mannsfeld [illegible]
chodoch od Havole k Frankfurtu nad Odrou. [illegible]
jskom Jána Ernesta Weimárskeho, asi 20000 [illegible]
álo na hraniciach slie[illegible] 12. augusta [illegible]
iežatstva tešínskeho [illegible] vdova [illegible]
šínsky vydať musela [illegible]
adena [illegible]

sára tým hrozivejší, že dľa dohovoru mal sa spojiť s Bethlenom Gáborom.

Waldštýn teprv 31. júla r. 1626. pohnul sa s 30,000 mužmi z kniežatstva Anhaltského. Počiatkom septembra dorazil do Olomúca, kde si vojsko jeho hrozne počínalo.

Medzitým spojené vojská Mannsfeldové a Waimarové, aby sa proti Waldštýnovi sosilnily a s Bethlenovým spojily, tiahly do Uhier, ale tu sa presvedčily, že Bethlen nemá vážny úmyseľ proti cisárovi bojovať. Museli sa uspokojiť so sľubom jeho, že až na jar budúceho roku poskytne jim pomoc. Mannsfeld zanechajúc vojsko, ponáhľal do Benátok, aby Benátčanov získal za válku proti cisárovi, ale na ceste v Dalmácii zomrel. Ján Ernest Weimarský zomrel 2. decembra v Tur.-Sv.Martine. Zbytky vojska vrátily sa do Sliezska a spojiac sa s posádkou už vo febr. r. 1627 činily vpády až po Nisu (Neisse), a zaujaly na pravom brehu Odry mnohé mestá, jako: Soravu, Pilžín (Pless), Rybník, Ujest a t. ď.

Waldštýnovo vojsko ubytovalo sa koncom r. 1626 v dolňom a strednom Sliezsku, bezohľadne a systematicky úbožiac obyvateľstvo, ktoré ho muselo všetkým zaopatrovať: potravou, rúchom i peniazmi. Také nakladanie za sedem mesiacov muselo uvrhnúť obyvateľov na pokraj záhuby. Keď boly pramene vyčerpané, siahol Waldštýn na zlaté a strieborné veci a na výroby priemyselníkov: súkno, plátno, remeň atď. Sťažnosti pred cisára podávané nič neosožily. Konečne v lete r. 1627 sosústrednil Waldštýn vojská svoje okolo Nisy a pomocou jich zaujímal jedno za druhým mesta Dánmi obsadené. V jaseň r. 1627 bolo celé hornie Sliezsko v moci Waldštýnovej a tým shrnuly sa útrapy na obyvateľstvo; bo čo zanechaly vojská dánske a Mansfeldové, to všecko pobraly Waldštýnové.

Víťazstvo Waldštýnové bolo všestranne v prospech katolicismu využité. Nasledovala exekucia, ktorá ovšem nebola tak ukrutná, jako v Čechách a na Morave, ale jej spôsob úplne postačoval k zničeniu cirkve evanjelickej v horňom Sliezsku. Tu boly najprednejšie rodiny zemänské pod obžalobu postavené, obviňované súc, že nepriateľovi válečné služby preukazovaly a potravu ochotne dodávaly. Pravoty proti jednotlivým rodinám zavedené tiahly sa dlho. V mnohých pádoch možno bolo z pod obžaloby vysvobodiť sa zaplatením peňažitej pokuty. Prijatie katolíckeho náboženstva bolo zmierňujúcou okoľnosťou, následkom čoho mnohé rodiny prešly do katolíckej cirkve. Ktorý s Manns-

[illegible]

[illegible] knihu. [illegible]

od [illegible]

[illegible] 25 [illegible]

[illegible]

»ustaupil«, t. j. že nečakal až víťazná vláda rakúska bude vinníkov trestať, môžeme s pravdepodobnosťou zatvárať, že ustúpil so Szúnyoghom hneď po opanovaní hornieho Sliezska kroz Waldštýna, teda prv akoby boli Tranovského násilne vyhnali, a prv akoby bol Szúnyogh pod obžalobu postavený býval. Sliezsko bolo na jaseň r. 1627 Waldštýnom premožené, opanované a od vojska dánskeho a Mannsfeldového očistené. Teda i ustúpenie Tranovského a Szúnyogha treba klásť do posledných mesiacov r. 1627.

Tomu zdá sa odporovať udanie Lochmannovo, že Tranovský učil v Bielsku »okolo třích roků«, a len tak by ho možno bolo do súhlasu priviesť s výšudaným výpočtom, keď by svobodno bolo neurčitý počeť »okolo třích roků« v tom smysle brať, »vyššie dvoch rokov.« Bo keď položíme príchod Tranovského do Bielska do oktobra r. 1625, a jeho ustúpenie do novembra, alebo decembra 1627, tak by bolo trvalo úradovanie jeho v Sliezsku vyše dvoch rokov. K vôli neurčitému označeniu Lochmannovému doby úradovania Tranovského v Sliezsku netreba, ale ani nemožno čas ten predlžovať. Lochmann ako kazateľ pri pohrabe Tranovského nemal za úlohu jednotlivé doby zo života jeho precísne udať; postačovalo, keď ich okrúhlym počtom označil. V tomto smysle treba brať číslice Lochmannové, jako ešte pozdejšie uvidíme.

Tranovský v Uhorsku.

Jeho pobyt na oravskom zámku.

Požehnaná to bola hodina, v ktorú Tranovský na ceste do vyhnanstva vstúpil na pôdu vlasti našej. V ňom poslal Boh cirkvi evanj. slovenskej muža, ktorý jej v svojich piesňach a modlitbách zanechal poklad nehynúci. On prišiel v pravý čas, vtedy keď cirkev naša jeho nevšedné dary a duchovné sily potrebovala tak, ako vypráhla zem svlažujúcu rosu. Jeho prvé stretnutie sa s Jánom Szúnyoghom v Sliezsku, čím bol príchod jeho k nám pripravený, musíme považovať za riadenie Božie.

Že Tranovský nešiel bezprostredne zo Sliezka na oravský zámok, je viac ako pravdepodobné. Bola by to zvláštna náhoda bývala, keď by ho tam už uprázdnená fara bola čakala. Pravdepodobne za-

stavil sa s dobrodincom svojim Szúnyoghom na budatínskom zámku, ktorý prináležal Szúnyoghovi; však bol jeho dvorským kazateľom. Tu na čarovnom Považí, v lone rodiny láskou mu oddanej, našiel po toľkých neresťách žiaduci oddych. Sväzok lásky medzi ním a Szúnyoghovskou rodinou, utvrdený bol ešte viac spoločným utrpením. Tranovský až do smrti svojej neopomenul vďačnosťou odmeňovať sa tomuto zvláštnemu priaznivcovi svojmu. Jakou láskou oddaný mu bol Szúnyogh, o tom skvelé svedectvo vydáva Žalospev Lochmannov. Bár by duch Szúnyoghovský panoval v šľachtických rodinách k drahej cirkvi našej sa priznávajúcich! Koľko požehnania z toho plynulo by pre samú cirkev!

Ak je pravá poznámka A. Lombardini-ho, že r. 1627 bol tu domácim kazateľom Kristian Lovčányi,*) tak Tranovský nemohol sa tu stále ubytovať. No patrón jeho postaral sa, aby dlho nebol bez úradu. Dosť skoro jeho prostredníctvom povolaný bol skrze grófa Gašpara Illéšházyho, zaťa slávneho palatína Juru Thurzu a švagra Jána Szúnyogha, za kňaza na oravský zámok. Tu našiel Tranovský svoj Pathmos, jako on sám novú postať svoju pomenoval. No bol svrchovaný čas, aby sa mu dostalo za podiel v zátiší tomto pookriaťa, bo od výchric žitia, od ťažkého kríža, ktorý v posledných rokoch niesol, bol už na tele zlomený. V básni svojej Coronis ad posteritatem, Doslov k potomstvu, ktorú tu složil hneď v prvých mesiacoch pobytu svojho, hovorí o sebe, že už v tridsiatom siedmom roku veku svojho je pod křížom sostarnutý »à crucis imbre senex.« Pravdepodobne už vtedy cítil v sebe zárodok zhubnej nemoce, ktorej vprostried veku svojho podľahnul. Niet divu, že v mladom veku svojom bol už starcom. On v Medzirieči mnoho útrap sniesol, viac ako z toho, čo o nich známe, tušiť môžeme. Ony bohužiaľ podožraly koreň zdravia jeho, tak že Tranovský v zátiší oravského zámku, kde mu teprv svitla doba požehnanej práce, má na mysli blízky koniec svojho života. Tymi myšlienkami končí svoj znamenitý Doslov k potomstvu hovoriac:

»Keď siedmy výročitý týždeň ku koncu prijde (49 rokov), hneď za tým bude moje jubilejné leto. Kriste, nech je vtedy koniec mojho života. A nech svoj jubilej nebeský (totiž 50. rok) v nebesách svätím! Vtedy uplynie i päť lustrov*) môjho delníctva. Lustry to posta-

*) Viď Slov. Pohľady, ročník IV. 1884, str. 500.
**) Lustrum je päťročné obdobie.

[illegible] bude [illegible] že vstúpil [illegible] Waldštýna, bolo [illegible] a prv ako by bol Snin[illegible] na jeseň r. 1627 [illegible] dánskeho a Mansf[illegible] Tranovského a Sninyogha [illegible] r. 1627.

Tomu [illegible] Lochmannovo, že Tranov[illegible] a len tak by ho možno bolo [illegible] keď by svobodno bolo [illegible] brať, »vyššie dvo[illegible] Tranovského do Bielska do [illegible] alebo decembra 162[illegible] vyše dvoch rokov, [illegible] Lochmannovému doby úradovania Tra[illegible] nemožno čas ten predĺžov[illegible] Tranovského nemal za úlo[illegible] udať, postačovalo, keď [illegible] smysle treba brať číslice Loch[illegible]mannové, jako ešte pozdejšie uvidíme.

Tranovský v Uhorsku.

Jeho pobyt na oravskom zámku.

Požehnaná to bola hodina, v ktorú Tranovský na ceste do [illegible] V ňom poslal Boh [illegible]kresťanstva vstúpil na pôdu vlas[illegible]šej. [illegible]vojich piesňach a modlitb[illegible] evanj. slovenskej muža, ktor[illegible] pravý čas, vtedy keď [illegible] zanechal poklad nehynúci [illegible] potrebovala tak, ako [illegible] naša jeho nevšedné dary [illegible]retnutie sa s Jánom [illegible] prahla zem »vlažujúcu [illegible] k nám pripravil, [illegible] zhom v Sliezsku, [illegible] považovať za [illegible] zo Sliezska [illegible]

Že Trano[illegible] [illegible]nok, je viac [illegible] keď by ho [illegible]

il sa s dobrodincom svojim Szún[illegible]
rý prináležal Szúnyoghovi: však [illegible]
čarovnom Považi, v lone rodiny [illegible]
ých neresťách žiaduci oddych [illegible]
ghovskou rodinou, utvrdený [illegible]
novský až do smrti svojej [illegible]
tomuto zvláštnemu priazn[illegible]
bol Szúnyogh, o tom skvel[illegible]
nov. Bár by duch Szúnyog[illegible]
ch k drahej cirkvi našej sa [illegible]
o plynulo by pre samú cirkev [illegible]

Ak je pravá poznámka A. [illegible]
ácim kazateľom Kristián Lovčan[illegible]
e ubytovať. No patrón jeho [illegible]
sť skoro jeho prostredníctvom [illegible]
házyho, zaťa slávneho palatína [illegible]
gha, za kňaza na oravsk[illegible]
hmos, jako on sám [illegible]
vaný čas, aby sa mu d[illegible]
od výchric žitia, od ťažk[illegible]
, bol už na tele zlomený [illegible]
slov k potomstvu, ktor[illegible]
tu svojho, hovorí o sebe [illegible]
jho je pod krížom [illegible] to-
dobne už vtedy cítil [illegible] n. v
ried veku svojho podľa [illegible] Le-
ol už starcom. On v M[illegible] Ven-
oho, čo o nich znam[illegible]
dravia jeho, tak [illegible] uchov-
eprv svitla doba [illegible] dinoval,
Tymi m[illegible] na svojho
oriac: [illegible] vinskému
eď sied[illegible] lat. verše
bude [illegible] athmo mea
A [illegible] IVa. MILI-
[illegible] d Mikulášovi
[illegible]

vené levitskému úradu. Akže však chceš skorej z tohoto údolia ma vyviesť, staň sa. Tvojej vôli podkladám hlavu moju.«

Tušenie blízkeho konca, bolo mu pohnútkou, z ktorej drahej cirkvi našej vyplynulo požehnanie na blízke i ďaleké pokolenia sa rozprestierajúce. Lásku, jakou privinula do lona svojho cirkev naša tohto triebeného a zkušovaného služobníka Božieho, odmenil on láskou, zanechajúc jej živý poklad v piesňach a modlitbách svojich, ktorý nezkazí ani mol nevery, ani rez (hrdza) netečnosti.

V úradnom postavení pevca nášho rozoznávame dve doby: dobu utrpenia a boja za cirkev a jej dobré vyznanie a dobu účinnej práce literárnej, smerajúcej k utvrdeniu a vzdelávaniu Siona evanjelického. I na jednom i na druhom poli vyznačil sa Tranovský, zaviažuc súčasne i ďaleké pokolenia k obdivu a vďačnosti. Jako sme s pozornosťou sprevádzali boj a utrpenia jeho na Morave a v Sliezsku, tak teraz povšimneme si jeho literárnych prác na Slovensku.

Hneď prvé dni jeho prisťahovania sa na Slovensko a — je-li predpokladanie naše správne, že sa za čas zdržoval na zámku budatínskom — teda už pobyt svoj tamže použil k literárnym prácam, shromažďujúc, sriaďujúc a doplňujúc svoje v latinskej reči skladané ódy a hymny. Presťahujúc sa na oravský zámok, pokračoval v práci tejto a 29. aug. 1628 podpísal predmluvu na oravskom zámku. Dielo svoje vydal za hranicou, v Brehu, v dolňom Sliezsku, pod nasledujúcim názvom:

»Odarum sacrarum sive hymnorum Georgii Tranosci Teschninensis, variis carminum generibus, iisque rhytmicis concionatorum, libri tres. Accessit ejusdem dissertatio brevis et perspicua de Christiano-gentilismo in carminibus, et iis quibuscunque exercitationibus Christianis, diligenter vitando. Bregae, typis Gründerianis 1629.«

Toto pre životopis Tranovského dôležité dielo nepovšimli si doterajší životopisci jeho, ačkoľvek len pomocou jeho možno určite ustáliť niektoré udalosti zo života jeho. Tak sa zdá, že ono je teraz už veľmi zriedkavé. Po dlhom hľadaní doma i v zahraničí podarilo sa mi ho najsť prostredníctvom predsedy Božej pokladnice saskej, Dr. Zehme v kráľovskej knižnici drażďanskej, kde sa nachodí pod znakom: Lit. Lat. rec. A. 1551.

Knížka je formatu 12°, strany nie sú číslované, má složkov A—V. Tranovský latinské piesne svoje, ktorých je tu 150, podelil na tri knihy. Prvá kniha obsahuje v sebe piesne na všetky doby

cirkevného roku, od adventu až po Sv. Trojicu. Pieseň 1—46. V druhej knihe sú piesne o zákone, viere, modlitbe P., Večere P., tiež rannie, večernie, po jedle atď. 47—82. V tretej knihe umiestené sú piesne obecné od 83—150.

Prvú knihu venoval kniežaťu Karolovi Bedrichovi z Münsterbergu a Olešnice, grófovi Gašparovi Illésházymu, županovi trenčianskemu, liptovskému a oravskému, a barónovi Jánovi Sunegk de Jessenitz atď. Tak písal on Szúnyogha. — Nazýva ich vo venovaní svojimi mecenmi láskavými. Z doterajšieho vypravovania je známo, čim bol Tranovský zaviazaný naproti Szúnyoghovi a Illésházymu, jaké však dobrodenie požíval od kniežaťa Karola Bedricha olešnického, na stopu toho som neprišiel. — Vo venovaní ospravedlňuje proti námietkam skladanie latinských piesní v rythmoch. Medzi iným hovorí, že keď temer vo všetkých rečiach nachodia sa rymované piesne, prečo nie v latinskej, odvolávajúc sa na pestovateľov rymovaných piesní v stredovekej cirkvi a zo súčasných menovite na Jána Rosacia, jemu bezpochyby ešte z Prahy dobre známeho. Rosacius zaiste bol farárom v Prahe u sv. Mikuláša na Malej strane, kde bol Tranovský pri škole tohože kostola kollegom. Je to ten Rosacius, ktorý mučedlníkov českých dňa 21. júna 1621 v Prahe odpravených k smrti pripravoval. — Venovanie podpísal Tranovský 29. aug. 1628. Je nám datum toto tým vzácnejšie, že na teraz nenie známo, kedy prišiel na oravský zámok.

Druhú knihu piesní svojich pripísal Radným Pánom a Senátorom miest: Brehu, Olešnice a Levoče. V prvých dvoch mestách, v dolnom Sliezsku ležiacich, často obrátil sa v mladosti svojej. S Levočou oboznámil ho predchodca v jeho úrade v Bielsku Lukás Vencelius, spoluvyhnanec, ktorý sa zdržoval v Levoči.

Tretiu knihu piesní svojich venoval priaznivcom svojim duchovného stavu: superint. Samuelovi Heinnitziovi, ktorý ho ordinoval, Jurovi Fabriciovi, farárovi brehskému, ktorý ho, jako krajana svojho miloval a napomáhal, a Jánovi Hoffmannovi, rodákovi karvinskému a fararovi a dekanovi pilžinskému (Pless), ktorý napísal lat. verše na odznak Tranovského. Datovano je venovanie: »ex Pathmo mea Sarmaticâ, anno eCCLeslae ChrIstI sVb CrVCe, In spe VIVâ, MILItantIs,« t. j. 1628.

Pojednanie svoje »de christiano-gentilismo« pripísal Mikulášovi Batiniovi farárovi veličňanskemu a seniorovi oravskému.

K ódam a hymnám svojim pripojil Tranovský »Coronis ad posteritatem« atď. »Doslov k potomstvu,« ktorúžto pre životopis Tranovského pri nedostatku iných prameňov predôležitú báseň sdeľujem na konci.

Na konci diela nachodí sa 20 metrických druhov, na ktoré Tranovský svoje ódy skladal. Svedčia ony o jeho veľkej sbehlosti v metrike klassickej.

Že mal Tranovský pri skladaní latinských hymien istý cieľ, že ich skladal k upotrebeniu v chráme i v škole, tomu nasvedčuje 20 harmonisovaných štvorhlasných, ním samým složených nápevov. Nápevy tieto prezradzujú jeho nevšednú sbehlosť v cirkevnej hudbe. Na každý druh piesni složil jeden nápev. Že k cieľom bohoslužebným skladal hymny svoje, nezadivíme sa, povážiac, že veď v XVII. století zhusta ežte spievané boly piesne latinské i v evanj. chrámoch, menovite v nemeckých mestách, kde bolo hojne študenstva a latinsky znajúceho obecenstva.

Týmto dielom stal sa Tranovský známym a sláveným vo vzdelanom svete. S úľubou prijalo ho obecenstvo. Úsudok o ňom a diele jeho tlumočil krajan, priateľ a spoluvyhnanec jeho Ján Marklovský v nasledujúcich distichoch:

»Ora diserta Tibi concessit Jova, Georgi;
Dona gregi pandis voce typoque Tuo.
Nostra Tibi similem non vidit patria tellus:
Post Te (vive diu!) vix habitura parem.«

Ján Marklovský bol rodom z Tešína, úradoval ako farár v Bohumíne (Oderberg), odtiaľ šiel do vyhnanstva a žil za čas v Brehu (Brieg), kde bezpochyby dozieral na tlač Tranovského diela, k nemuž pripojil vyšej uvedené verše s datumom: »Ipsis Calend. August. Anno, quo gemendum:

O DeVs In qVae nos serVastI teMpora! nostro
PernICIes Instat trIstI VbIque gregI.«

V zátiší oravského zámku, sprostený súc úkladov a prenasledovania zo stránky nepriateľov, mohol väčšiu pozornosť venovať rodine svojej. Mal už troch synov a bezpochyby i dcérku Zuzanku. Najmladší zo synov, bezpochyby už v Orave narodený, volal sa Timotheus. On rád dával dietkam svojim biblické mená, postaviac patričnú biblickú osobnosť, jejž meno dieťa jeho nosilo, tomuto za vzor. Tak Timotheovi zanechal to napomenutie: »Syn môj! čokoľvek Pa-

vel Timotheovi naznačil, to drž za také, jako čoby tebe napísané bolo; to nech je tvojím zrkadlom. Keďže i rovným (Timotheovi) byť nemôžeš, snaž sa aspoň byť (mu) podobným, akže korunu nebeskú istú mať žiadaš.«

Tranovský snažil sa vychovať zo synov svojich mužov, ktoríby boli k ozdobe cirkve. Túto snahu jeho vidíme jasne vyslovenú v nasledovnom synom svojim danom poručenstve: »Vzrastajte moji ľúbi, moje srdiečka, vzrastajte sväto. A Svätá Trojica nech vám udelí života dlhého. Aby aj vaším trudom vzrastala cirkev. To buď cieľom našeho potomstva.«

A Tranovský všemožne pracoval na tom pri výchove dietok svojich, aby ich ona viedla a priviedla k tomuže určite vyznačenému cieľu. Máličko len máme síce tých zpráv, ktoré by nám umožnily hlbšie nazreť do tejto snahy jeho; ale aj to málo, na čo môžeme opierať tvrdenie naše, postačuje už k tomu presvedčeniu, že Tranovský vychovával dietky svoje v bázni Božej, ktorá je počiatkom múdrosti a základom dobrej výchovy. Na to poukazuje aj tá pieseň Tranovského: »Krásny byl Absolon, než že zle činil on« atď. viď kanc. str. 738, ktorú složil pre synov svojich, aby títo z príkladu Absolonovho videli, kam vedie prestupovanie prikázaní Božích vôbec a štvrtého prikázania zvlášte. Dôraz výstrahy vložil tu Tranovský do refrénu, v každej sloke v inej podobe sa opakujúceho. Tak podobne pre dcérky svoje a menovite pre dcérku Zuzanu složil pieseň o ctnej Zuzane: »Slyš ó věrná duše! Kterak Daniel píše o ctné Zuzaně,« kanc. str. 763. Ona ju mala upomínať, aby riastla v panenskej čistotě a stydlivosti. Tým cieľom učil ju zavčasu prosiť Spasiteľa:

Jak jméno Zuzana,
Růžičku znamená
  Příliš spanilau;
Tak mi dej prokvitat,
K životu vydávat
  Vůni přemilau:
Bych pak nikdy nezvadla,
  Jezu, lilium radostné,
  Prokvitej vždy ve mně.

I na oravskom zámku narodily sa Tranovským dietky a síce dve dcérky, jichž krstným otcom bol David Eliae, farár kubinský a po smrti Batíkovej, senior oravský.

Tranovský v Liptovskom Sv. Mikuláši.

Krátky čas trojročného pobytu Tranovského na oravskom zámku postačil už k tomu, že on aj tu, v novej vlasti svojej vynikal a stal sa mužom všeobecne váženým a hľadaným. Ukázalo sa to po smrti Tobiáša Benediktiho, farára sv. mikuláškeho.*) Patróni cirkve okolično-mikulášskej s privolením pánov zámku oravského povolali Tranovského r. 1631 za farára do Sv. Mikuláša.**) Do sväzku bratrstva liptovského prijatý bol v kongregácii odbývanej v Ružomberku dňa 22. januára 1632 za seniorstva Jakuba Splenia. Tu podpísal i stanovy seniorálne. Jeho vlastnoručný podpis prechováva sa v liptovskom seniorálnom archíve a znie: »Jiřík Tranovský, těšínský, k správě církve mikulášské povolaný na důkaz jednomyslnosti podpísal r. 1632.« S jakou láskou šiel mu seniorát v ústrety, vidno z toho, že hneď v tomže konvente poctil ho assessorstvom alebo sudcovstvom v kosistoriume. No i v samej cirkvi vedeli si oceniť jeho vážnosť, lebo všestranne preukazovali mu lásku s úctou a vďačnosťou spojenú. Michal Okolicznaij ab Okoliczná — tak sa podpísal, — ktorý pozdravil Tranovského kancionál peknými latinskými veršami, složil na meno jeho dvojnásobný anagram, svedčiaci o tom, jako málo slovami znal oceniť duchovného pastýra svojho. Anagram, z nehož prehodením písmen vychodí meno: Georgius Tranoscius, znie:

Custos gregis in arvo,
Custos gregis in auro!

Čomu by asi zodpovedal preklad: Strážny stáda v nečase, Strážny stáda v okrase:

---

*) Nemajúc pri rukách iných prameňov z nasledujúceho zatváram, že bol Tobiáš Benedikti predchodcom v úrade Tranovského. V knižnici bar. Radvanských v Radvani nachodí sa kniha č. XIII. označená, jejž nápis znie: »Historiarum ex Genesi descriptio. Per Quilielmum Paradinum. Lugduni 1558.« Kniha táto patrila Adamovi Vittmannovi, exulantovi nymburskému, ktorý r. 1628—30 albisujúc po Liptove, Orave atď. dal si od farárov, ktorých bol navštívil, vlastnoručne vpísať jich mená do zpomenutej knihy. Medzi mnohými podpísal sa aj Benedikti a síce nasledovne: »Viro Rvdo Exuli pro Christo Dn. Adamo Vittmanno Tobias Benedicti Lipt. ecclesiastes Nicolaopolitanus suapte manu. Anno 1629 Dmn. Sexagesima.«

**) Okolično, majúce svoj kostol, patrilo vtedy do Sv. Mikuláša.

I mešťanstvo bolo mu láskou oddané, tak že si obyvatelia Mikuláša a Vrbice k vôli nemu vzájomné služby preukazovali. Starý zápis svedčí, že Vrbičania pre spoločného milovaného duchovného pastýra dobrovoľne opustili k dobru Mikuláša od každého práva na pr. pri kopaní mlynice a práva vody. Bohužiaľ úradnú činnosť jeho, či na oravskom zámku, či v Mikuláši nemožno stopovať tak, jakoby to dôstojné bolo pamiatke muža tak zaslúženého. Seniorálny archív liptovský, v ktorom možno že nachodí sa mnohé vzácne dátum, poťahom na Tranovského, nenie ešte prezkúmaný. To isté platí o archíve oravsko-zámockom. V týchto a vôbec v archívoch jednotlivcom neprístupných, malaby cirkevná správa napomáhať stopovanie Tranovského života a činnosti, prostredníctvom svojím.

Činnosť Tranovského v Mikuláši stala sa požehnanou nielen pre miestnu cirkev, ale vôbec pre celú cirkev evanjelickú v národe slovenskom. Tu on vydal dve vzácne, trvacej ceny diela: Phialu odoramentorum a Cytharu Sanctorum, knihy modlitieb a spevov. Obidve knihy veľmi dôležité, bo cirkev naša evanjelicko-slovenská nemala vtedy ešte ani agendy, ani kancionálu. On tedy posvätiac celý svoj život cirkvi a jej vzrastu, snažil sa hrivnou svojou odpomôcť týmto jej najcitlivejším potrebám.

Podivný je to zjav v živote cirkve našej, že po svojom, r. 1610 na žilinskej synode sa sriadení a v cirkevnej správe osamostatnení tak málo literárnej činnosti vyvinula ku sriadeniu bohoslužby a ku šíreniu náboženských známostí a cirkevného života v rozsiahlych vrstvách nášho evanjelického ľudu. A smutnou skutočnosťou je, že cirkev naša za tých 25 rokov po žilinskej synode krížom slamy nepreložila, aby mala svoju bohoslužobnú knihu. Pravda že potom prirodzený následok toho musel byť ten, že od prvopočiatku rozmanitosť panovala v cirkvách našich pri bohoslužbe a jej jednotlivých výkonoch. A väčšiu ešte újmu trpel cirkevný život nepomerne tým, že sa nedostávalo tých najpotrebnejších kníh k pestovaniu cirkevného života. Literárna činnosť na Slovensku pred r. 1630 bola tak chatrná, že sa tomu len diviť musíme, jako sa mohlo tak chatrnými prostriedkami rozšíriť a zakoreniť Evanjelium v rozsiahlych vrstvách ľudu; a domysleť si môžeme, jakoby bola musela cirkev naša zkvitnúť, keďby učenci a vzdelanci evanjelickí boli pestovali a rozširovali známosť Božiu a pobožnosť v cirkvi dokonalejšími spisy. K veľkej škode cirkvi našej, práve vtedy najmohutnejší prostriedok ležal úhorom. Nie preto, žeby cirkev naša

nebola mala dosť učených mužov, — lebo možno povedať, že ich mala až nazbyt, tak že i za hraniciami hľadali zamestknanie, — ale jedno chýbalo vzdelancom naším z tých časov: známosť spisovnej reči, bez nejž nemohli zúžitkovať a k dobru širokých vrstiev ľudu obrátiť často i skvelé duchovné dary svoje. Veľmi poučný dôklad tvrdenia tohoto máme na súčasnom spisovateľovi cirkevnom Dánielovi Príbišovi. Vydal r. 1634 Katechismus Dr. M. Luthera, pridajúc k nemu tri knižočky: 1. Rosarium animae, 2. O spůsobu modlení a 3. Písně duchovní. Z tohto diela jeho vidíme, jakou haťou k vyjadreniu myšlienok bola mu nedostatočná známosť spisovnej reči.*) Pri tak chatrnej známosti spisovnej reči cirkevné písemníctvo — ku veľkej škode cirkve — zkvitnúť nemohlo.

Je to podivné, že cirkev evanjelická k platnosti privedúc materinskú reč pri bohoslužbe, vychovávala budúcich zvestovateľov Evanjelium Božieho prostriedkom latinskej reči. Do tejto osudnej chyby upadá cirkev evanj. v Uhorsku i teraz, keď vychováva kňazov a učiteľov tak, že sú nespôsobní prednášať tajomstvá Božie slovenským veriacim a vyučovať ich v materinskej jich reči. Môže-li kňaz s prospechom hlásať zjavené pravdy Božské, keď sám nemá toľko obratnosti v reči, koľko má jeho posluchač? A môže-li kňaz konať zdarné apoštolské povolanie bez vyššej, dokonalej známosti bohoslužobnej reči? Cirkev povedomá svojho vysokého povolania nezaned-

---

*) Upozorňujem na dielo Príbišovo slovenských literátov. Príbiš veľmi slovenčil spisovnú reč cirkevnú. Neviem, boliali to nedostatočná známosť spisovnej reči, alebo snaha stať sa srozumiteľnejším ľudu, ale u neho prichodia zhusta slovenské formy Na pr. »Pro velikú milost Pána svého, který jí *lieči* vonnými *kvietkami*«; alebo: »pod*a*j mi ruku pravú víry tvo*jej* a nasleduj mne do t*ej*to zahrádky r*už*ov*ej*, v kter*ej* odpočyva tvůj milý Kr Pán, mezi všemi na svetě n*aj*peknejšími a natrh*a*j sobě v t*ej* zahrádce« atď. — »Try hr*ia*dky nacházejí se v t*ej*to zahrádce.« »Prv*š*ymi dvěma hriadkami P. Kristus nalezen, a tret*ov* zdržen býva.« »Nězatvrzujtě srdc*ia* vaše.« »Kr. P. praví, že jich žádal diabel os*ie*vati jako pšenic*u* na r*ie*čici.« Často prichodia slová ako: nězapomenie, slituváva, navracia, zapiera, něberie, žnie, pominie, sieň, podošvy, dnuka, čujlivosť (miesto bdenie), čujtě miesto bděte, meštěk, zrelosť, výmienka, biedný, uprostried, prostriedkem atď. — Za ním slovenčil spisovnú reč neznámy vidavateľ kancionálu z r. 1653, Dániel Horčička, Tobiáš Masník a neznámy vydavateľ kanc. z r. 1696. Proti tomu ozval sa super. Dániel Krman. Exulanti českomoravskí rozšírili známosť spisovnej reči a po Príbišovi slovenčenie vždy viac ustupuje a kancionál z r. 1696 je poslednou knihou, v ktorej ešte slovakismy prichodia, proti nimž už brojil Dán. Krman.

báva pestovať Bohom sverený dar jazyka. Ona na akademiách a missionárskych seminároch s veľkým namáhaním dáva vyučovať budúcich missionárov rečiam Eskymákov, Krovákov a Zulu-Kafrov, aby tak i týmto zvestované byť mohlo Evanjelium v jich materinských rečiach, a aby tak aj tie ľadové búdy Eskimákov naplnily sa radosťou a chválospevom tej milosti Božej, ktorá aj jim dala Syna Božieho za Spasiteľa. A či len slovenský kňaz a učiteľ nemajú mať vyššiu známosť reči tej, v ktorej majú zvestovať ľudu veľké veci Božie? Cirkev, ktorá znemožňuje vzdelávanie sa kňazov a učiteľov v bohoslužebnej reči, sama pod sebou utína životné haluzy. Pádny dôkaz toho poskytuje nám cirkevný dejepis. Nadaný Pázmán prv ešte ako sa stal arcibiskupom ostrihomským, vydal r. 1613 spis proti evanjelikom pod menom »Hodoegus, vagyis az igazságra vezérlő kalauz.« Jak hľadané a čítané bolo dielo toto, môžeme súdiť i z toho, že v málo rokoch trikrát jedno za druhým znovu vydané bolo. To čo chcel docieliť Pázmán, docielil. Sofismami, obratnou, ostrou polemiou a čo najviac na váhu padá, jasnou, na ten čas ozdobnou rečou národa jedných zklátil vo viere, druhých pritiahol k sebe a tak zadal cirkvi našej hlbokú ranu. Naší vydali proti nemu latinský spis: »Phosphorus veri Catholicismi« atď. Bola to zahrdzavená, tupá zbroj oproti britkému meču Pázmánovej reči národnej, každému ľahko zrozumiteľnej. Pomerne málo bolo tých, čo v latinskej reči písanú odvetu s prospechom čítať mohli. Len živou rečou národa mohli s prospechom paralisovať nebezpečný smer Pázmánovho Hodoegu. Bohužiaľ nemala cirkev naša mužov, ktoríby boli bývali v stave merať sa v živej reči národa s nebezpečným nepriateľom a zavrátiť lstivé a lživé útoky jeho.

Toto odbočenie od niti vyprapovania za potrebné som držal, za jedno, aby som poukázal, na koľko výlučné panstvo latinskej, mrtvej reči, hatilo prirodzený vývin cirkve, za druhé ale jak požehnaným stalo sa pre cirkev našu prisťahovanie sa početných exulantov česko-moravsko-sliezskych, ktorí prinesúc bohatú známosť spisovnej reči, rozšírili ju v národe našom a tak položili základ k vývinu cirkevnej spisby, ktorá už na počiatku osemnásteho stoletia, — teda v dobe v najväčšieho útisku a poníženia cirkve našej — počitovala mnoho na slovo vzatých spisovateľov a diel, jakými ani naše stoletie preukázať sa nenie vstave.

Jedným z najpožehnanejších delníkov cirkevnej spisby bol náš

Tranovský. On bol zvláštnym darom Božím, posľaným cirkvi našej v čas príhodný. Pre krátkosť života zanechal nám síce len dve, vyššie spomenuté diela, ale ceny trvacej. Tranovský čo pevec a modlitebník je do teraz neprevýšený.

Prvé dielo jeho vyšlo pod nasledujúcim názvom: »Phiala odoramentorum. Apoc. 5, 8. Modlitby křesťanské, kteréž ráno i večer, pri službách Božích i doma, na výročné památky i jindy, ve všelikých potřebách duchovních i tělesných: jakž od služebníků církve, tak i od lidu obecného, s hojným prospěchem užívati se mohau. Sepsané a vydané od kněze Jiříka Tranovského.«

Pôvodné vydanie nemal som v rukách, trebárs som ho v mnohých i zahraničných knižniciach hľadal. Kto ho má, zriedkavý poklad má. Znám modlitby Tranovského z Lipského vydania jeho kancionálu z r. 1736, k nemuž sú pripojené.

Kedy vyšlo prvé vydanie jeho modlitieb, v tom sa životopisci jeho nesrovnávajú. Dra Riegra Náučný Slovník tvrdí, že vyšlo ponajprv v Levoči r. 1631 a pripísané bolo Anne Szúnyoghovej a Magdalene Raffajovej; druhý kráť zase v Levoči r. 1635, potom s pridaným Jána (snáď Kašpara?) Neumanna Jádrem všech modliteb r. 1745 v Laubně a naposledy r. 1812 v Prešporku. Iní, jako Tablic, Haan a Ondrej Szeberinyi v Pantheone znajú len vydanie z r. 1635. Kto z nich má pravdu, ukáže sa až sa vynajdú staré vydania. Neznámy vydavateľ Tranovského kancionálu v Lipsku r. 1736 tlačeného hovorí, že modlitby tieto pred tým osobitne tlačené bývaly. A tak krem vydania z r. 1631 a 1635 malo by byť i viac vydaní, o nichž sa však nikde nečiní zmienka. Od r. 1653 pripojovali vydavatelia kancionálu i modlitby ku knihe spevov. Podivno, neboly to modlitby Tranovského, ale Habrmanové v slovenskom preklade. Neznámy vydavateľ kancinálu lipského z r. 1736 pripojil ku kancionálu i Tranovského modlitby, »aby i písně i modlitby jednoho i téhož Autora v jedné knize se zdržovaly.« Či sa to náhodou stalo, a či z úmyslu, neviem; o sto rokov po vydaní nášho kancionálu spojené boly s Tranovského piesňami aj modlitby jeho, ale už Hruškovič zase nazpät uviedol Habrmanové modlitby pripojiac k ním Kašpara Neumanna Jádro modlitieb.*) Prečo sa neudržaly Tranovského mo-

---

*) Pôvodca článku o Tranovskom v Náučnom Slovníku tvrdí, že Tran. modlitby vyšly s pridaným Jána Neumanna Jádrom všech modlitieb v Laubne

dlitby vo spojení s jeho kancionálom? Toho príčina leží v tom, že modlitby ku kancionálu pripojené určené sú pre domácu nábožnosť, kdežto Tranovského modlitby určené sú k užívaniu aj pri verejných chrámových službách Božích.

Tranovský už v nápise modlitieb svojich hovorí, že sa môžu užívať pri službách Božích i doma, od služobníkov cirkve i od obecného ľudu. Chcel teda odpomôcť stálym nedostatkom. V prvom rade snažil sa Tranovský — aspoň čiastočne — nahradiť nedostatok cirkevnej agendy. Až po r. 1734 nemala cirkev naša tlačenej agendy, bohoslužobnej knihy. Kňazia sami si skladali, alebo jedon od druhého odpisovali modlitby, kollekty a iné liturgické čiastky, ktoré pri službách Božích potrebovali. Tranovský usnadnil prácu túto tým, že do modlitieb svojich pojal i také modlitby, ktoré sa pri službách Božích upotrebujú. Tak nachodíme v knihe jeho modlitby, ktoré sa upotrebiť môžu po kázaní slova Božieho na všetky slavnosti, nedele a sviatky cirkevného roku, jako aj kollekty na každú nedeľu. Pritom obsahuje kniha jeho aj modlitby pre domácu nábožnosť, aj pre jednotlivcov. Jeho knihu modlitieb môžeme považovať ako prípravné dielo k agende. Po jeho kancionáli, — ktorý v pôvodnom vydaní prispôsobený je tehdajšiemu bohoslužobnému poriadku a ktorému jedine máme ďakovať, že terajšia bohoslužba naša zachovala v podstate poriadok ešte pred žilinskou synodou ustálený — bola by iste nasledovala od Tranovského agenda, keďby Boh bol predĺžil život jeho. Tým bolby si on položil korunu na dielo svoje. Ale bohužiaľ, sotvá že vydal kuncionál, už zaľahnul a nepovstal viac z nemoci svojej.

Modlitby Tranovského majú veľkú cenu a v každej sbierke, či v Jakobeiho duchovnom poklade a či v Krmanovej agende delia sa od iných, vynímajúc sa ako pravé perly. Ony sú najlepším svedoctvom živej úprimnej viery Tranovského. On bol pravým modlitebníkom. Jeho modlitby robia ten dojem, že ich skladal nie rozmýšľajúc, ale modliac sa, a preto je v nich sila a moc dojímajúca, chladné srdco modlitebníka zohrievajúca a mdlú dušu jeho povznášajúca k Bohu. Niet v nich zbytočných slov a viet, ale čo slovo a veta, to

---

r. 1745. To je omyl. Tranovského modlitby nikdy neboly tlačené s Neumannovými. Omyl ten povstal tým, že Hruškovič nad modlitby postavil nápis »Phiala Sanctorum«, čo pôvodca držal za Tranovského Phialu odoramentorum.

nová myšlienka, vyrážajúca pokoru pravého modlitebníka a dovolávajúca sa milosti Božej. Cirkev naša evanjelicko-slovenská menovite tam, kde kňaz užíva Jakobeiho Duchovný poklad, modlí sa isté modlitby so zvláštnou vrúcnosťou. To sú zväčša modlitby Tranovského. Tak teda zanechal on cirkvi v modlitbách svojich veľký poklad, ktorý z väčšej čiastky pojatý do duchovného pokladu Jakobeiho, prináša požehnanie cirkvi, bez toho, že by táto znala, komu za poklad ten je vďačnosťou zaviazaná.

Predmluva Tranovského k jeho modlitbám je jako poučná, tak i vzdelavateľná. Len málo z nej sdeľujem v tom predpokladaní, že laskavý čtenár s úľubou čitať bude radu Tranovského, na čo jedenkaždý kresťan pri modlitbe pozorovať má, aby ona Pánu Bohu príjemnou vôňou bola. On hovorí: »Mnozí za to mají, žeby dlauhostí slov Boha spokojiti mohli; jiní pro obšírné zamestknání a taužení po světských marnostěch třemi, neb čtyrmi slovy nábožnosť svau vykonati chtějí. Než z obau stran nic se nekoná, jestli se upřimné a potřené srdce při tom nenachází. Mluvení mámení; krátkost marnost; obe za nic nestojí. Jednohoť tedy potřebí, totiž čistého srdce. Srdce čisté stvoř mi, ó Bože! praví David: Chcešli tedy s Davidem vyslyšán býti, hleď, bys se Davidovým, to jest čistým srdcem modlil. Zlaté báně, plné vůně (v Zjev. sv. Jána k. 5, v. 8.) jsau slova výborně spolu zvučící; nech se i u tebe spolu nacházejí. Bání budiž tvé srdce, a vůně z něho pocházející, ať jsau tvé modlitby; bání však ne olovenou, to jest obžerstvím, opilstvím a pečováním o tento život obtíženou (Luk. 21, 34), ale bání zlatou, totiž čistou a láskou naproti Bohu i blížnímu se stkvaucí. »Blahoslavení čistého srdce, nebo oni Boha viděti budau,« praví ta čistá a neposkvrněná usta drahého Spasitele (Mat. 5, 8).« Hovoriac o tom, že na modlitbách ustavične sotrvávať potreba je, pokračuje: »Než řekneš: I což? zdaliž práci jinau docela odložím, a na kolenách kleče k životu potřebné věci očekávati budu? Než znamenej: Bůh nepočítá ani modlení tvého hodin. ani na kolena tva nehledí; ale hledí na srdce, a modlitby tvé horlivost. V Bohu srdce, a v práci ruce; zdaliž to dvoje jestiť sobě odporné? Za to mám, že nikoli. Zdaliž každodenně nespatřuješ, aneb neslyšíš, kterak bezbožní mohau spolu i zlořečiti i pracovati? pročbys tedy ty v prácech povolání tvého dobrořečiti nemohl? Z množství krupejek stává se potok; množství nábožného vzdychání činí dostatečnau modlitbu. Když tedy v potu

tváři živnosti své hledáš, a k Bohu často vzdycháš: ustavičně s Bohem kráčíš, a vždycky se modlíš« atď.

Sotva že vydal Tranovský jedno dôležité a požehnané dielo, totiž modlitby svoje, už sa chytil do druhého ešte dôležitejšieho a v následkoch svojich požehnanejšieho diela, totiž do vydania kancionálu. Tým si zaviazal cirkev našu k trvalej vďake. Vydanie kancionálu treba pokladať za veľmi dôležitý skutok v živote čirkve našej. Kancionál stal sa po Biblii najdôležitejšou knihou. Z neho čerpal ľud náš nielen útechu a povzbudzenie k vernosti a v dobách prenasledovania stálosti, ale aj čistú, na slove Božom založenú náuku v dobe nevery a lahostajnosti na proti cirkvi. Nedivíme sa tomu, že rationalismus všemožne zasadzoval sa za jeho odstránenie, a že proti nemu aj dnes ešte ozývajú sa neprajné hlasy rozumkárov. Nenie jim v hod to vyznanie, ktoré sa z neho ozýva o Kristu: a »my sme poznali a uvěřili, že jsi ty Kristus, ten Syn Boha živého.« Jich haná je jeho chvála. Nech rozumkárov plemä repce proti nemu, my sme spokojní s tým požehnaním, ktoré táto kniha svätých spevov priniesla zašlým a prináša prítomným pokoleniam. Nestranný pozorovateľ cirkevného života predošlých i prítomných časov musí kancionálu len to svedoctvo vydať, že z väčšej čiastky jeho zásluhou je, že ľud náš zachoval lásku k cirkvi a neutonul v bahne nevery a rozumkárstva.

Z toho je zrejmé, že cirkev naša je hlbokou vďakou zaviazaná Tranovskému za toto požehnané dielo jeho. — Cirkev naša až do roku 1636 nemala svojho kancionálu. Za sto rokov obchádzala sa z čiastky pri českých, z čiastky pri písaných kancionáloch. Po belohorskej bitke netlačil sa viac kancionál v Čechách, čím teda ani českých kancionálov naším sa už nedostávalo a cirkev naša upadla do nemalých rozpakov. No Boh divnými cestami, cestami trojiho vyhnanstva priviedol k nám muža, ktorý cirkvi našej z rozpakov tých pomohol, keď ťažkú úlohu sostavenia kancionálu zdarne previedol.

Tranovský prijdúc do vlasti našej a menovite do Mikuláša, nezapomenul na úbohých exulantov, ktorí opustili vlasť svoju a v cudzích krajinách hľadali útočište. Tam nedostávalo sa jim ako iných nábožných kníh, vôbec, tak zvlášte nábožných piesní. Tranovský zanášal sa myšlienkou, »aby takovým hladovitým dušem, v přičině té k potěšení poslaužil.« Chcel vydať pre nich knihu spevov. Keď sa touto bohumilou prácou zanášal, »mnozí stateční kněži uslyšavše o

práci této, netoliko ji schválili, nýbrž jak ústně, tak i skrze psání napomínali, aby k obecnému dobrému vydána byla,« t. j, aby kancionál prispôsobený bol k potrebám evanjelických Slovákov. Ba »přistaupilo k tomu i snažné pohledávaní některých křesťanských vrchností,*) jak stavu pánského, tak i rytířstva, pletky babilonské v nenávisti majících, a čistotu Evanjelium svatého srdečně milujících.« Z toho vidno, že Tranovský zo všetkých strán takto povzbudzovaný, bol i považovaný za muža povolaného k tak významnému dielu.

Tranovský tomuto očakávaniu skvele zodpovedal, vydajúc v Levoči u Vavrinca Brewera r. 1636 prvý slovenský, 412 piesní obsahovavší kancionál. Jak veľký význam pripisovali súčasníci knihe tejto, a s jakou radosťou ju uvítali, o tom svedčia početné, v podarených latinských veršoch skladané pozdravy a výjavy radosti priateľov a ctiteľov Tranovského. Na jich čele stojí Jakub Splenius, senior liptovský, za ním nasledujú: Michal Okolicznaij ab Okoliczná, Ján Lochmann; Ondrej Reissius, Ján Marklovský, Ján Burius a iní.

Vydanie kancionálu bolo významnou udalosťou i v mladej cirkevnej spisbe našej. Ona razom obohatená bola tak výtečnou knihou spevov, akou sa v tých časoch honosiť mohla len málo ktorá z povstavajúcich literatúr. Činom týmto ale zároveň prenesené bolo aj pestovanie cirkevnej poesie, z jej dosavádnej vlasti »Čiech« k nám na Slovensko. Tranovský našiel početných nasledovníkov, z nichž vynikli Adam Plintovič, Jeremiáš Lednický, Ján Blasius, Matej Bodo a Samuel Hruškovič.

Tranovský venoval svoj kancionál Jánovi Szúnyoghovi z Jesenice**) čím dlh vďačnosti splácal tomuto priaznivcovi a dobrodincovi svojmu.

Obšírenejšie zprávy a úvahy o tomto vydaní podám v histórii kancionálu, ktorú mienim vydať skoro.

---

*) V Cechách a na Morave nazývali zemských Pánov vrchnosťou.

**) Vo výtisku prvého vydania, ktorý pri ruke mám, chybujú prvé listy, teda i venovanie. Sdeľujem na základe tvrdenia Ľud. Haana v jeho historii str. 29.

Posledné dni Tranovského.

A byť i vůle jeho byla,
Aby kalich smrti pila:
Má duše, povol saudu jeho,
Jako on vůli Otce svého.
Tran. 528, v. 4.

Hlavné dielo Tranovského, ktorým si zaviazal cirkev našu k vďačnosti, je jeho kancionál. Keď to dokonal, vyplnil úlohu svoju a mohol ustúpiť z dejišťa s tým povedomím, že neztratil dary, ktoré mu Boh popriať ráčil z veľkej štedrosti svojej. Žiaľbohu, že ono je vskutku posledným jeho dielom, a on ako by už bol cítil blížiacu sa nemoc, keď pracujúc na ňom už r. 1628 hovorí o sebe, že je krížom zostarnutý a netrúfa si dožiť päťdesiateho roku. Sotva že vytlačený bol kancionál jeho, on už koncom septembra zaľahnul a nepovstal viac z lože svojej. Jako poddane bral kalich väzenia, vyhnanstva a iných mnohých nerestí z ruky Pána, tak vzal i kalich dlhej boľastnej nemoci. Však tak znelo heslo jeho, ktoré si sám bol složil a v ňomž máme označený hlavný ťah jeho života:

Kalich kříže z rukau Páně
Kdo zde přijímá poddaně,
Ten koruny spravedlnosti
Dochází v nebi s radostí:
Znejž to člověče smrtedlný,
Kalich Páně spasitedlný!

Táto Bohu poddaná myšeľ neopustila ho ani v dlhej jeho nemoci a v blízkosti smrti. Raz keď ho navštívil priateľ jeho Lochmann a tázal sa ho, či cíti jaké poľahčenie v svojej nemoci, on odvetil mu: Ego ad utrumque sum paratus, sive Deus me vult vivere, sive mori, t. j. Ja na obidve strany som hotový, buďže mňa chce Pán Boh ďalej na svete mať, buďže mňa chce skrze smrť časnú k sebe vziať.*) Takáto cnosť môže byť len tam, kde je viera živá, nepochybujúca. Práca, boj, utrpenie, áno celý život Tranovského sú svedoctvom jeho viery Aby ona neprišla ku pádu v dlhej zkúške, v chorobe osem mesiacov trvavšej: hľadal ujistenie v milosti Božej skrze požívanie velebnej sviatosti večery Pána, ktorú počas tejto svojej nemoci štyrikrát prijal. Kde tak celý život zasvätený je Bohu, tam už potom

*) Vale Tranoscianum str. 28.

dá sa uveriť, že nie prázdne slová, ale pravdu hovoril pevec náš, keď spieval:

K smrti časné mile půjdu,
Jen věčné ať ujdu.

Jako v živote úzkosti smrteľné podnikal vždy nielen poddane, ale i zmužile, tak dosvedčil poddanosť a zmužilosť svoju zvlášte v hodine smrti. »Ve vraucném vzývání Pána Boha všemohaucího Stvořitele a Vykupitele svého pokojně a stále, jako údatný Jiřík a rytíř v Pánu usnul, očekávaje vírou pravou budaucího z mrtvých vstání a života věčného.«*)

Dňa 29. mája r. 1637 k poledniu medzi jedenástou a dvanástou hodinou usnul v Pánu. Smutný hlas zvonu zvestoval, že Tranovského niet viac medzi živými. Jako mala príčinu manželka jeho s päť pozostalými drobnými sirotami bôlne oplakávať ztratu manžela verného; tak nie menšiu príčinu maly, cirkev mikulášska žialiť nad ztratou pastýra dobrého a celý Sion slovenský nad ztratou pevca nevyrovnaného.

Tranovský zomrel v mladom veku, vyplnil 46 rokov, 1 mesiac a 22 dni.

Pohrab bol v útorok svätodušný. Veľké shromaždenie »znamenitých a statečných lidí« značilo, že cirkev pochováva muža veľkých zásluh. Pohrabná nábožnosť započala sa pred farským domom ležiacom vedľa samého kostola. Už sám pohľad na rakev, ktorá kryla pozostatky muža darov a vlastností tak zriedkavých, musel boľastne dojať každého, no a tento dojem zvyšovaly ešte truchliaca manželka a päť sirôt, z nichžto najstarší Samuel, mal len 13 rokov. Pod týmito dojmami kázal pred domom Melichár Smrtník, farár bodický. »Vinšovalbych byl sobě — hovoril — lidé Boží, v Pánu našem Ježíši Kristu k životu věčnému vyvolení, abych se já byl v koruně shromáždění tohoto v slově a v promluvení veselém a radostném postavil a ukázal na tento čas, a vím to dobře, že i vy všickni byli byste toho veselou myslí ode mně očekávali. Ale hle! mimo domnění mé a očekávaní vaše Duch Páně smutnau píseň vložil do úst mých, tak že musím s Jeremiášem prorokem takto smutně a žalostivě mluviti z kap. 9, 1.: »Ó kdo mi to dá, aby hlava má byla vodou, a oči mé prameněm slz, abych dnem i nocí oplakati mohl zmordované dcérky lidu mého.« Smrtník kázal zo Žal. 75, v. 9.:

*) Vale Tranoscianum str. 37.

O kalichu Hospodinovem, kterýž připíji lidem na tomto světě:

1. Jakový jest tento kalich Hospodinův?
2. Kterým a jakovým lidem Hospod. kalich tento připíji?
3. Jaková jest chuť nápoje z kalicha tohoto pocházející?

Text a predmet bol primerený k pohrabu Tranovskému, bo jemu sa v živote hojne dostalo piť z kalicha väzenia, vyhnanstva a dlhej nemoce.

Po skončenej nábožnosti pred domom smútku prenesené bolo mrtvé telo do chrámu. V chráme držal kázeň Ján Lochmann, farár nem. lupčianský z I. Sam. 25, 1.:

O »smrti i pohřebu Samuele proroka a saudce lidu izralského a představil:

1. Samuele proroka smrt a jeho se světem se rozlaučení;
2. Lidu Izraelského nad ním plač a kvílení;
3. Poctivé těla mrtvého pochování.

Po kázni nasledovaly »Personalia«, t. j. krátky životopisný nástin zosnulého. Takový podal i Lochmann. Je to prvý a po Tablica je diný nástin Tranovského života. Pochovaný bol v chráme mikulášskom, teraz už katolíckom. Miesto, kde prach jeho spočíva nenie označené. Mnohí sa domnievajú, žeby pozostatky jeho — po zaujatí chrámu skrz katolíkov — boly bývaly z miesta odpočinku odstránené, tak jako sa to v tom čase a v tých okolnosťách stávalo aj s inými, k. p. s pozostatkami Jána Simonidesa v B. Bystrici. Domnienka však táto nie je viere podobná, lebo pamiatka takéhoto vandalského skutku, bolaby sa zachovala až po dnes, keď nie písobne, tak aspoň v podaní. Ale bolo to od jakživa tak, že po smrti oslávencov málo kto staral sa o zvečnenie jich pamiatky. Tým vzácnejšie sú nám výminky. Ony zaslúžily si úctu potomstva. Priateľ Tranovského, Ján Lochmann, pečoval útlou láskou o zvečnenie pamiatky slávneho pevca nášho. Vydal dve pohrabné reči a verše latinské Carbonaria a Eliáša*) vo skvostnom na ten čas vystrojení pod názvom:

»Vale Tranoscianum. Aneb kázání pohřební dvoje, učiněné při

*) Ľud. Haan tvrdí, že na pohrabe Tranovského »pohřební verše odříkali» Benjamin Karbonarius, rektor školy nem. lupčianskej a David Eliae, farár kubínský a senior oravský. Je to mýlny náhľad. Sú ovšem ku spisu krátke lat. verše oboch pripojené, ale nie čo na pohrabe prednesené, ale čo na smrť Tran. složené. Verše Davida Eliae záležia len zo 4 distichov.

pohřebu slavného a svaté paměti: dvcth. a slovut. muže kněze Jiříka Tranovského atď. Vytištěné v Trenčíně léta 1637.«*)

Na čelo spisu tohto položil Lochmann svoje latinské verše, ktoré sú vzácnym svedoctvom toho sväzku lásky, ktorý spojoval Szúnyogha s Tranovským. Sdeľujem ich tu jako vzácnu pamiatku v preklade od drahého brata a exulanta, Daniela Laučeka, farára nemecko-srbského v saskej Lužici.

Žalospev

osvietenému a veľkomožnému svobodnému Pánu Jánu Suneghovi z Jesenice, a nad Budatínom a Bielskom dedičnému Pánu, priaznivcovi duchovenstva najdobrotivejšiemu.

Spievam o zármutku z hrudi, veď mi radosť vzala všetku
Zpráva, ktoroužto posel srdce moje predesil.
Žiaľno pejem, prinosiac Ti duchovného veľkého úrad
Priaznivče statný nášho Tranosciusa! —
Ó beda, verný ten a dobrý pastýr, čo dlhý vek
Žiť bol dôstojný, osvecovať rod a svet:
Už spí tíško, veď už premenen je na tôňu bläďušku,
Ten bohabojný muž spí ticho už smrti sen. —
Ó čije srdce by nelkalo nad jeho úmorom? ó kto
Bol by taký studený, že neronilby slzy?
Veľká cnosť jeho, i veda, vernosť, pokora, zápal,
Ozdoby mrtvého nás ku slzám vzbudzujú.
Nad tým nábožným kňazom, a verným slova Pána
Kazateľom, Sunegh, tiež Ty čuješ v duchu žiaľ.
Veď jehos' rád velice vždy mal, ako to priazne mnohý znak
Svedčí, že s' Ty na ňom záľubu mal velikú.
Však prestaň žialiť velice! spomni, »Kto ho nám dal,
Ten zase nám ho vzal, pod svoju pod strechu Boh!« —
Príde i ten deň raz, nebohého čo nám zase vráti,
Nám pak ten den má výtaný byť velice. —
Co po ňom ostalo, vďačne prijmi slávny ochranče
Pohrabné reči dve. — Boh Ťa udrž pri zdraví!

Ján Lochmann,
farár nem. lupčianský a vel. bratrstva
liptovského dekan a notár.

---

*) Veľmi dobre zachovaný výtisk tohto spisu dostal sa z Jura Rybayho pozostalosti do maď. nár. museálnej knižnice, kde je pod známkou: Hung o. f./954. uložený.

(O

Obraz Tranovského.

Z viac strán požiadaný som bol o vývod, jestvuje-li podobizeň Tranovského? To je znak, že ctitelia tohoto muža Božieho prialiby si ho poznať aj zovnútorne. No sotva sa kedy túžba táto splní. Tranovský nepatril ani medzi tých mužov, ktoríby sa sami do popredia tisli, ani medzi tých, ktorýchby súčasníci boli vyznačovali vo verejnosti, viac ako slušno ich oslavujúc. On vzdor výtečných darov svojich s celou oddanosťou a skromnosťou konal dielo na vinici Pánovej, ale nehľadal v tom a pri tom nikdy svojich vecí. On ani v piesňach, ani vôbec v spisoch svojich nikde nehovorí o sebe, preto tak málo známe o jeho živote a pôsobení. No tým výtanejšie sú nám jednotlivé ťahy, z nichž si môžeme sostaviť jeho duchovný obraz.

Lochmann, ktorý Tranovskeho bližšie znal, vyzdvihuje v svojom žalospeve, že ozdobou jeho bola veda, vernosť, pokora a zápal, vlastne statočnosť, úprimnosť. V pohrabnej reči vyzdvihol, že hlas jeho bol ľúbezný a Ducha Svätého plný, že bol manželom verným, otcom maličkých dietoch svojich milým, pastýrom bedlivým a v senioráte pre svoje úžitočné rady, pre svoju pobožnosť, tichosť a prívetivosť všetkým veľmi milým. Jeho boje v Medzirieči svedčia o tom, že pri svojej pokore a tichosti bol mužom neohroženým a v boji vytrvalým, tak že sa nedal zastrašiť ani biedou ani väzením, ani nebezpečenstvom smrti a odstúpil z dejišťa vždy len násiliu. Jeho piesne a modlitby svedčia o čistote viery jeho a oddanosti sa do vôle Božej. Jeho pomer k dobrodincovi svojmu Szúnyoghovi a tohoto rodine svedčí o jeho vďačnosti k ním bez všetkej, muža nedôstojnej podlízavosti. Takúto vďačnosť preukázal k nim i tým, keď jim venovaval svoje modlitby a spevy; ale poeziu nikdy neznížil v službu nízkeho vďačenia sa akrostichmi, jako to mnohí pevci naší v XVIII. století robievali, skladajúc nábožné piesne na mená zemänských rodín. Jeho trpelivosť a pokora v dlhej nemoci a jeho vzývanie Boha i v hodine smrti sú jednak i príkladné i povznášajúce. On už v porušiteľnom stánku svojom skvie sa pred nami v ozdobe duchovnej a veríme, že dľa zasľúbenia Božieho i vo večnosti skvieť sa bude, jako blesk oblohy a jako hviezdy na večné veky. Dan. 12, 3.

Pomer Tranovského k J. A. Komenskému.

Často býva J. Tranovský do spojenia privádzaný so slávnym súčasníkom svojím Jánom Amosom Komenským. Viďme s jakou oprávnenosťou.

Samuel Ormis v znamenitej výchovovede II. str. 81. nachodí duchovnú príbuznosť medzi oboma, hovoriac, že keď Komenský uhádnul, čo pred ním i po ňom za hádku držali, že čomu sa má človek učiť, odvetiac, že všemu: toho samého času veľký cirkevný básnik Slovák J. Tranovský udal i príčinu, prečo sa má človek všetkému učiť, a síce v krásnej piesni »po jídle: Příkladem Pána Ježíše,« kde vo verši 6. spieva:

> Ó by člověk to rozjímal
> A dobře všeho užíval!
> Neboť všetko jest pro něho:
> On pro Boha, ke cti jeho!

Ormis sa diví tomu, že títo dvaja veľkí mužovia ďaleko od seba bydliaci, Komenský v Poľsku, Tranovský v Uhorsku, jednako smýšľali. No neboli oni priestorom tak od seba vzdialení, jako to Ormis predpokladal. Keď Tranovský úradoval v Medziriečí na Morave, vtedy bol Komenský v dosť blízkom Prerove a neskoršie vo Fulneku tiež na Morave; Tranovský pod ochranou Detricha zo Žerotína, Komenský ale pod ochranou tamtomu príbuzného Karola star. zo Žerotína. Oba títo mužovia boli rovnovekí a súčasne obidvoch potkal aj rovnaký osud, totiž vyhnanstvo. No cesty jich boly rozdielne a neshodovaly sa tak, ako sa neshodovala Jednota s Augšpurským vyznaním. Žeby sa boli títo dvaja výtečníci poznali, niet žiadnej stopy, tým menej, že by boli stáli v bližších stykoch. Dosť bude teda, keď prestaneme na tej duchovnej príbuznosti, Ormisom vyzdvihnutej.

Cele bezzákladné a ničím neodôvodnené je to tvrdenie Náučného Slovníka Riegrovho: »že Tranovský společně s přítelem svým J. A. Komenským pracoval na kancionálu, čili knize žalmů a písní duchovních, jejž Komenský později r. 1659 v Amsterodamě vydal.« Tak podobne aj tvrdenie jednoho z našich prednejších mužov, že ku Travovského najlepším priateľom patril slávny vedomec veku toho J. A. Komenský, ktorý vraj vo svojom kancionálu vydal i niektoré zo spevov Tranovského. Sú to tvrdenia ničím nepodopreté. Sám Ko-

menského kancionál, na ktorý sa odvolávajú, podvracia jich tvrdenia, lebo niet v ňom ani najmenšej stopy spoločnej práci mužov týchto. Tranovského kancionál o 23 rokov skorej vyšiel, a keď Komenský r. 1659 svoj vydal, vtedy už Tranovského kancionál koloval vo štvrtom vydaní, takže Komenský moholby bol prejímať piesne z neho, ale kromi tej Tranovským z nemeckej reči preloženej piesni: »Kristus Pán jest můj život,« neprejal žiadnu; ba čo viac Tranovským znamenite preložené piesne, jako: »Hrad přepevný jest P. B. náš«, »Bohu buď sláva na nebi« a iné, úverejnil práve v nových tamtým nevyrovnateľných prekladoch. A tak, poneváč ani v Komenského, ani v Tranovského kancionále nenachodí sa žiadna stopa obapoľnej známosti spoločnej práce; kým tieto inými dôvodami nebudú stvrdené, nemôže byť ani reči o priateľstve a o spoločnej práci týchto dvoch súčasných výtečníkov.

Tranovského rodinné pomery a jeho potomstvo.

O pomere Tranovského k jeho manželke nevieme nič určitého. Že však oboch spojoval sväzok lásky úprimnej, že v tomto úprimnom sväzku svorne a pokojne nažívali, jako na kresťanských manželov sluší á že spoločné utrpenie utúžilo tento jich laskavý sväzok: to všecko domysleť si môžeme z toho, čo Lochmann v pohrabnej svojej reči o tomto jich pomere bol pripomenul, hovoriac: »Povolal Pán Bůh ze světa tohoto mnohými bídami a těžkostmi naplněného manžele manželky své věrného, kteráž také pro jeho odchod velice jest truchlivá a zarmaucená; nebo poněvadž vespolek v manželství svém v lásce a v svornosti zůstávali, již pro rozdělení takové lásky, pozůstalá Pani vdova, hodně a slušně jest zarmaucena.« Lochmann bol k takému svedoctvu oprávnený, bo častejšie navštevujúc Tranovského, iste že poznal domáce jeho pomery. Je síce pravda, že naša doba snesie pri pobobných príležitostiach i verejne prednesenú nepravdu, no nie tak vtedy, kde neboly ešte v móde plášte, čo všetko prikrývajú. A tak sme oprávnení doslovne brať toto svedoctvo o pomere Tranovského k jeho manželke. — Po viac ako 170 rokoch bol sa vytasil Bohuslav Tablic s nemotornou anekdotou o Tranovského manželke, že bola žena hnevivá, svárlivá a opravdová Xantippa, že nahnevajúc sa, ani za týždeň neprehovorila k

manželovi,*) až ju z toho vyliečil vraj tým, že zavrúc ju po kázaní slova B. do modlitby prosil, aby jej Boh prinavrátil utratenú reč. Nikto sa netázal dosiaľ, čo oprávňovalo Tablica k tejto anekdote, a na základe jakých dôvodov prekrstil Annu Tranovskú na Xantippu a potupil manželstvo Tranovského; a preto všetci dosavádni životopisci Tranovského opakovali ten blud, že manželstvo jeho nebolo manželstvom šťastným. Ešte aj do vedeckých diel prešiel blud tento, jako na pr. do Rukověti k dějinám literátury české od Jozefa Jirečka. — Tu však bez ublíženia možno vytýkať Tablicovi jeho povrchnosť spisovnícku, lebo keďby sa bol zahĺbil do života Tranovského, nebolby odkazaný býval na anekdoty a nebolby mohol zľahčiť Tranovského, predstaviac ho vo svojej anekdote jako kňaza nepoznajúceho svätosť služby Božej.

Manželstvo Tranovského požehnal Boh hojne dietkami, päť synmi a štyrmi dcérami, z nichž Konštantin a Eliáš, Marienka a neznámeho mena dcérka predešli otca do večnosti. Zanechal teda ovdovelej manželke troch synov a dve dcéry, totiž: Samuela, ktorý bol najstarší a mal vtedy 13 r. Davida a Timothea, a dcéry dľa mena neznámé; z týchto jedna bezpochyby bola Zuzana, jejž meno zachovalo sa v piesni: »Slyš ó věrná duše, kterak Daniel píše o ctné Zuzaně,« Kanc. str. 763 V jakom duchu vychovával Tranovský dietky svoje a menovite svojich synov, to vidno z básni jeho na konci priloženej. Jako on sám celý svoj život posvätil cirkvi, pre ňu trpelive niesol i poníženie i potupenie, ba za ňu hotový bol i na smrť ísť — »k smrti časné mile půjdu, jen věčné ať ujdu,« Kanc. str. 528. v. 8. —: tak si žiadal, aby aj jeho synovia posvätili sa službe cirkve, tak aby táto vzrastala jich snahou a prácou. To mali mať vždy na zreteli a na to ich upomínať malo aj otcovské jeho požehnanie, ktoré jim bol zanechal v tých slovách: »Vzrastajte moji ľubí, moje srdiečka, vzrastajte sväto. A Svätá Trojica nech vám dlhý život udelí. Aby i vašim trudom vzrastala cirkev. To buď cieľ našeho potomstva.«

Túžba otcova splnila sa len na Samuelovi. Ostatní dvaja synovia bezpochyby v mladom veku zomreli, lebo o týchto niet žiadnej zprávy. Kde študoval Samuel a kde úradoval po dokonaných študiách, nenie mi známo, Martin Lauček však vo svojich Collecta-

---

*) Bohuslav Tablic: Poezye I. str. LIII.

neách*) svedčí, že bol povolaný Ondrejom Huoreckým, farárom sväto-mikulášskym r. 1653 za diakona a v tom čase že bol na úrad kňazský ordinovaný. Vtedy počítoval Samuel Tranovský 29 rokov. Diakonom nebol dlho, bo tenže Lauček svedčí, že 20. jenuára 1655 prijatý bol už čo farár sv. mikulášsky do sväzku bratrstva liptovského. Do toho roku spadá aj preklad jeho piesne: »Ach můj Bože, víš jak mnohé a těžké jsau mé hříchy.« Na počiatku r. 1658 zomrel v B. Bystrici švagor jeho Zachariáš Jakobaeus, farár pri chráme po sv. Alžbete alžbetinským nazvanom. Magistrat mesta, chtiac zaplniť uprázdnené miesto, obrátil zrenie svoje na Samuela Tranovskeho. Tým cieľom vyslal k nemu poslanstvo, ktoré mu pozvanie doručilo. Samuel Tr. neprijal pozvanie, jako svedčí list jeho zo dňa 28. marca 1658, ktorý sa nachodí v latinskej pôvodine v archíve mestskom v B. Bystrici, Fasc. 436, N., 116, a v slovenskom preklade v Cirk. Listoch z r. 1891 str. 59. Potom r. 1660 stal sa assessorom konsistoriálneho súdu bratrstva liptovského.

Samuel Tranovský kráčal v šlapajách otca svojho. Jako tento, tak i syn jeho Samuel prijímal poddane kalich kríža z ruky Pánovej: Zastihlo ho totiž v úradovaní jeho známe desaťročné prenasledovanie cirkve našej pod cisárom Leopoldom I. R. 1672 katolíci násilne odňali tam evenjelikom chrám a Samuel Tranovský vyhnaný bol z fary, jezuitami zaujatej, a pozbavený súc úradu, upadol do biedy. Asi vtedy vrátil sa syn jeho Ján zo zahraničného gymnasiumu. Jezuiti použijúc nesnádze otcové, kládli osídla synovi, lákajúc hu sľubami a výhľadmi. Tento súc vrtkavý, — jako to o ňom Ján Burius, jeho niekdajší učiteľ poznamenal, — podľahol. Jezuiti potom vystrojili ho do Viedne, kde na Pázmáneume vychovali z neho ztreštenca, zúrivšieho proti vlastnej krvi.

Bol to hrozný úder pre otca už i tak súžením dosť stíhaného. No bolo toto súženie teprv v počiatku. V septembri r. 1673 predvolaný súc, dostavil sa Sam. Tranovský s početnými evanj. kňazmi pred mimoriadny prešporský súd, ktorý sostavený súc z úhlavných nepriateľov cirkve našej, bol i žalobníkom i sudcom pospolu a mal

*) Martin Lauček s veľkou pilnosťou shromažďoval materiál k histórii cirkve evanj. v Uhorsku. Jeho sbierka pod menom »Collectanea« obsahuje 22 sväzkov in folio, niektoré in 4°. V archíve Gr. Zayho v Uhrovci nachodí sa 11 sväzkov. Najlepším znateľom tohto bohatého prameňa historického materiálu je Jozef Holuby, senior trenčiansky.

za cieľ zákonným spôsobom povzbaviť cirkve jich kňazov, aby potom tak, kňazov svojich povzbavený evanjelický ľud, ľahšie vohnať mohli do katolíckej cirkve. Evanj. kňazom hrozili výrokom smrti, a tým spôsobom dohnali ich k tomu, že popodpisovali reversy, jedni že vysťahujú sa z vlasti a nikdy viac sa nenavráťa; druhí, že zostanúc vo vlasti, dobrovoľne zriekajú sa úradu kňazského a nikdy žiadnu kňazskú funkciu, ani verejne, ani tajne vykonávať nebudú. Samuel Tranovský podpísal revers tohoto druhého spôsobu. To isté učinili aj iňí z čiastky pre chudobu, z čiastky pre starobu a niektorí i pre neznámosť nemeckej reči. U Tranovského bol to bez pochyby nedostatok cestovných potrieb, čo ho primalo zostať doma.

Ovečky. pozbavené takto svojich pastýrov, vydané boly vlkom hltavým. Jezuiti Radecius a Podhoráni vo Sv. Mikuláši preháňať začali evanjelikov do samospasiteľného ovčinca, ale to nešlo ; kostol, v ktorom kázavali, bol vždy prázdny. Použili teda násilie. Vojskom dali hnať ľud, ba vliecť, za brady a vlasy ťahať k prijímaniu Večere Pána pod jedným spôsobom. Tak oni rozumeli slová Pána: »prinuť vjíti, ať se naplní dům můj.« Luk. 14, 23. Ale toto opovrženia hodné násilenstvo málo prospelo. Ľud činiac pokánie navracoval sa vždy a vždy k prvšej pravej ceste.*)

Konečne aspoň na krátky čas osvobodený bol ľud od násilenstva jezuitov. V krajine bola všeobecná nespokojnosť s viedeňskou vládou. R. 1678 postavil sa na čelo nespokojencov mladý gr. Imrich Tököly. Pred jeho vojskom, známym pod menom »kurucov,« ustupovať museli jezuiti a v jich službe stojací násilníci. Na mnohých miestach nazpäť zaujali evanjelici odobraté jim chrámy. Tak sa stalo i v Mikuláši, kde potom Samuel Tranovský bol nazpäť uvedený do úradu svojho.**)

Medzitým i odpadlík od viery Ján Tranovský dokončil štúdiá svoje na kollegium Pázmáňovskom vo Viedni. Jezuitská listina o jeho potomnom mučedlníctve hovorí, že túžil po získaní duší Bohu a poslaný bol do Oravy, kde vraj mnohých previedol do samospasiteľného ovčinca. Dľa tejže listiny jezuitskej mal rozmluvy o článkoch viery i s otcom svojím, chcejúc ho obrátiť na vieru katolícku. No

*) Ján Burius: Micae historiae evangelicorum in Hungaria. Vydal Pavel Lichner v Prešporku, 1864. str. 99.

**) Tamže str. 128. a 174.

keď to nešlo, ukázal čomu ho jezuiti vyučili. Ján Burius, ktorý rodinu Tranovských dobre znal, hovorí, že mladý jezuita Ján Tranovský chcel otca svojho, do úradu nazpät uvedeného, z novu vyhnať z fary.*) No a keď sa proti otcovi takejto nešľachetnosti dopustil, môžme si domyslef, ako si počínal s inými. Za túto nešľachetnosť Absolonskú dostal odplatu ako Absolon. Jedno oddelenie Tökölovského vojska prišlo do Oravy, pod velením Gregora Ácsa. Tento Ács dal Jána Tranovského chytiť a v Dolňom Kubíne sťať. Stalo sa to 8. júna r. 1680. Splnil sa na ňom výrok jeho starého otca, Jura Tranovského, v piesni jeho: »Krásný byl Absolon«, obsažený; lebo z »príčiny té zlosti, zahynul v své mladosti.«**)

Jezuiti tendenčne tvrdia v martyriume Jána Tranovského, že bol synom Jurovým, toho Jura, ktorý r. 1636 kancionál vydal. Tým chceli zoškliviť meno slávneho pevca nášho, ale nejapnosť tohoto jich tvrdenia je zrejmá z toho, že za jedno Juro Tranovský nikda nemal syna Jána, za druhé zomrúc r. 1637, nemohol zanechať syna, ktorý, ako výš zmienené martyrium svedčí, okolo r. 1672 alebo 1673 dokončil gymnasiálne štúdiá v zahraničí, iba by ich bol ako 36 ročný dokončil. Bez pochyby tomuto tvrdeniu jezuitov, — že totiž syn Jurov stal sa katolíkom, — treba pripísať, že z evanj. spisovateľov Matej Bahyl r. 1747 a Ondrej Schmal***) r. 1765, a z nověích Ľudevít Haan a dľa týchto potom i Jozef Jireček v »Rukověti k dejinám literatúry české,« pripisujú apostasiu Samuelovi Tranovskému, čo je z tu donesených dôvodov cele bezzákladné. Oproti tomu dokázané je, že on po opätnom obsadení fary mikulášskej stal sa seniorom liptovským a jako taký riadil a shromažďoval v Leopoldovskom prenasledovaní rozorvaný a rozptýlený seniorát až do svojej smrti, vydržujúc generálne kongregácie a porady kňazské. Zomrel čo evanj. farár v Mikuláši buďto na konci r. 1684 alebo na počiatku r. 1685. Jeho nástupca Ján Mathesius úradoval v Mikuláší už v máji r. 1685.

Mal-li Samuel Tranovský krome tohoto nehodného syna Jána aj viac synov, nenie mi známo. Po ňom sa viac žiadny člen rodiny jeho nespomína. Rod Tranovských nežije viac ani v Sliezsku, ani v

---

*) Ján Burius: Micae historiae evangelicorum in Hungaria str. 173.

**) O Samuelovi Tranovskom a jeho synovi Jánovi viď obšírnu úvahu: »Samuel Tranovský ev, farár lipt. sv. mikulášsky a senior liptovský.« Cirkevné Listy z r. 1891. č. 3—9.

***) Monumenta evang. a. c. in Hungaria, vydal Ondrej Fábó, I. str. 143. a 367.

Uhorsku. Z neho vynikly dve mená, otca Jura a syna Samuela, dokiaľ v národe našom slovenskom cirkev čistého Evanjelium stáva bude, dotiaľ bude sa s láskou a úctou spomínať aj meno slávneho pevca nášho. »Jméno jeho živo jest od národu do pronárodu. O moudrosti jeho vypravují lidé, a chválu jeho rozhlašuje shromáždění.«

Coronis ad posteritatem;

Inprimis Tres superstites filiolos, Samuelem. Davidem et Timotheum Tranoscios.

Urbs in Teschnensi vetus est, et simpla Ducatu,
Teschinium à primâ non initata die.
Si trutines, boja sonat hoc Solatia linguâ,
Namque hîc progenies prima, bohema fuit.
Hic mihi parva recens data sunt cunabula nato;
Hic Genitor, veteris vixit in aede Fori.
Nempe ubi contiguam publicae jugat angulus aedi,
E quâ frumenti potio cocta venit.
Aede Valentinus pater hâc Tranoscius inquam
Vixit, et eminuit cautus in aere faber.
Fratribus ex multis unum me Jova Georgon
Servavit, Genitor dum quoque morte cadit.
Tres, fateor, mecum dulces mansere sorores,
Sed nomen tandem deposuere Patris.
Connubii ceu lege, sui nova Sponsa mariti,
Et stirpem, et quidquid possidet ille subit,
Dum redeo, his multùm terris jactatus et illis,
E Scholicâ tandem sorte, juvante Deo;
Dumque Polanorum celebri de stirpe, maritam
Annam jam nactus, federa sancta colo:
Jova potens aliquot carissima pignora donat,
Sed nonnulla brevi jussit obire diem.
Filia praecessit, sub multo nata dolore,
Quae, quòd amara fuit, dicta Maria fuit.
Sed mox mirificâ cunctis dulcedine crevit,
Ante suam matrem svavis, et ante patrem:

Necdum septennis libros evolvere novit,
 Svaviculo promens gutture vota Deo.
Jesulus hujc Sponsus, cupijt quem saepe videre,
 Sub cinere hoc parvo tanta favilla fuit!
Flosculus ast, eheu, subitò defloruit iste ;
 Et velut è stipulis flammula, delituit
Hâc vivâ, soboles fuit altera, Constantinus
 Ingenui vultus, ingeniique puer.
Constantinus in hoc † mala vincens omnia signo
 Exul natales parvulus ante suos:
Spem dabat, in Christi quòd oborta pericula navi,
 Leniet, et pacis vota juvabit ope;
Sed parvo vivens, et pravo tempore, cessit
 Annuus, et vulgum sprevit in orbe levem.
Tertius Elias fuit ordine; Dictus ab illo
 Tesbite, ut tali nomine commonitus,
Effrontes rueret Baalitas atque Levitas,
 Quos levitas Latiae Jezabel usque fovet:
Sed Dominus properat Babylonem vividus ipse
 Perdere, quam sanam reddere nemo potest.
Evocat ergò suos ad clara palatia coeli,
 Quae simul Elias parvulus iste videt.
Tres dictos flores; heu tantum vidimus! Et quid?
 Qui dedit, accepit: Laus sit, honorque Deo.
Templi Mesricii, propter cita flumina Beczvae.
 Ordine jam positos una columna tegit.
Sed tegit haec tantùm ossa: Animas caelestia tempe:
 Adspectu hîc gaudent divitiisque Dei.
Hicque Valentinus Tranosci, Hedvigaque Conjux,
 Pignora jam Nati cernit amatque Sui:
Hicque Polanorum umbo Georgius, Annaque Conjux,
 Pignora jam Natae cernit amatque Suae.
Quin et Patris Avus, centum et tribus aridus annis,
 Tranovicensis cultor Adamus agri.
Qui Patriae judex, proavorum sangvine cultae
 A patriâ, natis nomina simpla dedit.
Qui melos accinuit, melos horâ mortis in ipsâ,
 (Ac cygnus praeco funeris ille sui!)
Accitis fidibus, namque illud svave melisma,
 Submissè junxit, pectore et ore, canens;
Jesu, aeterne Deus! tu spes mea tota; salutem
 In quâvis horâ, gaudeo, te esse meam;
Jesu, aeterne Deus! quàm fervida caetera, novit,
 Qui gentis bojae metra vetusta tenet
Non tam longa mihi, sed tam jucunda sit aetas,
 Terminus inprimis, quem meus egit avus.

Scilicet ut quidam canit aequo carmine vates,
Omnia tum bona sunt, clausula quando bona est.
Quis dabit hoc ingens donum? tu Christe Redemptor,
Ob cujus mortem, est mors sine morte piis.
Gratus adest Samuel, jam trinâ prole sepultâ,
Cui votum ex celeri tempore tale dabam:
Vivat jam Samuel: Samuelis nomen et omen,
Vita, ministerium, donaque, sint in eo!
Ah, vivat, longo Samuelis tempore clarus,
Adjicio, voti parsque sit ista mei.
Huic David comes est, jam quintus in ordine; mânans
Bilicio: Quae tum vota fuere mea?
Ut puer hymnorum patrisset amore, vocetur
David (mox dixi:) ó nomen in omen eas.
Unicus aeterni labor est, super aethera festi,
Ihovae ter — sancto sancta litare mele.
Timotheus tandem succedit filius: instet
Aemulus, ah illi, quem sacra laude vehunt:
Timotheo Paulus, fili, quaecunque notavit,
Haec tibi scripta putes: hoc speculum esto tuum!
Par si haud esse potes, similis tamen esse memento,
Certus habere poli si diadema cupis.
Crescite candiduli, mea corcula; crescite sanctè:
Sancta diu vobis det superesse Trias.
Ut vestris etiam studiis Ecclesia crescat,
Sit scopus hic nostrae posteritatis, Amen.
Haec cecini, septem properans jam lustra, duosque
Complevisse annos, à crucis imbre senex.
Nona DIes apILIs erat, trIgesIMa Vt aestas,
EnItVIt nobIs, In patrIo orbe soLI:
Hebdomas annorum finem cum septima tanget,
Jubileusque mihi proximus annus erit:
Christe, meae vitae sit ó illo tempore finis,
Jubileumque meum caelite in axe colam!
Tum quoque lustra mei cessabunt quinque laboris,
Lustra Levitarum fixa ministerio.
Si tamen hac citius, me vis educere valle,
Esto, voluntati subjugo colla tuae.

Georg. Tranoscius.

Doslov.

Keď som sa odhodlal k sostaveniu životopisu slávneho pevca našeho Jura Tranovského, učinil som to na vyzvanie ctiteľov jeho tým ochotnejšie, abych prispel i touto skromnou prácou k rozšíreniu zaslúženej oslavy v tristo-ročnú pamiatku jeho.

Som si ovšem povedomý nedostatkov tejto práce, ale dúfam, že keď uvážia veľactení čitatelia, ako ťažko je sbierať životopisné dáta po uplynutí troch století a po toľkých pohromách, v nichž tak mnohá vzácna pamiatka zkazu vzala, že vďačne prijmú i tento prvý životopisný pokus so všetkými vadami jeho. Veď má on len jedon cieľ: obživiť temer zaniklú pamiatku slávneho pevca a mučedlníka nášho, a príkladom jeho bojov a utrpení, jeho vernosti a oddanosti povzbudiť drahých bratov a sestry dľa viery k láske a vernosti na proti cirkvi tak ťažko zkušovanej. Cieľ to oprávnený a na večnom slove Božom založený. Tak velí i sv. Apoštol v liste k Židom 13, 7.: »Zpomínejtež na vůdce své, kteříž vám mluvili slovo Boží, jejichžto obcování jaký byl cíl spatřujíce, nasledujtež jejich víry.«

Akby sa však predsa našli jednotliví, neberúci do ohľadu an krátkosť času, ani ťažkosť úlohy, tým pripomínam slová slávneho pevca našeho:

> Si tibi quid melius, Flatu inspirante Sacrato
> Inciderit, non te persequar, imo sequar.

V Čáčove, dňa 10. aug. 1891.

Ján Mocko.

Opravy.

Prvé čísla značia stranu, druhé riadok: 1 : 2 shora má stáť Jura miesto Juru, tak tiež 4 : 15 shora, 4 : 17 sh., 4 : 8 sdola, 6 : 2 sh., 6 : 5 sh., 7 : 2 sh. a 69 : 16 sh.; 10 : 1 sd. pertinencia m. pestinencia; 11 : 1 sd, senectute m. senectąte; 12 : 5 sd. discors m. discorr; 17 : 3 sh. 1576 m. 1567; 18 : 4 sd. čelo m. čele; 19 : 4 sd. Klesel m. Klevel; 23 : 11 sd. sedění m. vedění; 25 : 8 sh. Zámrský m. Zámosky; 25 : 12 sd. Plorantius, alebo m. Horantius ale; 25 : 7 sd. Juro m. Ján; 61 : 12 sh. vynechať slová »vlastne tretieho«; 71 : 1 sd. Baticiovi m. Batiniovi; 89 : 12. sh. a spoločnej m. spoločnej.
